

UNION OVER

ER

Inclusive
Leisure

Inhoud

- 02 Voorwoord
- 03 Inleiding
- 04 Een pluim voor toegankelijkheid
- 08 Van capaciteit naar maatwerk
- 10 Designing Cities For All
- 12 We moeten op reis
- 16 Tiuri & Compagnie 21
- 18 Dilemma's in het doen van diversiteit
- 20 Inclusie is niet incidenteel pleisters plakken
- 21 An exciting challenge
- 22 We zijn allen te gast in elkaars leven
- 26 Onbeperkt feesten, exclusief voor iedereen
- 28 Weg van het paternalisme in het cultuurbeleid
- 30 Culturele uitingen inzetten voor bewustwording
- 32 Leisure for a Better World
- 36 Using the DigiTwin for citizen engagement
- 38 Having one good friend can make a difference
- 40 Naar regio's zonder grenzen
- 42 Quiet500: omzien naar elkaar
- 44 Wij zijn Nederland, dat is mijn droom
- 48 Tijd voor een transformatieve ervaring
- 50 Bonding and bridging in third places
- 52 Is de openbare ruimte voor iedereen?
- 54 PopMonument scheidt Vertrouwensband
- 55 Why social inclusion is important to address
- 56 Movement met impact
- 58 Niet over en voor ons, maar met en door ons
- 62 When limitations serve as a source of inspiration
- 64 What happens when Carnival disappears?
- 65 Sneeuwvitje en de zeven...?
- 66 Radar voor het Stadsgevoel
- 68 De grootste drempels zitten in je hoofd
- 70 Dutch Happiness Week
- 72 Sportief zijn met beperking
- 74 Leren van de geschiedenis
- 75 Column

Voorwoord

Persoonlijke nood/t

Verhalen omtrent toegang, deelname, uitsluiting en mogelijkheden. Een themanummer rondom inclusie en vrijetijd stond al langere tijd hoog op de prioriteitenlijst. De urgentie daartoe werd het afgelopen jaar extra aangejaagd doordat een fysieke aandoening mij noodzaakte te herbezinnen op mijn dagelijkse routines en verlangens.

Plotseling zat ik na 40 jaar dagelijkse training vanuit het zwembad in de ambulance en kon de sticker 'waterpolo - a way of life' van de bumper geschraapt worden. Poppodia, restaurants, culturele steden en surfkusten waren ineens niet meer de aangename plekken waar ik graag vertoefde. Ontspanning kwijt, en ook een deel van mijn identiteit. Voor tal van zaken (werk, privé en vrijetijd) moest aangepaste invulling gevonden worden. Goedbedoelde adviezen om af te schalen, dingen te laten en dat te accepteren, leidden tot frustratie. Want was ik niet meer dan die beperking?

Werkend aan deze Uncover rondom Inclusive Leisure zag ik juist kansen tot verdieping en bovenal het benutten en uitbouwen van mijn netwerk. Contacten aanhalend vanuit onder andere Disability Studies, kwam ik terecht bij LFB, belangenorganisatie voor en door mensen met een verstandelijke beperking. Daar zag ik kans om een lang gekoesterde ambitie nieuw leven in te blazen.

Reeds in 1998 probeerde ik een re-integratiebedrijf in de recreatie voor mensen met een beperking op te zetten. Ruim 10 jaar later deed ik bij het vertrek van Organon uit Oss een nieuwe poging door een concept te deponeren voor een Leisure Lab met, voor en door groepen met een beperking. Beide keren kon het idee niet voldoende overtuigen, was het economisch perspectief leidend boven de maatschappelijke impact, en verdween het plan in de la. Maar drie keer zal toch scheepsrecht zijn? Ik deelde mijn ideeën met LFB en van daaruit ontstond een samenwerking gericht op de inzet van ervaringsdeskundigheid in het leisure domein. Samen willen we op weg naar een Sterkplaats 2.0 bij BUAs, gericht op inclusief onderwijs, inclusief onderzoek, en inclusief experience design.

Ook vanuit een ander persoonlijk motief was dit themanummer een must.

Als vader van twee kinderen uit Afrika, heb ik veelvuldig situaties meegemaakt die aantonen dat er nog een wereld te winnen is op het gebied van inclusie, tolerantie en gelijkwaardigheid. Trots zie ik hoe beiden hun weg in de samenleving vinden. Voorbeelden te over dat dit geen geplaveid pad was.

Een persoonlijk ogenschijnlijk onschuldig 'positief' voorbeeld. Op het schoolplein draagt een groepje ouders 'feit' na 'feit' aan om hun afkeuring omtrent allochtone kinderen te ondersteunen. Mijn vraag of ze misschien over het hoofd zien dat mijn kinderen ook dat kleurtje hebben, counteren ze onluisterend. "Welnee joh, dat is toch anders. Die krijgen via jullie onze normen mee." Des te pijnlijker, want als ze al geaccepteerd worden, dan komt dat dus niet door hun eigen unieke en prettige kwaliteiten.

Ik ben het in deze met Rick Brink eens om te investeren in de inclusieve speeltuin als opening naar een betere wereld. Voorbij de ouders, want kinderen stappen in hun spel nog onbevangen over verschillen heen.

Toen in dit traject de Nationaal Coördinator Discriminatie en Racisme werd aangesteld werd het dan ook een persoonlijke quest hem in dit magazine te betrekken. Mailend en bellen binnen en buiten diverse ministeries kregen we hem aan de lijn voor een interview. Hopelijk krijgen zijn townhallsessies en het daaruit ontwikkelde programma Nederland in beweging en draagt ook dit magazine hier een klein beetje aan bij.

Mij heeft Inclusive Leisure in ieder geval richting gegeven naar de toekomst toe. Ik heb er veel plezier aan beleefd om al die prachtige mensen, organisaties, projecten en activiteiten te ontmoeten en zichtbaar te maken. Bovendien geeft het mij een fijn gevoel om te ervaren dat binnen BUAs zo veel studenten en collega's met Inclusive Leisure aan de slag zijn of willen gaan. We zijn onderweg.

Peter Horsten

Inleiding

Inclusive Leisure

Simon de Wijs en Peter Horsten
vormen de eindredactie
van Uncover.

We leven in een tolerant land waar we kunnen zeggen wat we willen. Waar we zowel fysieke als mentale toegankelijkheid bevorderen. Waar we anderen uitnodigen te participeren en vanuit het ons zo bekende gastvrijheidsprincipe welkom heten. Waar we diversiteit zien als bron voor creativiteit en inspiratie. Waar de Gay-parade een belevenisvol begrip is. Waar we massaal klaar staan om Oekraïense vluchtelingen op te vangen. Waar voorbij beperkingen gekeken wordt naar talenten. We zijn een land met gekleurd pluimage. Waar we 'anders zijn' opvatten als een bundeling van mutanten die als ware strip-helden superkrachten bezitten. We leven in een land waar verschillen een feit zijn. En daar zijn we trots op.

Dat is zeker zo. En we zetten stappen. Daar getuigen ook verschillende projecten en organisaties in deze editie van Uncover van. Maar het is niet altijd het geval, niet overal en niet voor iedereen in dezelfde mate. En het gaat zeker niet automatisch en vanzelf.

Het kabinet erkent institutioneel racisme bij onze belastingdienst. Roze Kameraden voelen zich niet geaccepteerd. Lesbische, biseksuele en homoseksuele jongeren worden frequenter gepest en doen vaker suïcidepogingen. Niet-Westerse vluchtelingen worden argwanend bejegend. Vanuit het buitengewoon onderwijs neemt je carrièreperspectief opvallend af. Allochtone studenten worden vaker afgewezen voor stageplekken. Voor niet-zichtbare beperkingen is nauwelijks begrip.

Niets rechtvaardigt uitsluiting. Kansengelijkheid is onacceptabel. We zijn gelijkwaardig, ook al ontwikkelen we ons in verscheidenheid. We zijn divers, of anders gesteld 'uniek'. En van daaruit moeten we ons verhouden tot anderen in een samenleving. Verschillen zien, luisteren en voelen is ok. Daarbij hebben we voor-

oordelen of we willen of niet.

Meerdere interpretaties en betekenissen moeten we onderkennen, maar ook inpassen en soms respectvol counteren of ter discussie stellen. Liefst met wederzijds begrip tot gevolg. Alleen dan komen we samen verder ten aanzien van elkaar, de samenleving, de programmering, publieksgroepen, partners en personeel.

Leisure speelt schakelrol

Inclusie doet recht aan diversiteit. Niet door verschillen, polarisatie, discriminatie of segregatie te ontkennen, maar door ruimte te creëren voor ontmoeting, voor gesprek, voor verbinding, voor deelname. Leisure speelt daarbij een belangrijke rol. Juist vrijetijdsorganisaties designen activiteiten die bruggen slaan. Juist in het leisuredomein ontstaan plekken waar we anderen kunnen ontmoeten en leren kennen. Cultuur en sport creëren mogelijkheden tot 'empoweren'. Theaters, poppodia, restaurants en media bieden podia om eenieder een stem te geven. Vrijetijdsactiviteiten bieden naar diverse voorkeuren in verschillende mate inspiratie, ontspanning, verbinding, ontwikkeling of geluk. En dat moet voor iedereen mogelijk zijn. *Inclusive leisure!*

In dit magazine voorbeelden te over waar vrijetijd impact heeft en gewerkt wordt aan een betere wereld. Voorbeelden die de kansen van vrijheid in handelen en plezier, gekoppeld aan een instrumentarium van spel en storytelling, in het leisuredomein ondersteunen. Vrijetijd heeft niet alleen economische en maatschappelijke waarde, maar kan ook de systeemwereld, met SDG's en grote ambities, verbinden aan de leefwereld van mensen.

Naast al dat positivisme mogen we niet voorbijgaan aan het feit dat diversiteit onderkennen ook betekent dat we ruimte moeten bieden aan ongemak en wrijving, aan plekken waar het schuurt als we samenkomen, aan posities die tegengesteld zijn of aan keuzes die niet iedereen aanspreken. Dat we regelmatig extra inspanning moeten verrichten om het voor anderen mogelijk te maken te participeren. Streven naar een meer inclusieve wereld is ook

daarmee worstelen en leisure niet louter vanuit de zonnige bril benaderen.

Betrek ervaringsdeskundigheid

In dit magazine zie je op meerdere plekken een pleidooi voor de inzet van ervaringsdeskundigheid. Laten we in de BUas+ strategie waarin wel expliciet aandacht is voor verbinding aan de industrie ook dit aspect zichtbaar maken. Niet over maar met. Niet voor maar door. Nodig de ander uit aan tafel. Stap af van de gebruikelijke patronen. Transformeer en slecht fysieke en mentale drempels. Analyseer wat het over onszelf zegt hoe we naar de ander kijken en probeer voorkeuren te beoordelen vanuit empathie. Vier elkanders feesten. Laat anderen zingen en dansen op jouw feest. Geef bijzondere groepen naast de vrijetijdsbeleving ook een plek aan tafel om in gelijkwaardigheid aan te schuiven in zowel het onderzoeks- als designproces. Verwijder barrières tussen wij en zij. Werk co-creatief. Betrach daarbij geduld. Vertrouw elkaar en vertrouw op het proces en de open resultaten. Werk verder aan een inclusief instrumentarium. Inclusive leisure, van conceptontwikkeling naar design via consumptie tot evaluatie.

Hopelijk bieden de diverse verhalen die volgen voldoende aanknopingspunten om een dergelijke aanpak samen verder te ontwikkelen.

Veel leesplezier en inspiratie.

“

Het is niet altijd het geval, niet overal en niet voor iedereen in dezelfde mate.

Een pluim voor toegankelijkheid want goed voorbeeld doet volgen

Inclusieve vrijetijd voor alle mensen met een beperking

Peter Horsten
& Simon de Wijs

Peter Horsten en Simon de Wijs zijn docent en onderzoeker bij domein Leisure & Events van Breda University of Applied Sciences.

In gesprek met Rick Brink, de eerste minister van Gehandicaptenzaken, over inclusiviteit, toegankelijkheid en welkom zijn. Momenteel is Rick directeur Belangenbehartiging bij Stichting SWOM (Studeren en Werken Op Maat), ambassadeur van het Gehandicapte Kind, en adviseur en spreker op het gebied van inclusie.

Minister van Gehandicaptenzaken is een aansprekende baan waarin je het verschil kunt maken. Hoe ben je minister geworden en met welke ambitie stapte je in dit traject?

Het begon eigenlijk als een grap. Ik was destijds fractievoorzitter namens het CDA in Hardenberg en werd door een aantal zorgbestuurders getipt dat de KRO-NCRV een programma ging starten om een minister van Gehandicaptenzaken aan te stellen. Zij vonden de combinatie van media en politiek wel bij mij passen. Gelukkig werd ik, als jongen uit de provincie, uitgenodigd om naar Hilversum, het Media-Mekka van Nederland, te komen. Op de eerste vraag "Hoe zou jij het ministerschap invullen?" gaf ik aan dat ik snapte dat KRO-NCRV een mediabedrijf is waar impact een grote rol speelt en dat je dat op verschillende manieren kunt doen. Er zijn mensen nodig die op het Malieveld willen staan,

maar dat is niks voor mij. Ik zie mezelf krachtiger vanuit de dialoog. Voor mij moest de link naar de politiek duidelijk gelegd worden. En er moesten doelen gesteld worden die binnen een jaar haalbaar en zichtbaar waren (aangezien dit de duur van de aanstelling is). Vanuit die politieke lading wilde ik een minister zijn voor alle mensen met een beperking; fysiek, mentaal en alle generaties.

Wat waren de belangrijkste onderwerpen op jouw agenda? Ben je geslaagd in je missie om impact te hebben?

We hebben ons heel veel gemengd in de actualiteiten, pro-actief en re-actief. Toen we een half jaar op weg waren stelden we ons echter de vraag of we ook dingen voor elkaar aan het krijgen waren. Daarna zijn we minder op missie en meer inhoudelijk aan de slag gegaan rondom enkele speerpunten.

Het eerste speerpunt was ons te richten op kinderen. Het streven naar een inclusieve stad hebben we vertaald naar samen naar school gaan en samen spelen. Kinderen leren het makkelijkste in de speeltuin wat beperkingen en verschillen zijn wanneer niet iedereen er hetzelfde uit ziet als zichzelf. Met een knipoog naar het Pensioenakkoord, hebben we een 'Samen Speelakkoord' opgesteld met daarin opgenomen organisaties die zich committeerden

“

Ik wilde een minister zijn voor alle mensen met een beperking; fysiek, mentaal en alle generaties.

met concrete beloften. Het ministerie VWS faciliteerde een 'Samen Spelen Netwerk' voor gemeenten voor kennisdeling en om speelplekken concreet te realiseren. Daarbij stapten ook Gehandicapte Kind, Jantje Beton, Hogescholen Utrecht, Stichting Jongeren op Gezond Gewicht, KRO-NCRV, en vele anderen in. Samen hebben we kunnen bewerkstelligen dat dit op de agenda van VWS staat. Bovendien zijn er meer van deze speeltuinen in het land gekomen. Kamerleden werden meegenomen naar deze plekken om ze duidelijk te maken dat als ze over vijf jaar daadwerkelijk een inclusieve samenleving willen zijn, juist dit de plekken zijn waar ze moeten beginnen.

Rondom het tweede speerpunt 'studenten met een beperking' hebben we samen met de stichting Studeren en Werken op Maat een stagedesk ontwikkeld, gesubsidieerd vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken. In een jaar ga je natuurlijk niet de hele arbeidsmarkt hervormen, maar wanneer je aan de voorkant van het arbeidsproces voor elkaar krijgt dat deze doelgroep makkelijker aan een stage komt, dan heb je daar op lange termijn profijt van.

Ten aanzien van het derde speerpunt omtrent eenzaamheid hadden we een periodiek overleg met VWS en minister Hugo de Jonge. En ondanks dat je elkaar soms uitdaagt en corrigeert, bijvoorbeeld omtrent de hele discussie rondom hulpmiddelen, probeer je toch bovenal te zoeken waar je elkaar kunt helpen. Zo werd de discussie rondom eenzaamheid in beginsel heel smal gemaakt gericht op ouderen met leuke spotjes waarin oma met de kleinkinderen op vakantie ging. Versmallen is handig om snel resultaten te kunnen boeken. Maar we hebben gelukkig ook de aandacht kunnen verbreden naar allerlei groepen met een beperking die niet eenvoudig op vakantie kunnen.

Het leuke aan wat begon als een grap, is dat mensen mij naar verloop van tijd gingen zien als een echte minister. We bouwden een enorm netwerk op, werden gesprekspartner van het kabinet en kregen daadwerkelijk dingen voor elkaar. Ik had graag na afloop van het jaar de nieuwe minister de hand willen schudden om geboekte resultaten uit de eerste periode te etaleren en een boost te geven om door te pakken.

Helaas is er (vooralnog) geen nieuwe minister voor Gehandicaptenzaken geïnstalleerd. Maar stel dat dit alsnog gebeurt, wat verdient dan aandacht en welke nieuwe partijen moeten er dan aanschuiven?

Het is de stichting Het Gehandicapte Kind een doorn in het oog dat passend en inclusief onderwijs nauwelijks van de grond komt. Dat heeft onder andere te maken met de barrière tussen de ministeries OCW en VWS. Belangrijkste is dat buiten kaders

en budgetten (van bijvoorbeeld onderwijs en zorg) om gedacht gaat worden. Meer integraal denken vanuit de persoonlijke omstandigheden van individuen en wat daarbij nodig is. Om inclusief onderwijs te laten slagen moet het hele systeem om. De innovatieve projecten die momenteel plaatsvinden gebeuren alleen door schoolbestuurders met lef om de regels te omzeilen. In maart (2021) hebben we een petitie aangeboden aan de Tweede Kamer om te benadrukken meer werk te maken die barrière te slechten. Ook een groei van het aantal 'Samen Naar School' klassen van 40 naar 60 zou een realiseerbaar doel zijn.

Daarnaast hebben mensen in het kader van corona geleerd dat ze heel goed hybride kunnen werken en leren. Daarin moet je echter niet doorslaan, want dan krijg je een exclusieve arbeidsmarkt en exclusief onderwijs waarin iedereen met een beperking thuis zit. De juiste balans heft wel deels een mobiliteitsarme situatie op. Ik hoor bijvoorbeeld van mensen met autisme dat zij door een betere balans in dagen thuis en op kantoor hun autisme minder ervaren. Ook de Sociaal Economische Raad onderkent deze kansen. Nu is het moment voor de nieuwe minister om hiervan ook bedrijven en onderwijsinstellingen te overtuigen.

Tot slot is bij het vormgeven van beleid belangrijk dat ervaringsdeskundigen ingezet worden. Ondanks toenemende investeringen blijkt dat dit meestal niet leidt tot een toename van participatie. Over heel veel mooie plannen wordt diep nagedacht, maar als je vraagt wat de doelgroepen er nu zelf aan hebben, dan blijft het antwoord te vaak schuldig. De crux zit hem in het betrekken van ervaringsdeskundigheid in beleidsontwikkeling. Er is nog steeds een kloof te dicht tussen de systeemwereld van instanties die programma's bedenken en de leefwereld van mensen. Gemeenten en ministeries moeten deze stap zetten. Sterker nog, wanneer een plan is vormgegeven met en door de ervaringsdeskundigen zelf, wie is de gemeenteraad of de Tweede Kamer dan om hier tegenin te gaan? Dus minder focussen op enkel de betrokkenheid van instituten, bedrijven en organisaties bij beleidsontwikkeling en veel meer focus op de betreffende individuen zelf.

Zie je groepen die we nog te veel over het hoofd zien?

Het is vaak de stille meerderheid die je niet hoort en daardoor niet de erkenning krijgt die ze verdient. Er is een grote groep mensen met onzichtbare beperkingen. Denk aan mensen met autisme, mensen die overprikkeld raken, mensen met een licht verstandelijke beperking, mensen met taalontwikkelingsstoornis. Allemaal beperkingen die je niet ziet maar deze zijn er wel. Als ik met een grote rolstoel binnenkom is er aandacht voor, of ik het nu wil of niet.

Maar als jouw beperking niet zichtbaar is en je telkens uit moeten leggen wat je hebt, dan voel je weinig erkenning. Ik sprak bijvoorbeeld een meisje met een taalstoornis, die wanneer ze in de kroeg aangesproken wordt door een jongen wel weet wat ze wil zeggen, maar niet uit haar woorden komt. Iedereen denkt dan dat ze hartstikke lazarus is, terwijl dat niet zo is. Het is nodig dat we voor deze onzichtbare beperkingen meer aandacht hebben.

In 2018 werd Hardenberg aangewezen als meest toegankelijke stad van Nederland. Recent is Stein aangewezen als winnaar. Wat kenmerkt deze steden?

Hardenberg heeft een gemeentebestuur dat ademt dat alle mensen mee moeten doen en dat we elkaar moeten helpen. 'Ben zo gastvrij dat iedereen echt volwaardig mee kan doen in alle domeinen van het leven' is het

“

Het belangrijkste is dat je buiten kaders en budgetten om moet denken.

Rick Brink

“

De crux zit hem in het betrekken van ervaringsdeskundigheid in beleidsontwikkeling.

uitgangspunt. Er is een zeer brede agenda opgesteld, die niet alleen gaat over toegankelijkheid voor mensen met een beperking, maar bijvoorbeeld ook over taligheid en laaggeletterdheid. Het college heeft zichzelf echt laten onderdompelen om te ervaren hoe het is om bijvoorbeeld niet te kunnen zien. Dat gaat verder dan fysieke toegankelijkheid en vooral ook over gelijkwaardige bejegening van mensen. Die brede aanpak maakt dat ze de prijs hebben gewonnen.

Een illustratief voorbeeld van wat er mis kan gaan is bijvoorbeeld bij de opening van een theater waarbij we in discussie raakten over hun toegankelijkheid voor mensen met een rolstoel. Wat men zich vaak niet realiseert is dat als je daar binnenkomt terwijl alle gangen worden vrijgemaakt, je direct drie glazen drinken aangereikt krijgt, en je jas nog net niet van je afgepakt wordt, dat dit ook niet goed voelt.

Dit sociale aspect begrijpt Stein juist heel goed. Stein start bij kinderen in de buurt en op school. Er zijn veel projecten gericht op inclusief onderwijs, integratie tussen regulier en speciaal onderwijs. Mensen met een beperking gaan langs basisscholen en leggen laagdrempelig uit dat ze een been missen. Kinderen mogen rondrijden in hun rolstoel om te ervaren dat het niet eng is. Het directe contact is ontzettend belangrijk. Ik ben zeer gecharmeerd van hetgeen ontstaat wanneer we jongeren met elkaar in contact brengen. Door samen op te trekken leren ze elkaars leven kennen, ontmoeten ze elkaar en ondergaan ze elkaars situatie. Samen gymoefeningen doen is in het begin spannend, maar vervolgens zie je mooie contacten ontstaan. Dat zijn leuke kruisbeschrijvingen.

Helaas zie je veel gemeenten nog te vrijblijvend omgaan met het uitgangspunt dat iedereen met een beperking dezelfde rechten moet hebben en onbeperkt mee moet kunnen doen. Alle gemeenten zouden moeten werken aan een Lokale Inclusie Agenda. Als ze het niet doen is er nu echter geen haan die er naar kraait.

Geen korting op budgetten, vaak überhaupt geen vraag omtrent resultaten. Ieder begin is lastig. Maar we ontkomen er niet aan hier vijf jaar na instelling van het VN-gedrag toch meer dwang op te gaan zetten. Meer geld geven lost het helaas niet direct op, want veel gemeenten hebben een tekort op de WMO en de jeugdzorg. En wanneer je extra geld geeft gaat het vaak linea recta daarheen. Het is dus zeer belangrijk om geld juist te labelen.

De Erasmus Universiteit Rotterdam won in 2021 'De Bart' als meest inclusieve werkgever van Nederland. Wat is de waarde van zo'n prijs en welke criteria worden daarbij gehanteerd?

Ik werk bij de stichting Studeren en Werken Op Maat, die hogeropgeleiden met een beperking begeleidt naar werk. Een doelgroep waarvan de overheid denkt dat ze zichzelf wel redden, maar dat is lang niet altijd zo. We plaatsen zo'n 270 jongeren per jaar met een uitvalpercentage onder de 10%. Wij gaan daarbij voor duurzame plaatsingen. We maken altijd een faciliterings- en signaliseringsbehoefteplan. Inzichtelijk wordt gemaakt wat de kandidaat nodig heeft om goed te functioneren, alsmede wat je als leidinggevende of collega kunt doen. Deze groep is vaak al teleurgesteld in het leven en wij willen voorkomen dat dit ook op het gebied van werk het geval is.

Onze oprichter en voorzitter heet, en dat is geen grap, Bart de Bart. Vaak is iets pas nieuwswaardig als het escaleert, mislukt of als er misstanden zijn. We reiken 'De Bart' juist uit om onze doelgroep op een 'positieve manier' in het nieuws te krijgen. De Erasmus Universiteit Rotterdam won de prijs, omdat zij de meeste plaatsingen realiseerden en veel partijen wisten te verbinden. Je kunt ze zien als onze beste ambassadeur. Als gevolg van de media-aandacht werden we in de kortste tijd gebeld door talloze organisaties die ook mee willen doen. Die positieve vibe is wat je wil bereiken met zo'n prijs. In zowel Stein als Hardenberg geven ze bijvoorbeeld een pluim aan ondernemers in de stad die heel toegankelijk zijn. Hier aan de Vecht zit bijvoorbeeld een horecaondernemer met een prachtig dakterras. Hij investeerde zelf in een traplift die ervoor zorgt dat mensen, die slecht ter been zijn of in een rolstoel zitten, gewoon naar boven kunnen. Deze initiatieven moeten in de etalage, want goed voorbeeld doet volgen.

Als we een prijs zouden uitreiken in het vrijetijdsveld, welke organisaties zou jij dan nomineren?

In mijn periode als minister hebben we een zomertour gehouden, langs tal van festivals en evenementen, om te kijken wat aan toegankelijkheid gedaan werd. Theaterfestival Boulevard is heel bevlogen en kijkt bijvoorbeeld

hoe ze een voorstelling toegankelijk kunnen maken voor mensen die blind of doof zijn. Ik heb prachtige voorstellingen met audiodescriptie gezien waarin belevenisvol verteld werd wat er te zien is. En natuurlijk de Zwarte Cross, die een MIVA Las Vegas tent hebben ingericht als mindervalidenhotel. Je hebt immers pas een totaalbeleving op een festival, als je ook kunt overnachten. Echte inclusie zie je ook bij de Sneekweek met hun geïntegreerde wedstrijd voor alle categorieën. Een speciale boot neemt deel waardoor mensen met een beperking met anderen in gelijkwaardigheid kunnen zeilen.

Met betrekking tot cultuur denk ik aan het Rijksmuseum. Zij hebben een divers programma voor alle groepen met een beperking om kunstbeleving mogelijk te maken. Met 3D-print replica's van beelden, audio-ondersteuning, stilleruimtes op aanvraag, voorbereidingsinformatie voor mensen met autisme en legio aanpassingen in de fysieke ruimte voor mensen in een rolstoel.

Waar ik tevens gecharmeerd van ben zijn sportverenigingen die out-of-the-box durven denken. In Hardenberg was er een jongen die graag wilde zitvolleyballen. In een kleine stad is echter niet de capaciteit om een team op te stellen met mensen met een beperking. Binnen de volleybalvereniging stond echter een groep mensen op die aansluitend aan hun reguliere training een uur in de week met deze persoon gingen zitvolleyballen. Bij voetbalverenigingen zie je de opkomst van walking voetbal dat niet alleen geschikt is voor ouderen maar ook voor mensen die snel overprikkeld raken. Het feit dat verenigingen met veel creativiteit aanpassingen doorvoeren, zodat iedereen mee kan blijven doen, valt te prijzen.

Binnen de verblijfsrecreatie is Avavieren een mooi voorbeeld. Het is een vakantiepark met aangepaste bungalows die prikkelarm ingericht zijn. Alles wat je nodig hebt om lekker te kunnen recreëren is daar beschikbaar voor iedereen. Animatie voor gezinnen met kinderen met en zonder beperking, zodat ouders ook gerust eens een moment samen op pad kunnen. Ik zou willen dat

We hebben van corona geleerd dat hybride werken en leren kansen biedt.

alle parken in Nederland deze brede scope hanteren. Dat geldt ook voor de aanpak van gemeenten ten aanzien van speeltuinen. Niet alleen investeren in een schommel of wip voor kinderen in een rolstoel, maar ook in elementen die meerdere zintuigen prikkelen. Dat je dingen kunt voelen, ruiken, horen. Een gladde tegel of een tegel met een ribbel neerleggen, dat maakt financieel niet zoveel uit. En kan wel een wereld van verschil betekenen.

“

Investeren in toegankelijkheid heeft een dubbel economisch effect.

Hoe til je dit soort successen op naar een hele sector?

Dat kan door het verbinden en uitbouwen van communities. Ik ben bijvoorbeeld ambassadeur van de Community Toegankelijke Recreatie met daarin alle grote recreatie-ondernemers van Nederland. Dit is ontstaan in coronatijd omdat in de 1e golf veel organisaties zich afvroegen hoe ze ook voor mensen met een beperking binnen de 1,5-meter samenleving een leuk uitje konden organiseren. Binnen de community worden ervaringen gedeeld, ontstaat kruisbestuiving en wordt gezamenlijk gezocht naar oplossingen. Deze community bestaat nog steeds en het belang daarvan is tweeledig. Ten eerste heeft iedereen behoefte aan vrijetijdsbesteding en recreatie. Kunnen deelnemen is helaas niet altijd vanzelfsprekend voor iedereen en dat verdient extra

inspanning en kennisdeling. Daarnaast is dit vanuit het perspectief van de ondernemer ook lucratief, want wanneer je toegankelijk bent voor alle klanten, boor je een enorm nieuw potentieel aan, dat ook vaak vergezeld wordt. Omgekeerd, wanneer een restaurant niet rolstoelvriendelijk is, ga ik daar niet eten. Maar ook mijn familie en vrienden gaan niet op dat moment. Investeren in toegankelijkheid heeft dus een dubbel economisch effect. Recron, Hiswa, pretparken, dierentuinen en vakantieparken zien hier steeds meer de noodzaak van in.

Zie jij kansrijke initiatieven als je jouw blik van de aanbodzijde naar de vraagzijde met deelnemers en consumenten verplaatst?

Veel mensen met een beperking hebben eigen websites waarop ze bijhouden vanuit eigen ervaringen welke activiteiten en attracties de moeite waard zijn om te bezoeken. Social media kent veel communities waar informatie gedeeld wordt rondom bepaalde beperkingen en ook rondom aantrekkelijke vrijetijdsbestedingen. Wat je ziet is dat ouders met kinderen met een beperking dit soort platforms gebruiken op zoek naar leuke uitstapjes. En dan krijgen ze een breder en beter toegesneden verhaal in hoeverre een bepaald attractiepark toegankelijk is dan enkel gebaseerd op de informatie van de organisaties zelf. Mensen moeten niet teleurgesteld worden. Een eerlijk verhaal vertellen, wat wel en niet kan, is daarom een 'must'.

Zijn er tot slot nog ontwikkelingen die nieuwe kansen bieden of juist bedreigingen vormen?

Er ontstaan tal van innovaties waardoor mensen op hun werk op een gezonde manier de eindstreep kunnen halen richting hun pensioen. Dit biedt ook kansen voor mensen met een beperking. Kijk naar de ontwikkelingen rondom het exoskelet, 3D-printing of VR-brillen. Daar liggen heel veel kansen. Maar dan hoor je al snel vanuit de overheid 'maatwerk, dus te duur'.

Ik benadruk liever rendement. Stel iemand kan met een rolstoel meer, dan betaal je misschien aan de voorkant meer geld, maar realiseer je misschien wel dat deze persoon hierdoor de stap kan maken naar werk vanuit een uitkering. Moet je eens kijken wat dat doet met de staatskas. Technologie biedt zoveel nieuwe kansen. Mijn pleidooi is niet 'gooi er maar een bodemloos budget tegenaan', maar ik doe graag de oproep niet zo snel te schrikken van het toepassen van maatwerk. Bewandel de randjes dan komen er nieuwe mogelijkheden.

Fotografie

- John Lewis Marshall (pagina 4)
- Stijn Ghijsen (pagina 5)
- Frank van der Burg (pagina 7 onderaan)

“

Er is een kloof te dicht tussen de systeemwereld van instanties die programma's bedenken en de leefwereld van ervaringsdeskundigen.

Van capaciteit naar maatwerk

Veel stappen gezet en nog te zetten naar inclusieve themaparken

Joni Latour is in 2021 afgestudeerd aan BUas met als specialisatie Attractions & Theme Parks Management. Bart Stadhouders is coördinator van de BUas specialisatie Attractions & Theme Parks Management en docent bij Leisure and Events. Goof Lukken is senior docent Attractions & Theme Parks Management, Tourism and Leisure bij BUas.

Dat inclusie en toegankelijkheid steeds meer aandacht krijgen in de Themed Entertainment industrie is duidelijk. Disney werkte jarenlang met dezelfde basiswaarden, de zogeheten Four Keys (safety, courtesy, show & efficiency) en introduceerde onlangs een nieuwe key: inclusion. Waarom? Er ontstond een toenemende druk van binnenin en van buiten de organisatie op de toch vaak stereotype beeldvorming in alle media-content (veel blanke, blonde, hetero prinsen en prinsessen met blauwe ogen), maar ook op het eigen personeelsbeleid (de 'Disney Look' was een vereiste voor alle cast members: natuurlijke haarkleuren, geen zichtbare piercings en tattoos). Dit omdat Disney een magische show wil neerzetten. Iedereen is onderdeel van deze show (daarom noemen ze personeel ook cast members) en dus mag het personeel niet opvallen of uit de toon vallen. Alles moet erop gericht zijn dat bezoekers volledig ondergedompeld worden in deze Disney show.

Toegankelijkheid in Themed Entertainment
Het perfecte plaatje dat Disney eerder probeerde te schetsen, is echter verre van een realistische afspiegeling van de samenleving. Dit is duidelijk merkbaar wanneer er gekeken

wordt naar een aantal cijfers van The World Bank (2022). Vandaag de dag leven er een miljard mensen (15% van de wereldpopulatie) met een soort beperking. Dat deze eerder verwaarloosde doelgroep niet langer buitengesloten kan worden en dat deze doelgroep de omzet van attractieparken ook aanzienlijk kan vergroten, realiseren zich steeds meer organisaties in de Themed Entertainment branche.

Om de inclusie stap voor stap te verbeteren, worden er tegenwoordig bijvoorbeeld prikkelvrije ruimtes in themaparken ingericht voor gasten met autisme en worden attracties virtueel beschikbaar gemaakt voor gasten die gebonden zijn aan een rolstoel, zoals de virtuele droomvlucht in de Efteling. Ook worden er nieuwe geheel toegankelijke attracties bedacht (speeltuin Nest! in de Efteling) en worden er nieuwe karakters geïntroduceerd met een beperking voor mensen met een beperking (Sesame Place, Philadelphia). In San Antonio USA is zelfs een themapark te vinden dat speciaal ontworpen is met de behoeften van mensen met een beperking in gedachten, genaamd Morgan's Wonderland. Maar het onderwerp staat al langer op de agenda. Zo was het Amerikaanse park Dollywood (inderdaad in bezit van de country zangeres Dolly Parton)

“

De 'Disney Look' was een vereiste voor alle cast members, niemand mocht op- of uit de toon vallen.

ruim 5 jaar geleden al innovatief met een ride accessibility center. Een plek waar mensen met een beperking advies krijgen over het optimale bezoek voor hen aan het park.

Inclusie versus capaciteit

Het blijft een eeuwige discussie tussen capaciteit en budget aan de ene kant en inclusiviteit en toegankelijkheid aan de andere kant. Veel parken zijn vooral gericht op capaciteit van attracties om maar zoveel mogelijk mensen, zo efficiënt mogelijk in een attractie te zetten, terwijl er anderzijds een steeds grotere roep ontstaat om ruimte en tijd in te richten voor groepen die extra aandacht nodig hebben, zoals bijvoorbeeld prikkelvrije ruimtes voor mensen met autisme.

Mensen met een fysieke beperking lopen ook tegen problemen aan bij het bezoeken van attractieparken. Veiligheid heeft de hoogste prioriteit in de branche en de standaardregel is dat mensen zelfstandig uit een attractie moeten kunnen komen. De praktijk blijkt weerbarstiger. Wat te doen met mensen met een prothese die in een achtbaan willen? Wat als een prothese tijdens de rit eraf vliegt? Hoe groot mag de prothese zijn? En hoe moet deze zijn bevestigd? Veel leveranciers worstelen met dit soort vragen en zeker in een Amerikaanse markt waar rechtszaken aan de orde van de dag zijn, moet alles tot in de kleinste details worden afgedekt en moet het veilig zijn. En dus ontstaan er dan enorme juridische boekwerken en is de makkelijke weg voor veel parken om te zeggen dat de bezoeker niet in de attractie mag.

Leveranciers zetten belangrijke stappen

Vanuit de kant van de vendors/suppliers is er steeds meer aandacht voor toegankelijkheid en inclusie. De keerzijde van gasten met een beperking de toegang tot een attractie verbieden uit angst voor juridische gevolgen, is dat er in dergelijke gevallen ook aanklachten ingediend kunnen worden op basis van discriminatie. Wetten die ingevoerd zijn om de toegankelijkheid te verbeteren, de 'Americans with Disabilities Act', worden aangegrepen als kans om organisaties te beschuldigen van uitsluiting. Dus hoe kunnen zowel onveilige situaties als discriminatie tegengegaan worden? Door de overheersende onwetendheid te verbannen met kennis en ervaring. Alhoewel het aantal tegenwoordig gestaag stijgt, zijn er in het verleden weinig onderzoeken uitgevoerd naar welke beperkingen toelaatbaar zijn in welke types attracties. Als deze onderzoeken al uitgevoerd werden, was het vaak door individuele organisaties, niet door overkoepelende organen. Daarnaast is lang een schat aan kennis onbenut gebleven: de ervaringen van de mensen die met dergelijke beperkingen leven.

Een aantal leveranciers heeft al gepoogd aanzienlijke stappen richting inclusiviteit te zetten vanuit eigen kennis en samenwerkingen met ervaringsdeskundigen.

Zo heeft Vekoma een aantal aangepaste voorzieningen ontwikkeld, waaronder een ingebouwde deur in de zijkant van een karretje waardoor mensen makkelijker kunnen verplaatsen vanuit hun rolstoel. Daarnaast heeft Achtbaanfabrikant B&M een harnas ontwikkeld waardoor mensen met een prothese of missende ledematen extra gezekerd kunnen worden in een attractie. Door de ontwikkeling van dergelijke oplossingen door fabrikanten en de welwillendheid van vele parken, is er zeker al vooruitgang geboekt.

Eén van de mooiste best practices is Universal Orlando. Zij hebben een duidelijk beleid rond inclusiviteit opgezet. Maar misschien wel mooier is de ontwikkeling van hun laatste rollercoaster Vellocoaster in het thema van Jurassic Park. In samenwerking met achtbaanbouwer Intamin, ontwikkelden zij een achtbaantrein die goed toegankelijk is, maar tegelijk de handelingen om iemand met een beperking in de trein te krijgen versimpelt. In plaats van dit systeem te patenten, heeft men er een open source techniek van gemaakt. Dit betekent dat andere parken het systeem ook makkelijk kunnen integreren.

Inclusiviteit in de branche

Dat inclusiviteit een belangrijk thema in de Themed Entertainment branche is moge duidelijk zijn. Branche-organisatie IAAPA besteedt er tegenwoordig veel aandacht aan, maar ook de parken zelf zijn proactief bezig om de huidige situatie in kaart te brengen en te zoeken naar verbeterpunten. Samen met studenten van de BUAs specialisatie Attractions & Theme Parks Management zijn of worden er inmiddels

onderzoeken uitgevoerd naar toegankelijkheid en inclusiviteit bij onder andere de Efteling, Toverland, de Plopsa Groep, Bobbejaanland en Europa-Park. Ook aan de leverancierskant zijn er samenwerkingen opgezet. Vaak zijn er veel 'quick wins' te behalen met goede communicatie vooraf en tijdens het bezoek en met een aantal simpele aanpassingen. Daarnaast zou het wenselijk zijn om bij nieuwe investeringen altijd over dit onderwerp na te denken samen met de eindgebruikers zodat zij duidelijk aan kunnen geven waar behoefte aan is. Dit zou dan niet een eenmalige gebeurtenis moeten zijn, maar een structurele verandering in zowel de strategieën van leveranciers als van de themaparken. De branche is er nog niet, maar er worden goede stappen gezet naar een meer inclusieve Themed Entertainment industrie.

Fotografie

- Efteling (pagina 9)

Hoe kunnen zowel onveilige situaties als discriminatie tegengegaan worden?

De standaardregel is dat mensen zelfstandig uit een attractie moeten kunnen komen.

Designing Cities For All

How can we create cities where everyone feels like they belong?

Jonathan Tjien Fooh is a Cultural Anthropologist, Storyteller, and Programme maker at Pakhuis de Zwijger, where he creates programmes related to designing inclusive, just and equitable cities.

Design. What is the first word or image that comes into your mind? A flyer with flashy colours? Fashion? Or perhaps a futuristic building? What does it mean to design? Writer John Heskett mentions "Design, stripped to its essence, can be defined as the human nature to shape and make our environment in ways without precedent in nature, to service our needs and give meaning to our lives." Whether you are thinking about a product or a space, the core of design is about giving meaning to our lives and fulfilling the needs of living beings. However, too often design does quite the opposite; due to lack of diversity in teams, unconscious bias, historical systems of oppression like colonisation, and institutional racism, many designers often remain unaware of the exclusionary repercussions of what they design and the way they design.

In *Designing Cities For All* (DCFA), Pakhuis de Zwijger's two year research and activity programme funded by the Creative Industries Fund NL, we take a critical look at the design field, redefine what it means to design, and question the role of designers in creating cities of belonging - cities of, for, and by everyone.

Cities of Belonging

The idea of Cities of Belonging is inspired by writer OluTimehin Kukoyi's TEDx-talk 'Who Belongs in a City?' In this TEDx talk, Kukoyi amplifies that 'The only cities worth building, indeed the only futures worth dreaming of, are those that include all of us, no matter who we are or how we make homes for ourselves.' While belonging can mean different things to different

people, sociologist Yuval-Davis (2006) defines 'belonging' as a feeling of 'emotional attachment, feeling at home and feeling safe'. What does it mean to feel at home in a city when the infrastructure of the city does not recognise your existence?

Going slightly back in time, the highway to the Jones Beach State Park in New York designed by architect Robert Moses is a tangible example of belonging being disrupted. The viaducts, which were built from 1920 to 1970, which are only 2.70 meters high made it impossible for buses to get to the park. Buses which are mainly used by people who can't afford a car. Unfortunately, this applies to a majority of the Black population. This is an example of exclusionary design, which in this case is caused by oppressive systems like the Jim Crow laws and racial segregation. However, these waves of exclusion of the past flow into the present. The highways and viaducts still exist and cause social inequality, even today.

Designing for 'the other'

The opposite of belonging is 'othering'. To understand how to create cities of belonging, it is important to understand in which ways people feel excluded or alienated from society. The design of the Beach State Park in New York might feel far away, back in time. However, this white superiority thinking is also reflected in more contemporary examples.

A while ago a video went viral about a so-called 'racist' soap dispenser. Of course, the dispenser itself is not racist, and probably neither is the

technology team behind it. Still, the dispensers' design excludes a large part of the population. It uses an optical sensor, which responds when you slide your hand under it. Lots of sensors, however, mainly the slightly cheaper ones, have trouble registering dark skin, so when a Black person uses it, no soap comes out.

Soap dispensers might feel like a micro example of exclusion, but the same goes for sensors in fitness trackers and heart rate monitors, where exclusion can have much greater (health) consequences. This also painfully illustrates the lack of diversity in the tech industry and product design: if there had been a Black designer or engineer on the team, this may not have happened. These examples are just the tip of the iceberg, showing that the dominant narrative of design and design thinking is often rooted in systems of exclusion. Most designers, governments, or companies design for the middle, and not for the margins. When we as a society start designing for the people who are actually living with the failures of designed products, spaces, and systems, we might create and build stronger structures for everyone.

“

Many designers often remain unaware of the exclusionary repercussions of what they design and the way they design.

18 Perspectives on Designing Cities for All

Fueled by this sense of urgency for change, DCFA's activities and research explore the flaws within design, by organising livecasts, workshops, expert meetings, book clubs, and exhibitions. Throughout these activities, we involve design experts, students, activists, artists and community leaders, and delve into the (re)design of cities of belonging, intending to ensure that everyone (including future generations) regardless of capacities, ethnicity, gender (identity), age, and cultural background has equitable access. After one year of DCFA we organized 32 programmes, 4 book clubs, and published the essay book '18 Perspectives on Designing Cities for All'. This publication contains the main findings of 2021 and insights about inclusive design from contributors and DCFA advocates which span from the field of architecture, fashion design, artificial intelligence, transition design, education, UX design and social design, but also activists, community leaders, and researchers.

The book also lists 6 design principles for inclusive design, fueled by the programmes of the past year:

1. Design is everywhere
2. Design shapes our sense of belonging in this world
3. There are flaws in these designs
4. For every injustice in this world, there is an architecture built to sustain and perpetuate it
5. Inclusion happens by design or not at all
6. Everyone is a redesigner

Essay 'The City of Archtivists'

Many of these design principles are reflected in the essay 'The City of Archtivists' by Nyasha Harper-Michon. Nyasha was also a speaker during one of the first DCFA programmes 'Breaking it Down: Designing'. In her essay, Nyasha emphasizes that many of the

inequalities and global challenges we face today are actually built into the way we design cities. In the concept of Archtivism, Nyasha envisions a city for all, tying together concepts like sustainability, inclusivity and equity for all, including non-human beings. She coined the term 'Archtivism' to blend architecture and activism.

'Archtivism is about breaking down. Breaking down the status quo. Breaking down the industry's walls and barriers. Breaking down the existing systems that govern the architecture profession and its stakeholders in order to build back better - towards a more inclusive, sustainable, and resilient future.'

Archtivism is also about creating a movement of a wide variety of perspectives and approaches within the field of architecture. In her essay, Nyasha identifies four types of Archtivists to rebuild the city of tomorrow: Social Archtivism, Environmental Archtivism, Economic Archtivism, Technological Archtivism.

While each form contains important and unique qualities to redesign the city of tomorrow, Nyasha emphasizes that the key to Cities for All lies in combining all these different types. "The global challenges and injustices we face today are not isolated problems, they require us to think interdisciplinarily, bringing together citizens, policy makers, developers and designers who harness the spirit of Archtivism."

While the design principles we explored in 2021 provide guidelines to think more inclusively about design and can be applied in any field, it is important to remember that inclusive design is a process, not an outcome. There is not just one method to practice designing cities for all. The DCFA programme will officially end in December 2022, however we perceive the entire programme as a living document, a continuous process of learning and unlearning - while searching for better design practices and vocabulary.

The dominant narrative of design and design thinking is often rooted in systems of exclusion.

More info

Do you have questions or are you interested in the essay book? Contact us at dcfa@dezwijger.nl or check dezwijger.nl/dcfa.

Sources

- www.dezwijger.nl/update/book-release-18-perspectives-on-designing-cities-for-all
- www.ted.com/talks/olutimehin_adegebeye_who_belongs_in_a_city
- Yuval-Davis, Nira. "Belonging and the politics of belonging." *Patterns of Prejudice* 40, no.3 (2006): 197-214.

Yuval-Davis defines 'belonging' as a feeling of 'emotional attachment, feeling at home and feeling safe'.

We moeten op reis

Lerend van een inclusief onderzoeksproject, samen op weg naar inclusief onderwijs

Sofie Sergeant is hoofddocent Burgerschap & Inclusie bij Hogeschool Utrecht, verbonden aan de Pabo, Seminarium voor Orthopedagogiek en het Lectoraat Jeugd.

De Nederlandse vertaling van het proefschrift 'Samen werken, samen Leren' (Sergeant, 2021), was eveneens de naam van het landelijke inclusieve onderzoeksproject dat Henriëtte Sandvoort en Sofie Sergeant van 2016 tot 2020 uitvoerden. In dit project werd de samenwerking onderzocht tussen academici, professionals en mensen met een beperking of chronische ziekte binnen tien verschillende onderzoeksprojecten van het programma Gewoon Bijzonder van ZonMw. Inclusief onderzoek is de term die wordt gebruikt om onderzoek te beschrijven waarbij mensen met een beperking of chronische ziekte niet als studieobject worden beschouwd maar meewerken als adviseurs, als onderzoekers, auteurs in het onderzoek dat hen en hun leven aanbelangt (Walmsley & Johnson, 2003). Het doel van het inclusief onderzoeksproject van Sandvoort en Sergeant was tweeledig (Sergeant, 2021):

1. Inzicht verwerven in de voorwaarden en noodzakelijke ingrediënten voor inclusieve samenwerking;
2. Een training / coaching ontwikkelen om inclusieve teams te ondersteunen in het creëren van die voorwaarden.

Het onderzoek kende dus zelf eveneens een inclusief onderzoeksdesign, waarin het onderzoeksduo (Sofie Sergeant samen met ervaringsdeskundige en collega Henriëtte Sandvoort) de projectteams van de verschillende projecten bezocht, gesprekken voerde en trainingen verzorgde. In vier iteratieve cycli ontwikkelde het duo (in nauwe samenwerking met partners, kunstenaars, mensen met ervaringskennis... die gaandeweg 'de Cabrio bende' werden genoemd) trainingen met en voor deze inclusieve onderzoeksteams, de Cabriotraining. 'Samen werken, samen leren' werd door de Stichting Disability Studies in Nederland, de Academische Werkplaats Leven met een verstandelijke beperking, Tranzo en de LFB

uitgevoerd en mogelijk gemaakt door ZonMW. In dit artikel staat de vraag centraal wat we voor het organiseren van inclusief onderwijs kunnen leren van het proefschrift. Met behulp van tien metaforen, geïllustreerd door Sanneke Duijf, cirkelen we rond deze vraag.

Cabriotraining

De ontwikkelde training, is een coachings- en scholingsprogramma voor 'transdisciplinaire' teams (Groot & Kloosterman, 2009): een gevarieerde groep mensen bestaande uit onderzoekers met een academische achtergrond, professionals uit diverse disciplines en onderzoeksteamleden met ervaring in het leven met een beperking. De Cabriotraining is gericht op het optimaliseren van de samenwerking binnen deze teams. De training is niet gericht op het opleiden van ervaringsdeskundigen maar op het volledige team. De training ondersteunt op die manier de samenwerking tussen verschillende mensen die samen 'on the road' zijn. Meer info over de Cabriotraining en bijbehorende theoretische kaders is te vinden op www.cabrio-training.online.

Begrijpelijk publiceren

Het proefschrift is in de Engelse taal geschreven en verbindt vijf wetenschappelijke publicaties. Op vier manieren is geprobeerd het onderzoeksproces en de onderzoeksresultaten toegankelijker te maken. Het onderzoeksproces

werd ten eerste gaandeweg inzichtelijk gemaakt voor breed publiek door blogs en vlogs die gedeeld werden op de site www.gehandcaptensector.nl. Ten tweede is in de vormgeving van het proefschrift veel aandacht gewijd aan het gebruikte lettertype en de bladspiegel, de toepassing van kleur en illustraties, een voorwoord in braille en de QR-codes met links naar filmpjes en ander ondersteunend materiaal. Ten derde is er op basis van het proefschrift een breed toegankelijke podcast gemaakt met de steun van ZonMW, te beluisteren op Spotify: 'Samen Werken Samen Leren'. Ten vierde is er door Pluryn Multimediateam 'de luchtballonfilm' gemaakt. De film (te bekijken op Youtube) neemt ons mee op een luchtballonvaart, duurt ongeveer 10 minuten en verschaft op een laagdrempelige manier toegang tot de inhoud van het proefschrift. Deze film kan ingezet worden als ijsbreker in discussie en dialoog over transdisciplinaire samenwerking.

Wat leren we uit dit onderzoek? Wat nemen we mee op onze weg richting Inclusief Onderwijs?

De 'Luchtballonfilm' maakt de inhoud van het proefschrift toegankelijker voor een breder publiek. De film is gebouwd op tien metaforen. Hieronder wordt elke metafoer toegelicht.

Level Zero gaat over ruimte voor reflectie over hoe werken we samen en wat heeft iedereen nodig om te kunnen bijdragen en floreren.

“

Universal Design for Learning (UDL) stelt dat leerlingen belemmeringen ondervinden bij het leren, niet vanwege hun eigen capaciteiten, maar vanwege belemmeringen gecreëerd door het curriculum en scholen.

Collega Henriëtte Sandvoort schrijft het volgende in haar logboek tijdens het onderzoek: "Ik ben niet blij met het onderwijs dat ik heb gehad. Ik wou dat ik naar een inclusieve school was gegaan. Ik heb nooit de kans gehad om de studies te doen die ik wou doen. Nu ben ik blij met de mogelijkheid om op het werk te leren en bij te dragen aan onderzoek." (Sergeant et al., 2022, p. 7). Deze quote inspireerde ons om vanuit ons onderzoek te gaan kijken: wat leren de tien metaforen ons over inclusief onderwijs, gericht op alle onderwijsbehoeften en op elke onderwijskundige hulpvraag in een regio, met respect en aandacht, ongeacht geslacht, overtuiging, sociale achtergrond en individuele mogelijkheden van de leerlingen (Fransen & Frederix, 2000).

De 10 metaforen

1. De Cabrio

Het onderzoeksduo houdt van reizen. Samen zochten ze naar een metafoor die bij hen paste: Twee onderzoekers, aan het verre diepe water. In een Cabrio. In contact met de wereld. Niet wetend waar ze aan begonnen, niet wetend waar ze zouden uitkomen. Op weg leerde het duo: samenwerking tussen academici, professionals en mensen met een beperking is niet evident. Teamleden zijn opgegroeid in parallelle samenlevingen en kwamen elkaar meestal niet tegen.

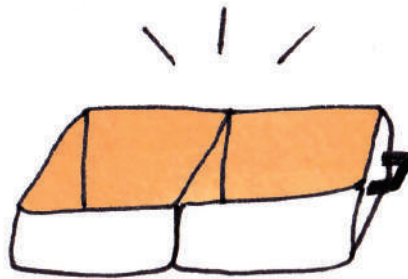
Dat brengt ons bij het belang van inclusief onderwijs. Als kinderen, jongeren, studenten elkaar vroeg in het leven tegenkomen, als ze van jongs af aan de menselijke diversiteit leren kennen en waarderen, dan heeft dit niet alleen effect op hun vriendschappen in de eigen buurt, maar ze leren dat er verschil is, en dat dat ok is. Om goed onderwijs voor iedereen te kunnen

creëren is niet alleen de wetenschappelijke en professionele kennis nodig, maar ook de ervaringskennis: de stem van het kind, de jongere, de student.

2. Het Koppeltaken 'L'

Het duo heeft vier jaar lang dicht bij elkaar (schouder aan schouder) gewerkt. In onze samenleving wordt vaak gekeken naar doelgroepen: risicoleerlingen, cliënten. We hebben het vaak over mensen met en zonder beperking: we zetten in onze samenleving vaak een streep tussen wij en zij. Het duo werkte hard aan deze scheidingsstreep, zoekend naar verbinding: wie ben jij, wat weet jij wat ik niet weet, hoe kunnen wij samenwerken?

Taal is de voorbode van het handelen (Merkel, 2020). Dus hoe we spreken over kinderen kondigt onze manier van handelen aan. Een beperking ontstaat in de relatie tussen individu en context (Kool & Sergeant, 2020). Dit wordt ook wel het sociaal model genoemd: als er sprake is van een probleem of van een beperking, kijk dan niet naar de mens als eigenaar van het probleem, maar kijk naar de wisselwerking tussen mens en context. Het spreken over 'risicoleerlingen' en 'doelgroepen' zit inclusief onderwijs in de weg. Uitdaging is om elkaar te (h)erkennen in het verschil en tegelijk blijven verbinden, van mens tot mens samen te werken aan een transformatie richting een meer gastvrije context.

3. De Reiskoffer

Het duo is op reis, en neemt een reiskoffer mee. Een koffer met kennis, ervaring en methodieken om mee aan de slag te gaan in training en coaching. De ervaring van Henriëtte Sandvoort als trainer bij de LFB en de ervaring van Sofie Sergeant als trainer bij Handicum, Konekt en als lesgever en onderwijscoördinator bij Disability Studies in Nederland, nu hoofddocent aan de HU, komen goed van pas. Het duo ontdekte dat deze koffer groot genoeg moet zijn, om rekening te kunnen houden met de diversiteit in de teams.

Dit geldt ook voor onderwijs en de manier waarop we onderwijs organiseren: we hebben andere manieren van vergaderen, communiceren, lesgeven, en onderzoeken nodig. Buiten

“

We wisten niet waar we aan begonnen en we wisten ook niet waar we zouden uitkomen.

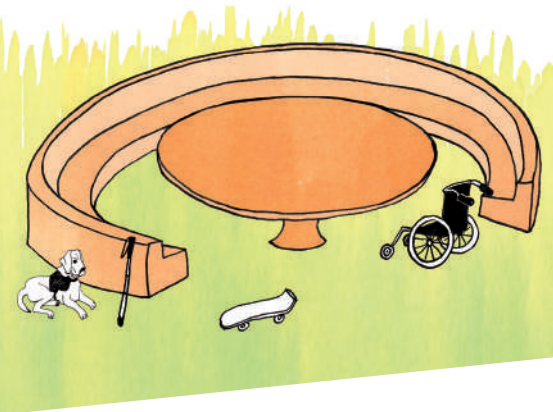
onze comfortzone treden dus, zodat iedereen kan meedoen en alle leerlingen, studenten en docenten kunnen floreren in ons onderwijs. Inclusie gaat niet over mensen 'betrekken' in het 'eigen normaal'. Inclusief onderwijs gaat dus ook niet over leerlingen en studenten 'betrekken' in de bestaande scholen. Inclusief onderwijs vraagt om een transformatie van ons onderwijs. Universal Design for Learning (UDL) stelt dat leerlingen en studenten belemmeringen ondervinden bij het leren, niet vanwege hun eigen capaciteiten, maar vanwege belemmeringen die door het curriculum en scholen worden gecreëerd. De UDL-benadering richt zich op het creëren van 'onderwijs voor iedereen', waarbij leerkrachten en scholen barrières wegnemen door proactief te ontwerpen (Murawski & Scott, 2019).

4. De Onderzoekskeuken

Het duo ondernam een reis langs 10 onderzoeksprojecten. Tijdens deze bezoeken werden ze toegelaten om mee te kijken in de onderzoekskeukens en te reflecteren op hoe er wordt samengewerkt: "Wie beslist over het menu; hoe zijn de taken verdeeld over het team, wie komt erin en uit, wie kan niet gemist worden in de keuken, mogen we fouten maken en wat gebeurt er als we dat doen?". Reflectie is wezenlijk in inclusief onderzoek, maar dus ook in alle vormen van samenwerking.

Ook in ons onderwijs is ruimte nodig voor reflectie, en tijd: tijd om te prutsen, om te sukkelen, om zaken door te spreken, om fouten te mogen

maken, en om hier niet op afgerekend te worden maar om ervan te leren. Is ons onderwijs hier klaar voor, voor diepgaande reflectie in en over onze interne keuken?

5. Aan Tafel

Er wordt niet alleen gekookt in de onderzoekskeuken, we gaan aan tafel. We gaan aan tafel in bont gezelschap dus we hebben een tafel nodig die past in een voorbereide omgeving. In het onderzoeksproject spraken we aanvankelijk over 'onderzoekers met een academische achtergrond' en 'onderzoekers met ervaringskennis'. Liever spreken we nu over transdisciplinair onderzoek: onderzoek dat gevoerd wordt door mensen uit verschillende wetenschappelijke disciplines, mensen uit het praktijkveld en mensen met ervaringskennis. Vaak combineren mensen verschillende vormen van kennis: dit uit elkaar halen is niet zinvol. Gewoon, een diverse ploeg, samen aan tafel dus.

In ons onderwijs wordt massaal gelabeld: kinderen krijgen steeds vaker het label ADHD, Autisme, Dyslexie enz... Het krijgen van zo'n label zou geen eindpunt mogen zijn maar het begin van een onderzoek: kinderen leren wie ze zijn en wat ze beter kunnen dankzij het label, hoe ze dit kunnen inzetten in hun leven, en wat ze nodig hebben

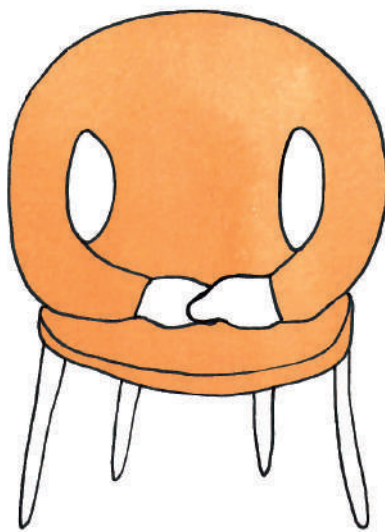

In onze samenleving staat vaak een streep tussen wij en zij. Wij zochten in ons project juist verbinding: wie ben jij, wat weet jij wat ik niet weet, hoe kunnen wij samenwerken?

in de context. Ons onderzoek leert dat het belangrijk is om met elkaar te verbinden. Aan tafel, van mens tot mens, maar ook te verbinden met jezelf en met wat je meedraagt.

6. Op je handen zitten

Eens aan tafel. Wat dan? Samenwerking begint met weten dat je iets niet weet. Je beseft dat je de ander nodig hebt, en je dus ook ruimte zult moeten maken voor die ander om te kunnen en durven spreken. Dat betekent dat je geregeld zelf op je handen zal moeten zitten. Het duurt soms even voor die ander hiermee komt. Dus even wachten, even niets doen.

Inclusief onderwijs vraagt om transdisciplinaire samenwerking: samenwerking tussen professionals uit diverse disciplines, en met de kinderen, jongeren, studenten, met de ouders, de gemeente, met alle collega's, de directie, ook de conciërge enzovoort. Ruimte geven aan alle stemmen, dus ook aan de stem van het kind, de student en de ouders: de ervaringskennis. En dat betekent dat we als professional geregeld op onze handen zullen moeten gaan zitten, om goed te kunnen luisteren.

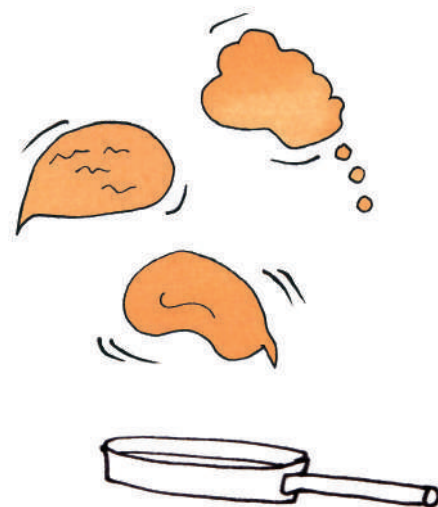
7. De ladder

In de onderzoekskeuken staat een ladder, de participatieladder. Onderaan heb je weinig te beslissen: je wordt geïnformeerd. Bovenaan heb je alles te zeggen: je hebt volledige regie. We merken dat velen in de onderzoekskeuken graag het beste van zichzelf willen laten zien. En dit leidt soms tot strijd. Innerlijke strijd en strijd tussen mensen. Ons onderzoek leerde: Leg die ladder plat. Meer participatie is niet altijd beter en leidt soms tot 'nepparticipatie'. Zet participatie en inclusie dus niet 'op punten' maar laten we samen onderweg zijn. Zo vermijden we 'nepinclusie' en blijven we met elkaar het echte gesprek aangaan.

Het Europees onderzoek van Tobias Buchner leert ons over het risico van het organiseren van exclusie onder zogenaamde inclusieve daken (Buchner et al., 2020). Daarom bij deze de uitnodiging om eerlijk met elkaar te spreken, transparant te zijn in onze zoektocht, en van elkaar te leren. We zijn aan het zoeken, en dankzij mooie voorbeelden leren we beetje bij beetje de veelkleurigheid van inclusief onderwijs kennen.

8. Het opgooien van de pannenkoek

Als je een pannenkoek opgooit, dan is het belangrijk om 'm ook goed op te vangen, te laten landen op een bord. Ervaringsdeskundigen werkzaam in de onderzoekskeuken worden vaak gevraagd om hun verhaal op te gooien. Dit kost veel energie. Wie zorgt voor de landing van het verhaal? Krijgt het de ruimte die het verdient? Wordt het met zorg geserveerd? Wie is de eigenaar?

Draag zorg voor de landing en inbedding van het ervaringsverhaal in onderwijs: als kinderen, jongeren, studenten en ouders vertellen: neem dit ernstig. Dit vraagt tijd, aandacht, afstemming en goede afspraken met elkaar.

9. Vliegen in het donker

Terugkijkend op hun samenwerking stelt het duo vast dat ze vaak 'in het donker hebben gevlogen': HOE ze gingen samenwerken moesten ze zelf bedenken en vormgeven. Subsidiegevers vragen dit op voorhand te beschrijven. Welke onderzoeksmethodes? Hoeveel tijd voor elke onderzoeksfase nodig? Projectleiders gaven aan dat ze hun onderzoeksprojecten vaak hadden geschreven zonder de ervaringsdeskundigen en dat ze toen ook nog niet wisten welke methodes passend zouden zijn.

In het toewerken naar inclusief onderwijs is er ruimte nodig voor 'vliegen in het donker': voor de zoektocht naar het HOE samen werken. Je kan op voorhand niet weten hoe dat HOE er gaat uitzien.

10. De luchtballon

In een luchtballon ben je kwetsbaar en zichtbaar. Over kwetsbaarheid. Het vraagt vertrouwen om te durven opstijgen, vertrouwen in elkaar, in de ervaring van de pilote en het team. En je bent ook zichtbaar. In ons onderzoek ontmoetten we veel mensen die in een leven een label kregen: het label 'verstandelijke beperking', 'autisme' of 'NAH'. Dit zijn labels die in onze samenleving gepaard gaan met vooroordelen en discriminatie (Van Hove et al., 2012). Ze geven aanleiding tot denken in de tweedeling: de mensen met en zonder beperking. Vaak worden mensen met een beperking in onze samenleving niet gezien als partners, collega's. De nieuwe rol van collega-onderzoeker belicht een andere kant van hun identiteit. Ze komen in de rol van 'wetende' in plaats van de rol van zorg-ontvangende cliënt. Dit brengt niet alleen hen in beweging maar ook de collega's, de familie, de omstanders, de samenleving. Het plaatsnemen in de luchtballon staat ook symbool voor de nieuwe sociaal gewaardeerde positie die mensen voelen en krijgen: de kans die je krijgt om je te laten zien en bij te dragen.

Meedoen op een school in je eigen regio is van grote betekenis voor mensen en hun leven. We moeten hier dan ook met veel zorg mee omgaan. Niemand zit te wachten op een nieuwe ervaring van falen of uitsluiting. Maar een beetje risico kunnen we – met elkaar – niet uitsluiten. (Biesta, 2015)

Tot slot

De draagkracht van de school wordt bepaald door de draagkracht van het team (Polat, 2011). Dus niet alleen het kind, de jongere, de student moet centraal staan in inclusief onderwijs: naast hen, ook de verwanten, de leraren, de directie en de andere onderwijsprofessionals en collega's werkzaam op de school. Het is door rekening te houden met die complexiteit dat inclusief onderwijs kansen krijgt. De leraar van vandaag en morgen moet niet alles kunnen, de leraar is geen expert die los van anderen acteert. Laten we onze leraren opleiden en ondersteunen om verbindend te kunnen samenwerken: opleiden tot een collectief dat uitgaat van complexiteit.

We moeten op reis. Samen. Om datgene tegen te komen wat we niet hadden verwacht.

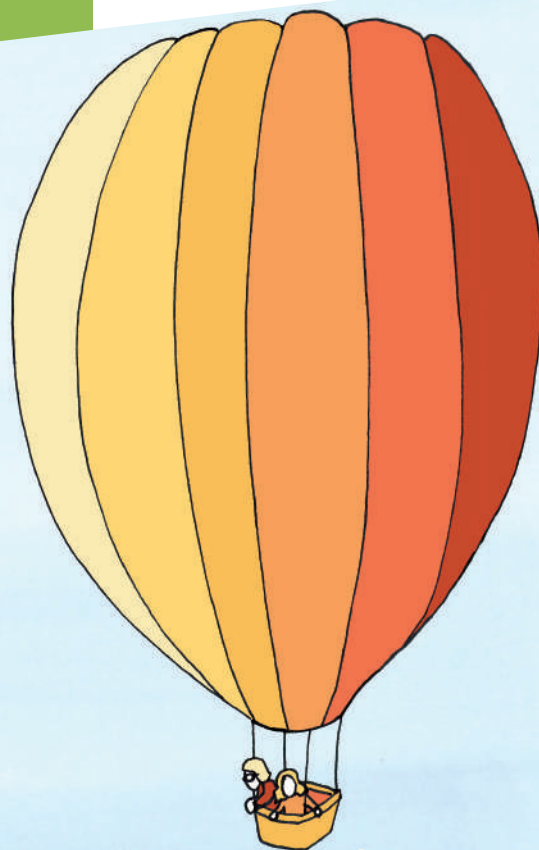
• Illustraties gemaakt door Sanneke Duijf

Bronnen

- Sergeant, S. (2021). *Working Together, Learning Together. Towards Universal Design for Research*. Gompel&Svacina.
- Luchtballonfilm op youtube: <https://youtu.be/Kn2kU1vbXxw>
- Volledige literatuurlijst verkrijgbaar op <https://cabrio-training.online/publicaties/artikel-nl>

Zo vermijden we 'nepinclusie' en blijven we met elkaar het echte gesprek aangaan.

Tiuri & Compagnie 21

Maak van inclusie een werkwoord

Linda Schrik is productieleider bij Theaterwerkplaats Tiuri & Compagnie 21. Linda studeerde in 2011 af bij Academy for Leisure and Events op het gebied van Management in Creative Industries.

Een unieke organisatie is het. Theaterwerkplaats Tiuri, met vestigingen in Breda en Roosendaal, investeert in de talentontwikkeling van performers met een (verstandelijke) beperking. En dat wordt serieus aangepakt. Met theaterlessen, praktijkstages en uiteindelijk een eigen reizend theatergezelschap. Hun nieuwste dansvoorstelling 'No Bodies' staat geboekt in schouwburgen van Leeuwarden tot Middelburg.

Over Tiuri

"Theaterwerkplaats Tiuri is achttien jaar geleden opgericht", vertelt artistiek directeur Bas Roijen. "Onze oprichter Theo Frentrup noemde de organisatie naar de hoofdpersoon uit een ridderverhaal van Tonke Dragt. Tiuri legt daarin een reis af om uiteindelijk ridder te worden. Het staat symbool voor de reis die onze spelers afleggen." Die spelers zijn mensen met een verstandelijke en soms ook lichamelijke beperking. Er zijn performers met het syndroom van Down, met autisme, maar ook spelers in een rolstoel. "Ze komen veelal via het speciaal onderwijs bij ons terecht. Ons doel is hun talent te ontwikkelen. Deze mensen zijn weliswaar in een cognitieve omgeving beperkt, maar in een creatieve en impulsieve omgeving zijn ze vaak verder dan anderen. Waar wij geremd worden door ons verstand, zijn zij vaak heel open. Ze kunnen ons alledaagse tempo niet volgen, maar hebben veel meer aandacht voor het hier en nu. Dat levert prachtige resultaten op."

“

Hebben zij de wereld daadwerkelijk iets te bieden? Wij zijn hiervan overtuigd.

Waar bij de meeste organisaties de directie een grote stempel drukt op de richting en het resultaat, is dit bij Tiuri andersom en zijn juist de spelers leidend. Bas Roijen vertelt: "Wij volgen als organisatie de spelers, wij zetten het talent van de spelers centraal en hopen daarmee een situatie te creëren waarin zij zelf een stem krijgen: een creatieve stem, een fysieke stem, een beeldende stem en waar ze zelf staan voor hun positie als mens in de Nederlandse samenleving." Een mooi voorbeeld hiervan is de omslag naar dans en beweging die mede naar aanleiding van een samenwerking met dansgezelschap De Stille in Breda is gemaakt. Hier werd opgemerkt dat bij deze vorm van werken de talenten van de spelers duidelijker zichtbaar worden en de beperking ook echt naar de achtergrond verdwijnt.

Het oog van Godot

Tien spelers van Tiuri kwamen tegenover tien dansers van De Stille te staan. In eerste instantie konden zij ogenschijnlijk niet verder van elkaar verwijderd zijn. De dansers spraken bijna allemaal geen Nederlands en onze spelers spreken geen Engels. De dansers hebben allemaal 'perfecte lichamen' waar onze spelers vooral de 'imperfectie' vertegenwoordigen. Maar op de vloer verstonden zij elkaar perfect. Er vond een organische uitwisseling plaats in de taal van beweging en verbeelding die

iedereen heeft geraakt. De spelers werden uitgedaagd door het niveau en het bewegingspalet van de dansers. Andersom werden de dansers aangesproken door de oprechte beleving en expressie van de spelers die hen al doende terugbracht naar de reden waarom zij zelf ooit met dans waren begonnen. Er ontstond een nieuwe taal tijdens deze ontmoeting, die vervolgens in een gezamenlijke voorstelling (Het oog van Godot) voor het publiek zichtbaar werd.

Inclusie & innovatie

In 2021 werd in de ontwikkeling van Tiuri een belangrijke stap gemaakt. Het 'talentontwikkelingsmodel' dat beschreven werd in het artistiek meerjarenplan fungeerde hierbij als onderlegger. Centraal staat dat de werkwijze van Tiuri een focus krijgt op drie afgebakende omgevingen. De omgevingen zijn ontstaan vanuit de uitwisselingen die de spelers van Tiuri tot dusver hebben doorlopen. Ze zijn een antwoord op de vraag die vanuit hen zichtbaar is geworden. Samen vormen zij 'de reis van de speler'.

Omgeving 1: Tiuri

De eerste omgeving is de werkplaats (in Breda en Roosendaal) waar de (nieuwe) spelers het

talent voor theater en dans ontdekken en ontwikkelen in uitwisseling met het artistiek team. In deze primaire stap wordt een belangrijk fundament met de spelers gelegd in hun werk bij Tiuri. Vanuit deze uitwisseling wordt vanzelf duidelijk waar de speler vanuit zijn of haar specifieke talent heen wil.

Omgeving 2: Piak

In de tweede omgeving kunnen zij een uitwisseling aangaan bij een praktijkpartner die bij de speler aansluit. Dit 'praktijklab' is vernoemd naar Piak die in het verhaal van Tonke Dragt de jonge Tiuri over de bergen helpt de nieuwe wereld in. Bij Theaterwerkplaats Tiuri is Piaks Lab er tevens op gericht om de spelers te faciliteren in de ontmoeting met de wereld. Bij deze omgeving zijn een aantal vaste partners aangesloten die de leeromgeving mee ontwikkelen en vormgeven. Deze variëren van kunstvakopleidingen tot theater- en dansgezelschappen en onderzoekspartners. Binnen de ontmoetingen staat het experiment en de (wederkerige) uitwisseling centraal. Als je Tiuri zou zien als opleiding, zijn dit als het ware de praktijkstages. Vanuit de Piakfase wordt gewerkt aan producten (bijvoorbeeld een voorstelling) of aan een (artistiek) onderzoek. De spelers groeien hier in artistieke kwaliteit en zeggingskracht. De autonomie neemt toe en dit heeft een zichtbaar positief effect op de zorgbehoefte. Daarbij neemt ook de 'aantrekkingskracht' van de daaruit voortvloeiende producten toe. De voorstellingen komen via de partner automatisch terecht in een breder netwerk.

Omgeving 3: Compagnie 21

Schouburgdirecteur Jan Hein Sloessen van de Kring gaf aan: "op dit moment zijn deze voorstellingen onbekend en dus onbemind, maar ik weet zeker dat als ze zichtbaar worden hier wel degelijk een

publiek voor is". De spelers willen de ontwikkeling die ze hebben doorlopen delen. Ze willen de wereld laten zien wat ze kunnen. En daarbij willen ze de voorstellingen, die ze ontwikkeld hebben, spelen voor een breed publiek. Vanuit dit gegeven wordt een nieuwe oefening in het werk van de speler zichtbaar. De oefening om zijn of haar talent in te zetten in dienst van een (professionele) reizende productie. Dit is als het ware de meesterproef voor de speler. Om deze stap te faciliteren is Compagnie 21 gelanceerd. In deze derde omgeving krijgt de speler de kans om samen te werken met het uitvoerende culturele veld aan producties voor een breed publiek. De ontmoeting richt zich enerzijds op theaters en festivals in het culturele veld. Maar daarbij wordt er (op verzoek van de spelers) ook samenwerking gezocht met scholen in het (speciaal) onderwijs. Tijdens het spelen van de producties vindt er een overdracht plaats. De spelers hebben een kwaliteit ontwikkeld die iets te vertellen heeft in de wereld. Via Compagnie 21 krijgt de speler letterlijk een podium en daarmee de kans om zijn of haar stem te laten horen in de maatschappelijke beweging die nu gaande is. Structurele partners hierbij zijn de uitvoerende podiumkunstenaars, theaters, schouwburgen, festivals, scholen, centra voor de kunsten en tevens een impresariaat.

Toekomst

Inmiddels wordt er landelijk naar Tiuri gekeken. De vraag is hoe er op dit moment invulling wordt gegeven aan het begrip inclusie. Betekent dit enkel dat mensen met een beperking 'ook mee mogen doen', omdat het hoort en het zielig is als dit niet kan? Of hebben zij de wereld daadwerkelijk ook iets te bieden? Tiuri is van dat laatste overtuigd.

Op dit moment wordt via het werk van Tiuri en Compagnie 21 bewijs opgebouwd. De pedagogiek-opleiding van Fontys Hogeschool is een

vierjarig onderzoek gestart naar hetgeen de werkwijze betekent voor de ontwikkeling van de spelers. Ondertussen zit OCW aan tafel om te kijken of het beleid zo kan worden aangepast dat de spelers in de toekomst ook betaald kunnen worden, net als andere theatermakers. Dat is nu niet mogelijk. In Engeland en Zweden zijn ze daar al veel verder mee. "Ik hoop dat we over vijf jaar een structureel onderdeel zijn van het culturele veld, met betaalde spelers", aldus Bas Roijen.

Door het land

Met Compagnie 21 reizen de door Tiuri opgeleide performers nu met de voorstelling No Bodies door het land. "We zijn pioniers en komen dus ook bij de theaters die willen pionieren. Het is een spannende stap, maar mede door de ondersteuning vanuit de fondsen kunnen we prijzen lager houden en is uitkoop makkelijker. Overigens gebruiken we het fondsgeld ook voor reguliere kosten, zoals kleding, verlichting, vervoer en noodzakelijke aanpassingen aan het gebouw." De voorstelling No Bodies stond in februari ook op het Holland Dance Festival. "Je kunt je voorstellen dat onze mensen in de maatschappij vaak aanlopen tegen vooroordelen. Hier doen ze mee, en nog belangrijker, ze dragen iets bij. Laatst zei een van de spelers na afloop van een voorstelling: dit is mijn droom. Ik heb zelfs fans."

Meer informatie

- Documentaire No Bodies: <https://www.youtube.com/watch?v=I9bMHTOIYEA>

Fotografie

- Rechts: Hans Gerritsen

“

Wanneer mogen we naar Carré?

“

Dit is mijn droom, ik heb zelfs fans.

Dilemma's in het doen van diversiteit

Voor gelijke behandeling is ongelijkheid nodig

Mark van Ostaijen is als bestuurssocioloog en assistent professor verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en is Managing Director van het Leiden Delft Erasmus Centre Governance of Migration and Diversity (LDE GMD).

Voor veel practitioners in grootstedelijke wijken en buurten is het werken in een diverse context de dagdagelijkse realiteit. Want hedendaagse steden worden meer en meer gevormd door burgers met verschillende etnische, religieuze, culturele en seksuele achtergronden. Ook de WRR constateert dat de 'vlottendheid' en verscheidenheid in onze 'migratiesamenleving' sterk zijn toegenomen (Bovens, Engbersen, Bokhorst en Jennissen, 2020). Als zodanig zijn steden het kruispunt van superdiversiteit, van 'toenemende diversiteit binnen diversiteiten' (Vertovec, 2007). Diversiteit kan daarbij worden opgevat als een verscheidenheid binnen en tussen groepen op basis (of een combinatie) van opleiding, inkomen, werk, huishoudenssamenstelling, woonsituatie, etniciteit, politieke voorkeur, seksuele oriëntatie of klasse.

Kijken naar kruispunten van ongelijkheden

De huidige demografische realiteit vervangt daarmee onze vorige ideeën over diversiteit. Die demografische compositie is zelfs in sommige steden geen sprake meer is van 'meerderheidssteden' (Crul, 2016). Met andere woorden, iedereen is in min of meerdere mate onderdeel van een minderheid. Daarbij is het handzaam om door een intersectionele bril diversiteit te benaderen, waarbij er wordt gekeken naar verschillende kruispunten van ongelijkheden. Want marginaliteit of ongelijkheid hangt vaak samen met verschillende van die diversiteitsmarkers. Andersom gaat die claim ook op. Zo zijn een hoge opleiding, heteroseksualiteit en man-zijn belangrijke condities voor een succesvolle positie in deze samenleving, voor sommigen beter bekend als de 'zeven vinkjes' van Joris Luyendijk (2022).

Privilege en achterstelling zijn dus geen toevallige aangelegenheden. En vanuit dat

perspectief worden verschillende publieke instellingen geconfronteerd met vraagstukken van insluiting, uitsluiting en discriminatie. Culturele instellingen zoals theaters worstelen bijvoorbeeld met de vraag hoe ze gemarginaliseerde gemeenschappen moeten benaderen, sportorganisaties worden uitgedaagd hoe ze inclusieve teams kunnen ontwikkelen, terwijl middelbare scholen improviseren hoe ze discriminerende praktijken van leerlingen en ouders kunnen aanpakken. In verschillende sectoren worden organisaties dus geconfronteerd met diversiteitsproblemen. Want "We weten niet hoe we met diversiteit moeten omgaan. Het is dagelijkse improvisatie", zoals een afdelingshoofd van een middelbare school in Charlois, Rotterdam Zuid stelde. Daaruit blijkt dat diversiteit een van de meest complexe maar ook interessante maatschappelijke uitdagingen van dit moment is.

Er is veel gezegd en geschreven over integratie, diversiteit en multiculturaliteit, en vooral in oordelende vorm. Zo is er nooit een tekort aan politieke aandacht op thema's van (migratie-gerelateerde) diversiteit, aangezien ze vrijwel permanent in de politiek-maatschappelijke belangstelling staan. En de uitvoering heeft daar niet altijd baat bij. Want met harde politisering en oordeelsvorming doen we geen recht aan het belang om deze nieuwe dagdagelijkse realiteit beter te begrijpen. Een realiteit die niet langer is voorbehouden aan de grotere steden in de Randstad, maar kenmerkend is voor vele gemeenten en steden in Nederland (Bovens, Engbersen, Bokhorst en Jennissen, 2020). Bovendien is een 'diversiteit aan diversiteiten' niet alleen een Randstedelijk fenomeen, maar een landelijk thema. Daarom is het van groot belang om beter te begrijpen hoe er met diversiteit wordt omgegaan in de uitvoeringspraktijk. Want degenen die het beleid praktisch vormgeven, practitioners,

worden vaak met talrijke uitdagingen geconfronteerd, in de uitvoering. Het kardinale dilemma daarbij is dat, om alle burgers gelijk te kunnen behandelen, ze ongelijk moeten worden behandeld. Dit leidt tot urgente diversiteitsdilemma's en zelfs soms tot expliciete fricties. Uiteenlopende behoeften en de noodzaak om beslissingen te nemen hoe diversiteit aan te pakken, maakt het voor practitioners vaak moeilijk om te weten welke aanpak ze moeten volgen. Want het inrichten van een speciaal zwemuurtje voor islamitische vrouwen is wellicht met de beste bedoelingen vormgegeven, maar kan zorgen voor fricties bij groepen die zich daarmee achtergesteld voelen. Bovendien, geeft het aandacht aan achterstand, en bevestigt het die achterstandspositie wellicht alleen maar meer.

Diversiteitsdilemma's

Uit de literatuur is het idee van 'ethnic freezing' bekend (Kruglanski en Freund, 1983), waarbij de situatie wordt gekenmerkt van minderhedenorganisaties die alleen subsidie toegerekend krijgen als zo voldoen aan strikte 'etnische voorwaarden'. Niet zelden zorgt dat voor het bevestigen van stereotyperingen en folkloristische praktijken. Door diversiteitsdilemma's het hoofd te bieden is het wellicht mogelijk dat practitioners met een vergelijkbaar proces te maken hebben dat begrepen kan worden als 'diversity freezing'. Met andere woorden,

“

Privilege en achterstelling zijn geen toevallige aangelegenheden.

'Dilemmas of diversity' kijkt kritisch naar 'doing diversity' in heden en verleden en toekomst.

Het zou kunnen dat wat met de beste bedoelingen is vormgegeven, paradoxaal genoeg tot onbedoelde en ongewenste effecten leidt.

door het inrichten van die speciale zwemuurtjes worden daarmee juist allerlei stereotyperingen van achterstelling (migratieachtergrond, homoseksualiteit of vrouw) sterker benadrukt en zelfs bevestigd. Het zou kunnen dat wat met de beste bedoelingen is vormgegeven, paradoxaal genoeg tot onbedoelde en ongewenste effecten leidt. Namelijk tot het verder bevestigen en legitimeren van categorieën van achterstand die juist via diversiteitbeleid gereduceerd zouden moeten worden. Een pijnlijk diversiteitsdilemma.

Zodoende is de handschoen opgepakt binnen het onderzoekscentrum Leiden-Delft-Erasmus Centre Governance of Migration and Diversity om juist deze thematiek te gaan verkennen. Met financiering vanuit de Nationale Wetenschapsagenda is aansluiting gevonden bij belangrijke praktijkuitdagingen en wordt samengewerkt met een groot scala aan kennisinstellingen. In dit onderzoeksproject, Dilemmas of Doing Diversity, wordt nagegaan hoe die diversiteitsdilemma's spelen in de welzijns- en zorgsector, sport en recreatiesector en huisvestingssector in onder meer Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Zwolle, Antwerpen en Hamburg. Centraal staat een nieuwe benadering die afwijkt van eerder

diversiteitsonderzoek, waarin wordt verkend hoe die kruispunten van meerdere categorieën van identiteit en macht, zoals klasse, geslacht, etniciteit, seksualiteit, religie, leeftijd, gezondheid en (on)geschiktheid doorwerken in bijvoorbeeld leisure domeinen zoals de cultuur en sportsector. Daarbij is een focus op ontmoetingsruimten, zoals in hoeverre bij het ontwerp van publieke parken, speciale zwemuurtjes of bij het cultuuraanbod van het lokale theater rekening wordt gehouden met verschillende doelgroepen en welke dilemma's dit oproept.

In dit onderzoeksproject focust daarmee op de diversiteit die bijt, namelijk op de diversiteitsdilemma's te onderzoeken die politiek soms beladen zijn, maar empirisch gezien nog niet goed onderzocht zijn hoe daarmee wordt omgegaan en wat daarvan de consequenties zijn. En zoals bekend bestaan er nauwelijks echt goede antwoorden op een duidelijk dilemma. Het is de tragische conditie die diversiteitspraktijken kenmerkt en waar nog veel vragen onbeantwoord zijn.

Bronnen

- Bovens, M. A. P., Engbersen, G., Bokhorst, M., & Jennissen, R. (2020). *Samenleven in verscheidenheid: Beleid voor de migratie-samenleving. WRR-Rapport*, 103.
- Crul, M. (2016). *Super-diversity vs. assimilation: how complex diversity in majority-minority cities challenges the assumptions of assimilation. Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(1), 54-68.
- Kruglanski, A. W., & Freund, T. (1983). *The freezing and unfreezing of lay-inferences: Effects on impression primacy, ethnic stereotyping, and numerical anchoring. Journal of experimental social psychology*, 19(5), 448-468.
- Luyendijk, J. (2022). *De zeven vinkjes; Hoe mannen zoals ik de baas spelen. Uitgeverij Pluim*.
- Vertovec, S. (2007). *Super-diversity and its implications. Ethnic and racial studies*, 30(6), 1024-1054.

'Dilemmas of diversity': diversiteitsbeleid en -praktijk in Nederlandse steden in verleden, heden en toekomst

Politici, beleidsmakers, journalisten, wetenschappers en anderen benadrukken het belang van een inclusieve samenleving waarin bij beleid en praktijk ruimte is voor diversiteit in tal van opzichten (bijvoorbeeld etniciteit, geloof, gender, klasse en seksualiteit). Maar hoe creëer en stimuleer je een samenleving met samenhang en ruimte voor verschillen, waarin bovendien iedereen gehoord wordt? Om iedereen gelijke kansen te geven, moet niet iedereen gelijk behandeld worden. De een heeft immers meer steun en hulp nodig dan de ander. Hoe worden keuzes gemaakt en verantwoord? 'Dilemmas of diversity' kijkt kritisch naar 'doing diversity' in heden en verleden en toekomst.

Penvoerder namens het consortium: prof. dr. Marlou Schrover - Universiteit Leiden

Consortium: Universiteit Leiden, Erasmus Universiteit Rotterdam, Technische Universiteit Delft, Leyden Academy on Vitality and Ageing, Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI), Hogeschool Utrecht, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC), Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Kenniscentrum Sport en Bewegen, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Gemeente Rotterdam, SOR Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam, Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA), Aktiegroep het Oude Westen Rotterdam, Platform ZorgSaamWonen, Amstelring Dagbesteding, Gemeente Amsterdam, MOB, IDEM Radar, Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Samen Wonen Samen Leven, Leiden-Delft-Erasmus Centre Governance of Migration and Diversity (GMD), Buurtzorg, Nieuw Wij, COC Nederland, Stichting Disability Studies Netherlands, Universiteit Antwerpen, Universiteit Hamburg.

Inclusie is niet incidenteel pleisters plakken

Studio Stoofpot werkt aan een gelijkwaardige wereld

Lisa Jansen is trainer, schrijver, podcastmaker en medeoprichter van Studio Stoofpot. (www.studiostooftpot.nl)

Inclusiebureau Studio Stoofpot is het bedrijf van Randy van Bortel (hij/hem), oud-student van Breda University of Applied Sciences. Hij volgde de studie Leisure Management en bracht zijn eerste werkende jaren door in de muziekindustrie: bij poppodium Dynamo in Eindhoven en als zelfstandig organisator van evenementen. En hoewel het sociaal rechtvaardige aspect in dat werk al enigszins centraal stond, was hij van mening dat nog veel meer kon en moest gebeuren op dit gebied. Daarom runt hij nu Studio Stoofpot samen met zijn partner Lisa Jansen (zij/haar). Bij het bureau hoort een sprekersbureau met een divers palet aan sprekers en trainers.

Kaylee Rosalina (zij/haar): "Inclusie betekent telkens opnieuw actie ondernemen. Er is namelijk geen eindpunt, maar wel steeds een nieuw begin."

Training en traject

"Studio Stoofpot is er voor welwillende organisaties die inclusiever te werk willen gaan. Wij helpen ze uitpluizen wat hun precieze behoefte is en geven vervolgens handvatten om meer inclusie, toegankelijkheid en gelijkwaardigheid te realiseren binnen de organisatie", aldus Randy. Zo biedt Studio Stoofpot lezingen, workshops en trainingen aan, maar ook advies-trajecten. "Je kunt die kortere samenwerkingen zien als een goed middel om zaadjes te planten en de bewustwording binnen de organisatie te vergroten. Maar wil je het echt grondig aanpakken, dan kun je het beste een traject aangaan. Inclusie is echt een werkwoord. Je bereikt het helaas niet met het incidenteel plakken van pleisters. Maar zo'n eenmalig evenement kan wel het strategische startsignaal zijn voor een diepgaander traject."

Eveline Druncks (zij/haar): "Aannames zijn menselijk, maar leer alsjeblieft ook verder kijken dan (negatieve) aannames door respectvol het gesprek aan te gaan."

Inclusieve organisatie

Randy en Lisa hebben er bewust voor gekozen om samen te werken met een diverse groep sprekers en trainers. "We kunnen en willen met z'n tweeën simpelweg niet alle perspectieven en kennis bieden die nodig zijn om alle verschillende vormen van onrecht en marginalisatie te ondervangen. Vandaar dat we werken met mensen die geleefde ervaring ondersteunen met theoretische kennis", vertelt hij. "Zo vullen we niet voor mensen in wat hun behoefte is, maar zorgen we dat zij zelf aan het woord zijn. We willen bijvoorbeeld niet dat mensen geld verdienen door te spreken over vormen van uitsluiting die hen niet rechtstreeks aangaan. We vinden het heel belangrijk dat onze organisatie zelf ook inclusief te werk gaat. Dit is één van de manieren waarop we dat doen."

Jeanette Chedda (zij/haar): "De positie van mensen met een handicap verslechtert ieder jaar, maar actie blijft uit. Wat we nodig hebben naast dat de overheid diens verantwoordelijkheid moet nemen, is collectieve druk vanuit de maatschappij voor het verbeteren van de positie van mensen met een handicap. Zodat wij geen genoeg meer hoeven te nemen met de kruimels die de samenleving ons toewerpt. We kunnen dit niet alleen, daarom roep ik mensen op tot actie: doe iets."

Positieve verandering

De positieve impact die Studio Stoofpot heeft op de werk- en leeromgeving van hun

opdrachtgevers, ontvouwt zich vaak over een wat langere periode. "Vaak komen we binnen in organisaties waarbij nog veel zaadjes moeten worden geplant. We zetten dan als het ware de inclusievoelsprietten aan bij iedereen. Vervolgens kan de organisatie aan de slag met de opgedane informatie, al dan niet onder onze begeleiding. Dan worden er bijvoorbeeld nieuwe richtlijnen geïntroduceerd om bijeenkomsten inclusiever te laten verlopen, wordt de communicatie rond toegankelijkheid verbeterd en wordt beleid vernieuwd om het inclusiever te maken."

Liza Slotman (hen/hun en die/diens): "Het bevragen van de bestaande norm en bedachte structuren maakt de wereld vrijer,

veiliger en gelijkwaardiger voor iedereen. Ik vind de gedachte 'het is nu eenmaal zo' de grootste dooddoener en hoop zelf altijd te blijven leren over hoe het ook anders kan. Zodat we altijd stappen blijven zetten naar een nieuwe, inclusieve wereld waarin ruimte is voor iedereen om te zijn wie hij, zij, hen of die is."

Fotografie

Foto Kaylee: Diewke van den Heuvel

Foto Eveline: Rosalie

Foto Jeanette: Linda Bouritius

Foto Liza: Aline Bouma

We vullen niet voor mensen in wat hun behoefte is, maar zorgen dat zij zelf aan het woord zijn.

An exciting challenge

Towards a D&I-plan at Breda University of Applied Sciences

Sander van Breugel is Human Resource Advisor at Breda University of Applied Sciences, and he is involved in the development of the D&I strategy.

There would be something pretentious in saying that BUAs is already a full diverse and inclusive community. It would be opportunistic even, if we would be claiming that BUAs would be "one-hundred percent D&I-certified". I don't mean this as a cynical remark: search LinkedIn and you'll find courses certifying you as 'D&I-proof'. Although I support all initiatives advancing what D&I entails in practice, or increase awareness thereof, I'm wary about D&I being marketed or instrumentalized. So, when I'm saying that D&I is at the core of BUAs, I do not mean that we are 'certifiably' diverse and inclusive.

I do mean that BUAs indeed has a diverse community and has long since recognized the importance of cross-cultural understanding, co-creation and social innovation. Although these themes don't fully fathom what D&I envelops, they do originate from the very tradition that today's societal debate on diversity and inclusion originates from: how can we improve society? We do not claim to have all the answers. And no, we do not believe we're perfect ourselves. Instead, we recognize the issues, and we take them seriously. But yes: we do believe that a diverse and inclusive community is prerequisite to use each other's strengths, combining them, and experimenting together, to help solve the challenges of our society. Social equity being at the heart of this. Also, we believe it's vital for meeting the changing needs of the industries we serve. This is how D&I is at the core BUAs. And how it has informed our strategy.

D&I-plan

This is not a 'paper tiger': in February '22 our Executive Board formalized BUAs' D&I-plan by which it committed itself to achieving specific goals and allocating resources to achieve those. Thereby, a structural framework was achieved that is able to address D&I integrally to all relevant areas (education, research and internal organization) and shareholders (students, employees and the local community). This means our D&I-team is an active collaboration with our colleagues concerned with Humane Resource, Sustainable Development Goals, internationalization, student wellbeing, ethics and community building: sharing goals, knowledge and relations and aligning activities to contribute to BUAs' strategic mission: 'to empower young professionals on their journey to shape a better world!'

The concrete commitments in our D&I-plan, besides allocating resources to achieve them, are to develop a comprehensive D&I policy and connect, share and enrich internal policies and initiatives; to develop a D&I monitor and internal audits, review our employee recruitment processes and initiate further research into our state-of-affairs and to integrate D&I training for management, staff and students. But our ambitions reach beyond that.

We are currently developing a BUAs-wide educational curriculum on ethics and D&I, we want to integrate D&I integrally in our research teams, portfolios and partnerships as well as strengthen our research itself by integrating the ethical perspective that D&I requires of us. Most generally put: we have a structure in place

to promote and enhance D&I as a matter of social safety and inclusion.

Agenda

So, we have the will, the plan, the structure and the means, but what are we going to do? One thing that is high on our agenda is to regularly organize dialogue-sessions on specific topics with students and colleagues, sometimes with guest-experts. Last March, for example, Assistant Professor Dr. Catherine Robb was interviewed, in a College Tour setting, by students and employees on how to deal with bias. Such dialogues help raise awareness and critical understanding of different viewpoints. We're also supporting a research project into the experienced inclusion within BUAs, looking to learn from its results and integrate those in a more elaborate self-scan. We'll develop workshops and training for both students and employees and seek to improve our processes and procedures. It's an exciting challenge: it's a complex topic and there are lots of areas to address. But we're ready for it and anxious to start the work, together with our students and employees.

Fotografie

- Paul van Rijckevorsel

A structural framework was achieved that is able to address D&I integrally to all relevant areas and shareholders.

We zijn allen te gast in elkaars leven

Ethiek, inclusie en het gastvrijheidsprincipe in onderzoek en onderwijs

Marco van Leeuwen

Marco van Leeuwen docent en onderzoeker filosofie en ethiek bij Breda University of Applied Sciences.

Het thema 'inclusie' is de laatste jaren steeds prominenter geworden in politiek en beleid, in de media en in maatschappelijke discussies. De trend van 'Gen X naar Millennials naar Gen Z' lijkt er een te zijn van een toenemend bevragen van de eigen positie. Wie ben ik, wie moet ik zijn, en wat wil ik? Het gevolg van het stellen van dergelijke gewetensvragen is enerzijds een steeds verder vertakkend classificatiesysteem van identiteiten (manieren waarop mensen zichzelf en elkaar zien), maar tegelijk het besef dat er ruimte gevonden of gemaakt dient te worden voor deze verschillen. Vandaar de wens om ruimte te bieden aan iedereen om op waardige en waardevolle wijze mee te doen in de maatschappij, onafhankelijk van afkomst, culturele achtergrond, levensovertuiging of uiting van persoonlijkheid of identiteit. Dus: iedereen die mee wil doen te 'includeren'.

Vrije tijd en ethiek: Gastvrijheid

Het zoeken of ontwerpen van die ruimte (in procesmatige zin in bedrijven en organisaties, in sociale zin in interactievormen en communicatie, en in fysieke zin in gebouwen, infrastructuur en buitenruimte) is een proces dat met horten en stoten zijn weg probeert te zoeken. Soms kan met de beste wil van de wereld een oplossing verzonnen worden die onbedoeld bepaalde typen mensen overslaat. Zie bijvoorbeeld het artikel 'Niet over en voor ons, maar met en door ons!' elders in dit magazine, over de zoektocht naar manieren om vrijetijdsactiviteiten toegankelijk te maken voor mensen met een licht verstandelijke beperking.

De uitdagingen om inclusief te zijn in de vrijetijdssector zijn van een bijzonder, en vaak complex en tegenstrijdig karakter. Enerzijds is vrije tijd dat deel van ons leven waarin we in relatieve vrijheid activiteiten, interacties en uitdagingen kiezen waar we blij van worden, energie van krijgen, en ons welzijn verhogen (van onszelf en anderen). Dat impliceert dat die activiteiten zo goed mogelijk afgestemd zijn op onze persoonlijke, unieke wensen, behoeften en vaardigheden. Dat kan alleen als er onderscheid gemaakt wordt: sommige activiteiten zijn wel geschikt voor de ene groep, maar niet voor de andere.

En dat is precies wat we in de vrijetijdssector zien. Veel vrijetijdsactiviteiten zijn gericht op subgroepen, of niches. Muziekfestivals met hardstyle, heavy metal of rap zijn niet voor iedereen geschikt, bijvoorbeeld. We weten inmiddels uit ervaring dat een klassiek ontworpen museumtentoonstelling van oude meesters verhoudingsgewijs weinig jongeren, of mensen met een migratieachtergrond zal trekken. Een urban dance-feest of een alternatief festival met avant-garde-toneel in een kraakpand spreekt weer een andere mix aan doelgroepen aan. Niet iedereen wil aan alles meedoen, en uiteraard hoeft dat helemaal niet, maar dat betekent wel dat veel leisure-activiteiten in zekere zin een exclusief karakter hebben. En tot op zekere hoogte is dat prima: het mooie van leisure, zoals gezegd, is dat mensen in vrijheid de activiteiten kunnen kiezen waar zij, op basis van hun persoonlijkheid, voorkeuren, wensen en behoeften, waarde aan ontlennen.

De andere kant van de medaille is dat inclusiviteit goed past bij een van de kernideeën van vrijetijdsactiviteiten en -faciliteiten, namelijk het idee van gastvrijheid. Dat idee is dat iedereen die mee wil doen, die geïnteresseerd is in het genre van de voorstelling, of het karakter van het evenement, mee kan doen, ongeacht |

zijn/haar achtergrond.

Een belangrijke manier voor de organisatoren van evenementen en managers van vrijetijdsfaciliteiten om inclusief te zijn is om de gastvrijheidsgedachte stevig te verankeren in alles wat ze doen. Van het vrijetijdsconcept tot operationale principes, en alles daartussen. De reden hiervoor is niet slechts dat 'inclusie' een maatschappelijk belangrijk thema is, maar juist omdat de vrijetijdssector, met haar rol in het faciliteren van eenieders zoektocht naar plezier, betekenisvolle ervaringen en welzijn, dit in feite aan haar stand verplicht is. In die zin is gastvrijheid een belangrijke manier om ethiek binnen vrijetijdssector vorm, richting en inhoud te geven.

De centrale rol van gastvrijheid als ordenend en richtinggevend ethisch principe in vrije tijd is uit te breiden naar (bijna) alle domeinen waarin Breda University of Applied Sciences (BUAs) gespecialiseerd is: niet slechts leisure and events, maar ook tourism, hotel and facility en games and media. Zelfs logistics and built environment kan begrepen worden als een domein waarin gewerkt wordt aan de (procesmatige en/of fysiek-ruimtelijke) voorwaarden voor gastvrijheidsoptimalisatie in de andere genoemde domeinen.

In al deze domeinen gaat het immers om activiteiten,

“

Veel vrijetijdsactiviteiten zijn gericht op subgroepen of niches en zijn niet voor iedereen geschikt.

“

Dat betekent wel dat veel leisure-activiteiten in zekere zin een exclusief karakter hebben.

ervaringen en interacties die kwaliteit van leven bevorderen, van individuen tot bredere sociale verbanden tot de maatschappij als geheel: een evenement bezoeken, op reis gaan naar een toeristische bestemming, logeren in een hotel of het deelnemen aan een congres, het spelen van een computerspel of jezelf onderdompelen in sociale media, of het optimaliseren van goederen- en mensenstromen. Voor elk van deze processen is het nodig je te richten op de kwaliteit van de ervaring, de interactie met de gastheer/vrouw, de touchpoints in het gebruiksproces van het gebouw, de inhoud van het excursie-aanbod op locatie, enzovoort. Een belangrijke factor in die 'kwaliteit van de ervaring' is de mate waarin die ervaring inclusief is voor de mensen die deel willen nemen.

Inclusie-criteria

Om inclusie in de 'BUAs-domeinen' in de praktijk vorm te geven, en daarmee geen mensen te vergeten, is een complex en uitdagend proces. De complexiteit heeft te maken met de grote verscheidenheid aan manieren waarop mensen verschillen, en dus dat er verschillende oorzaken of eigenschappen zijn op basis waarvan mensen 'geïnccludeerd' of 'geëxcludeerd' kunnen worden. De uitdaging bestaat er vervolgens in betrouwbare data op te halen en oplossingen te vinden die daadwerkelijk effectief zijn. Daarnaast geldt dat het ophalen van data en het ontwerpen van oplossingen processen zijn die het beste werken als ze zelf ook inclusief zijn en dus samen gebeuren met de groepen om wie het gaat.

“

Gastvrijheid is een belangrijke manier om ethiek binnen vrijetijdssector vorm, richting en inhoud te geven.

Als een eerste aanzet tot een onderverdeling in soorten eigenschappen/oorzaken van inclusiviteit (of het ontbreken daarvan), kunnen we de volgende clusters benoemen.

Allereerst: mensen met verschillende culturele achtergronden (afkomst, taal, gewoontes), leefstijlen en zelfidentificatie (bijvoorbeeld LHBT). Dit is het (op zich al zeer diverse, en daardoor nauwelijks onder één noemer te vangen) cluster mensen en groepen waar meestal aan gedacht wordt als het om 'inclusie' gaat. Een dominant aandachtspunt om in dit geval inclusief te zijn is het managen van vooroordelen en uitsluiting, door te letten op het karakter en de kwaliteit van sociale interactie. Met andere woorden, te sturen op gastvrijheid in gedrag.

Ten tweede: mensen met beperkingen. Dat omvat mensen met een fysieke beperking (bijvoorbeeld een lichamelijke handicap), voor wie de fysieke toegankelijkheid van gebouwen en faciliteiten van bijzonder belang is, dus de afwezigheid van drempels en andere obstakels, en de aanwezigheid van liften, automatische deuren en andere mobiliteitsondersteunende voorzieningen. Een andere deelcategorie betreft mensen met een mentale of sensorische beperking. Ook dit is een zeer diverse groep, variërend van mensen die informatie minder gemakkelijk (verstandelijke beperking) of anders (slechtziend of blind, slechthorend of doof) verwerken, of gevoelig zijn voor prikkels (een overmaat aan geluiden, lichtsignalen, onduidelijkheid en onoverzichtelijkheid van ruimtes of processen). In dit geval is het primaire aandachtspunt gastvrijheid in ontwerp, dus het fysiek ontwerpen van ruimtes en routes, ordening en transparantie van processen, en het dempen of filteren van een overdaad aan prikkels.

Daarnaast is er een complexere 'vergeten' categorie. Het rapport De Atlas van Afgehaakt Nederland (www.kennisopenbaarbestuur.nl), gepubliceerd in December 2021, brengt in kaart hoe factoren als opleidingsniveau, sociaal-economische status en gezondheid de feitelijke of gevoelde inclusie in de Nederlandse maatschappij beïnvloeden. Mensen die zich niet begrepen of betrokken meer voelen, die

teleurgesteld raken in politiek, media en maatschappij, 'haken af': ze stemmen niet meer, of zoeken hun heil bij partijen aan de extreme uiteinden van het politieke spectrum. Dit heeft ook gevolgen voor vrijetijdsparticipatie: het afgehaakt zijn betekent dat deze groepen eigen vrijetijds-activiteiten ontwikkelen, of zich noodgedwongen (bijvoorbeeld vanwege een gebrek aan geld, of een slechte gezondheid) terugtrekken uit de publieke ruimte. Dat is voor de uitwisseling van ideeën, het elkaar ontmoeten van verschillende soorten mensen en het wederzijds begrip ontwikkelen door die ontmoetingen (juist een kracht van vrije tijd) geen goed nieuws. Om ook in deze gevallen inclusief te zijn, zijn gastvrijheid qua budget (betaalbaarheid) en gastvrijheid qua overtuigingen (respect/ruimte voor politieke en ideologische verschillen) van bijzonder belang.

Inclusiviteit binnen BUAs

Met het bovenstaande in het achterhoofd mogen we verwachten dat Breda University of Applied Sciences (BUAs) actief de uitdaging aangaat om inclusiviteit te verankeren zowel als thema in onderzoek, om uitdagingen te doorgronden en verbeteringen te ontwerpen in de voornoemde domeinen, alsmede als aandachtspunt in de opzet en uitvoering van onderwijs. Op die manier kunnen studenten, docenten, onderzoekers en werkveldpartners samen werken aan een betere maatschappij. Inclusief het samen doordenken wat het betekent om 'de maatschappij' (Voor wie? Waar? Wanneer?) daadwerkelijk 'beter' (Op basis van welke afwegingen? Met welke middelen en interventies? Met welke gevolgen? Wie wint en wie verliest?) te maken.

In het vervolg van dit artikel maken we een rondje langs de 'BUAs-velden', met name qua onderzoek en studentenbeleid, om te laten zien hoe gevarieerd de initiatieven zijn om die gastvrijheid en inclusiviteit concrete vorm te geven.

Onderwijs

Laten we met de inrichting van inclusief onderwijs bij BUAs beginnen. Een invloedrijk thema, nog steeds, ten aanzien van studentenbeleid en met name studentenwelzijn, is Covid. De gevolgen van de pandemie zijn nog altijd merkbaar. De mogelijkheid om in levende lijve op de campus te interageren met studenten en docenten, en zodanig bevoegenheid voor het vakgebied op te pikken, was vanwege lockdowns flink ingeperkt. Voor studenten die tijdens de pandemie zijn begonnen met hun opleiding, met name internationale studenten met een klein of afwezig sociaal netwerk, was de onmogelijkheid om de sociale kant van de studie te verkennen (nieuwe mensen ontmoeten, feestjes, verenigingen en andere aspecten van het studentenleven) ook van grote negatieve invloed.

Nu de maatschappij weer geopend is, komen naast de voordelen van de plezierige interactie tijdens de opleiding, ook de uitdagingen weer extra duidelijk tot uitdrukking. De BUAs-studentenpopulatie kent een vrij grote verscheidenheid aan achtergronden, persoonlijkheden, psychologische wensen en noden, wat leidt tot een evengrote verscheidenheid aan wensen voor de inrichting van de opleiding en de activiteiten op de campus. Naast interculturele verscheidenheid (verschillende gewoontes en verwachtingen ten aanzien van organisatie en interactie) en studenten met andere persoonlijkheidskenmerken of vormen van identiteitsexpressie (bijvoorbeeld LHBT), zijn er studenten die op een andere manier een mismatch ervaren tussen hun eigen wensen en behoeftes enerzijds, en hoe de omgeving, hun studieprogramma en campusactiviteiten georganiseerd zijn anderzijds.

Een groep waarvoor bijzondere aandacht bestaat is de groep neurodivergente studenten. Neurodivergentie omvat een veelheid aan oorzaken (waaronder ADHD, overgevoeligheid, maar ook een autismespectrumstoornis of variant daarvan) en symptomen. De betreffende studenten noemen desgevraagd dat de grootste uitdagingen overstimulatie (licht en geluid, druk gedrag van anderen), de te losse structuur van lessen en opdrachten (slecht gedefinieerde doelen en beoordelingscriteria), en onvolledige of onduidelijke informatie (bijvoorbeeld bij roosterwijzigingen) zijn. Als het onderwijs teveel van dit soort ingrediënten bevat, kunnen sommige studenten motivatie verliezen of daadwerkelijk niet in staat zijn de lesactiviteiten succesvol te volgen. Onderwijs dat ontworpen wordt zonder in redelijkheid deze aspecten in ogenschouw te nemen, zal voor deze groep niet inclusief zijn.

Voor deze groep, maar uiteraard ook alle andere studentgroepen, heeft BUAs een Plan Studentwelzijn ontwikkeld. In dit plan wordt, interessanterwijze, benadrukt dat 'inclusiviteit' niet als aparte prioriteit wordt gezien, juist omdat het ten grondslag ligt aan alle inspanningen om studentenwelzijn te bevorderen: dit thema schijnt overal doorheen. In die zin sluit dit voornemen naadloos aan bij het eerder gemaakte punt dat alle BUAs-domeinen op hun eigen wijze uiting geven aan een gastvrijheidsprincipe.

Op basis van een beleidsscan, uitgevoerd door ECIO (Expertisecentrum Inclusief Onderwijs) in 2020, gesprekken met studenten en medewerkers en een eigen analyse van quick wins, heeft het projectteam studentenwelzijn enkele speerpunten benoemd. De meest in het oog springende daarvan zijn:

- Studentenwelzijn wordt begrepen als een verantwoordelijkheid van de hele BUAs-gemeenschap.
- Bijzondere aandacht voor transities, dus studieloopbaancoaching bij de overgangen van middelbare school of MBO naar BUAs, bij de keuze voor specialisatie, stage, afstudeerthema, en het eindtraject op weg naar werkveld.
- Er worden studentenclubs gefaciliteerd die steun kunnen bieden. Die clubs kunnen georganiseerd zijn rond bepaalde persoonskenmerken (neurodivergentie, identiteit of levensstijl) maar ook vrijwillige interesses (boeken, films, enzovoort).
- Aandacht voor preventie via het realiseren van een gezonde ('inclusieve') leeromgeving, en signalering en ondersteunen via coaching en studenten-decanen.

Opmerkelijk vanuit vrijetijdsperspectief is dat met verschillende interventies de rol van 'vrijtijdsingrediënten' onderkend wordt: er zijn clubs en sociale activiteiten op basis van gedeelde interesses, evenementen die de 'BUAs community' versterken, en er is bijzondere aandacht voor het bewaken van een gezonde werk-zorg-vrijtijdsbalans bij de overgang tussen verschillende fases in de opleiding.

Onderzoek

Ook in het onderzoek dat door BUAs-onderzoekers (en BUAs-studenten!) uitgevoerd wordt, is de aandacht voor inclusie goed zichtbaar.

Studenten kiezen (soms gestuurd door de opleiding maar ook vaak op basis van eigen interesse en bevoegenheid) voor thema's die kunnen bijdragen aan de inclusiviteit van bedrijven, evenementen, processen, toeristische bestemmingen, faciliteiten en de gehele samenleving.

Een drietal mooie voorbeelden van afstudeerscripties uit het academisch jaar 2021-2022:

- Emma Hendriks (Tourism Management): 'Met een elektrische rolstoel het vliegtuig in';
- Idun Salamonsen (International Spatial Development): 'Heat Stress in Cities: An In-Depth Study of how Heat Stress Management can be conducted Equitably across Socio-Economic Groups';
- Emmelie Westerhoff (International Hotel Management): 'Raise the bar! Block by block. How can blockchain technology help to decrease monetary poverty among cocoa farmers in Ghana and Ivory Coast?'

“

We kunnen sturen op gastvrijheid in gedrag en in ontwerp of gastvrijheid qua budget en qua overtuigingen.

Elk van deze afstudeeronderzoeken geeft uiting aan mooie onderliggende idealen, maar onderscheidt zich door een concrete, grondig onderzochte en pragmatische aanpak. Het blijft niet bij mooie praatjes en utopische maar verder onvoldoende onderzochte vergezichten, maar er wordt in elk van deze gevallen aandachtig gekeken naar hoe er echt en gericht aan verbetering gewerkt kan worden. Daarnaast hebben we met deze thema's een mooie dwarsdoorsnede van maatschappelijk belangrijke onderwerpen: Hendriks vraagt ons te werken aan het floreren van de kwetsbaarsten in de samenleving (door op vakantie gaan letterlijk toegankelijk te maken en de complete vervoersketen gastvrij te laten zijn voor mensen in een elektrische rolstoel), Salamonsen komt met plannen om heel gericht en data-gedreven in onze eigen omgeving beleid en interventies op orde te krijgen (door te investeren in het tegengaan van hittestress, juist in de versteende, vaak arme stadswijken die er het hardst door getroffen worden), en Westerhoff voegt toe dat we internationaal de hele productieketen (in dit geval van chocolade) eerlijk en duurzaam moeten krijgen, in het bijzonder voor de kwetsbaarste schakels aan het begin, namelijk de boeren in ontwikkelingslanden.

Het thema 'inclusiviteit' (en aanverwante, ethisch belangrijke thema's als duurzaamheid en verantwoord ondernemen) is wijdvertakt aanwezig in het onderzoek dat door BUAs-onderzoekers gedaan wordt. Via de openbare onderzoekswebsite van BUAs (www.buas.nl/en/research) zijn vele voorbeelden te vinden. Hierbij een aantal markante projecten waarover op de onderzoekswebsite dus meer informatie te vinden is:

Dignity

Een Europees project over de digitale toegankelijkheid van mobiliteitsoplossingen, met name voor kwetsbare groepen in de samenleving.

De Brabantse inbreng omvatte het project 'Nextbike', een deelfietsenplan in Tilburg met speciale aandacht voor ouderen, mensen met lage inkomens, gehandicapten en immigranten.

Metamorphosis

Een andere aanpak voor stadsplanning waarin het kind centraal staat. Wijken kindvriendelijker maken, door minder nadrukkelijk te ontwerpen vanuit autogebruik, en in plaats daarvan meer ruimte te maken voor beleopbaarheid, leefbaarheid, een actieve levensstijl en inclusiviteit, en de bijbehorende gedragsverandering van de gebruikers.

Being there

De ontwikkeling van een Virtual Reality-Museum binnen een centrum voor migrantenvrouwen in Monterey, waardoor deze groep de ervaringen van tijdelijk ergens wonen en verblijven kan delen, zodat architecten en ontwerpers daar weer van kunnen leren.

Gaming Horizons

Gaming is een enorm populaire vrijetijdsactiviteit, een wereldwijd dominante vorm van entertainment, en een belangrijke drager van culturele waarden. Juist daarom is het bedenken van manieren waarop games niet slechts marktgedreven ontwikkeld worden, maar ook met inachtneming van de impact op gebruikers en aandacht voor inclusiviteit en ethische standaarden.

Crossroads

Het zichtbaar en deelbaar maken van verhalen uit de Tweede Wereldoorlog, om zo met name jonge mensen (weer) in contact te brengen met de levensveranderende beslissingen die in een oorlog plaats kunnen vinden, en met de levenslessen die daarin besloten liggen.

Bovenstaand overzicht is noodzakelijkerwijs beperkt en in

die zin niet optimaal 'inclusief'. Duidelijk wordt wel dat inclusiviteit vele vormen kent, maar dat studenten, docenten, ondersteunend personeel en onderzoekers binnen BUAs samen op zoek zijn naar de beste manieren om zoveel mogelijk mensen te betrekken. Zo wordt het eerder omschreven gastvrijheidsprincipe op verschillende manieren geuit, impliciet en expliciet, door mensen zich welkom, prettig, gewaardeerd en op hun plek te laten voelen. Dignity en Metamorphosis doen dit voor bestaande of nieuwe bewoners; Being There voor immigranten, vrouwen in het bijzonder; Gaming Horizons vraagt hoe games en gaming communities inclusiever kunnen zijn; Crossroads probeert jongeren actief uit te nodigen in het verleden.

De mogelijkheden om deze thematieken verder te onderzoeken zijn welhaast eindeloos. De noodzaak om het gastvrijheidsprincipe te blijven uitleggen en herontdekken is duidelijk. Hier ligt onze opdracht, om samen te blijven werken aan een mooiere universiteit en een mooiere wereld voor iedereen.

Bronnen

- www.kennisopenbaarbestuur.nl/rapportenpublicaties/atlas-van-afgehaakt-nederland

Fotografie

- Paul van Rijckevorsel (pagina 23 en 24)

“

In dit plan wordt benadrukt dat 'inclusiviteit' ten grondslag ligt aan alle inspanningen om studentenwelzijn te bevorderen.

Onbeperkt feesten, exclusief voor iedereen

Hoe HandicapNL met studenten en partners zorgdraagt dat mensen met een beperking naar een muziekfestival kunnen

Marcia van Beek
& Dionne Dijkman

Marcia van Beek is binnen HandicapNL verantwoordelijk voor de programma's Buddies en Onbeperkt Feest. Dionne Dijkman is projectmanager van Onbeperkt Feest.

In bijna geen enkel land op de wereld vinden zoveel festivals plaats als in Nederland. Maar hoeveel we er ook hebben, voor iemand met een handicap zijn ze bijna allemaal ontoegankelijk. Van de 20 miljoen verkochte festivaltickets in 2019, waren er maar 50 voor mensen met een handicap. Terwijl, iedereen heeft toch recht op een feestje?

Genieten van muziek, dansen, kletsen met vrienden, een drankje en lekker eten erbij. Het is genieten op een festival. Maar helaas is dat niet voor iedereen weggelegd. Hoe vaak zie jij iemand met een handicap op een festivalterrein? Precies. Dat is eerder uitzondering dan regel. Maar liefst 1 miljoen mensen met een handicap willen wel naar een festival, maar kunnen niet. Daarom lanceerde HandicapNL in 2019 het programma 'Onbeperkt Feest'. Onbeperkt Feest heeft als doel om alle festivals in Nederland volledig toegankelijk te maken voor mensen met een handicap.

Proeftuin

Festivals en evenementen zijn op vele manieren een soort mini-maatschappijen. In slechts een aantal dagen worden complete steden opgebouwd en weer afgebroken. En net zoals in steden brengt dat uitdagingen met zich mee op het gebied van duurzaamheid en sociale inclusie. Door hun tijdelijkheid kunnen evenementen dienen als een proeftuin. Ze kunnen ons helpen om onze huidige manier van leven opnieuw te bekijken en te transformeren naar een duurzamer en socialer alternatief.

Samen stappen zetten

Waar de meeste festivals al aardig scoren op

het gebied van onder meer afval scheiden, veganistisch eten, groene stroom en slim watergebruik, is inclusiviteit, namelijk dat iedereen volwaardig mee mag doen, vaak nog niet aan de beurt geweest. Het is begrijpelijk dat de organisatie van een festival door de bomen het bos niet meer ziet als het gaat om inclusie. Er zijn ook zoveel dingen om rekening mee te houden. Daarom gaat HandicapNL uit van een aanpak waarbij de festivalorganisator bij de hand wordt genomen. Samen worden de juiste stappen gezet om het festival toegankelijk te maken voor bijvoorbeeld mensen in een rolstoel, blinden, doven of mensen met Niet-Aangeboren Hersenletsel.

Meer dan een invalidetoilet

Een toegankelijk festival vraagt om aanpassingen. Met een invalidetoilet en wat oprijplaten is men er nog niet. Nodig zijn onder meer rustruimtes, verplegend personeel dat kan helpen bij medische handelingen, toereikend sanitair en een goede overnachtingsplek. Maar ook toegankelijke informatie is essentieel. HandicapNL ontzorgt de festivalorganisatoren van A tot Z en regelt alle faciliteiten.

Daarnaast voert de organisatie een lobby om de sector te wijzen op het belang van inclusie en de grote rol die zij daarin kunnen spelen. Daarvoor is HandicapNL onder meer een intensieve samenwerking aangegaan met Green Events, het kennisplatform voor een duurzame en sociale evenementenindustrie. Hiermee worden in een keer veel festivalorganisatoren bereikt. Ook tuigde HandicapNL een manifest op. Dat werd begin 2020 aangeboden aan de toenmalige Minister van Medische

Zorg en Sport, Tamara van Ark, waarna direct Kamervragen werden gesteld.

Van Zwarte Cross tot Concert at Sea

Dankzij donateurs was HandicapNL in 2019 in staat om de Zwarte Cross toegankelijk te maken. Deze pilot maakte behoorlijk wat los in de festivalwereld. Daarom werd in 2021 het concept verder uitgerold tijdens het toegankelijk maken van de Dutch Grand Prix. In Zandvoort bouwde het festival samen met HandicapNL een pop-up zorghotel voor zo'n honderd gasten per nacht en maakte men het terrein toegankelijk. In totaal werden bijna zeshonderd racefans met een handicap ontvangen. Dit jaar heeft HandicapNL opnieuw de handen ineengeslagen met de Dutch Grand Prix voor de volgende stappen. Bovendien willen ook een hoop nieuwe festivals zich aansluiten bij de missie, waaronder Concert at Sea en het Amsterdamse Straf_Werk. Samen met deze festivals zorgt HandicapNL voor de juiste faciliteiten en accommodaties, zodat iedereen van deze festivals kan genieten.

“

Evenementen dienen als proeftuin en helpen ons de huidige manier van leven opnieuw te bekijken en te transformeren naar een duurzamer en socialer alternatief.

“

Het Buddies programma schept duurzame, gelijkwaardige vriendschappen tussen jongeren met en zonder een beperking.

Buddies schept vriendschappen

Vrijwilligers zijn van essentieel belang voor het slagen van de Onbeperkt Feest missie. Ze vervullen een belangrijke rol bij het op weg helpen van de gasten met een beperking. Ook vrijwilligers van het programma Buddies van HandicapNL helpen mee op de festivals. Buddies en Onbeperkt Feest hebben veel met elkaar gemeen. Beide programma's zijn in staat om twee groepen mensen met elkaar te verbinden, met en zonder beperking. En dat werkt, want hoe zichtbaarder mensen met een handicap worden en hoe vaker mensen zonder beperking in contact komen met hen, hoe kleiner de afstand wordt.

Buddies is in het leven geroepen om eenzaamheid tegen te gaan. Het programma streeft naar een wereld waarin iedereen gelijk is, waar niemand wordt buitengesloten en waar het heel normaal is om vrienden te zijn met iemand die net even anders is. Binnen het programma schept HandicapNL duurzame, gelijkwaardige vriendschappen tussen jongeren met en zonder een beperking. Die worden zorgvuldig gematcht, door goed te kijken naar hun interesses en persoonlijkheden.

Samen evenementen organiseren

Ook biedt Buddies samen met partners projecten aan waarbij jongeren met een beperking kunnen bijdragen aan een inclusievere en mooiere maatschappij. Dat gebeurt door het organiseren van kleine evenementen, bijvoorbeeld een voetbaltoernooi, door jongeren met en jongeren zonder een beperking. Als student kan het een unieke belevenis zijn om hieraan mee te werken. Je komt in aanraking met bedrijven en je leert met een kleine begroting een grote impact te realiseren. Jaarlijks biedt Buddies honderden nieuwe vriendschappen aan verspreid door het hele land. Buddies heeft zowel een programma voor jongeren met een lichamelijke beperking als een programma voor jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Buddies voor studenten

Buddies werkt veel met studenten. Door stage te lopen als peer-buddy, worden studenten voor minimaal één schooljaar gekoppeld aan een leeftijdsgenoot met een licht verstandelijke beperking, met als doel om een oprechte vriendschap te laten ontstaan. Studenten bieden met hun stage op deze manier een belangrijke sociale en maatschappelijke bijdrage. Studenten met organisatorische talenten kunnen daarnaast Clubmanager worden van Buddies. Dan zorgen zij voor het reilen en zeilen van een club van vijftien koppels en krijgen taken zoals het voeren van intakegesprekken, het maken en begeleiden van koppels en het begeleiden van intervisie- en groepsbijeenkomsten. Een mooie uitdaging om hun managementvaardigheden verder te ontwikkelen.

The PowerClub

Als aanvulling op het vriendschapsprogramma organiseert Buddies sinds kort ook een digitaal buurthuis: The PowerClub. Ook hier kunnen studenten hun skills als stagiair in de praktijk brengen. Namelijk als PowerChief, de spin in het web van een eigen club van maximaal tien leden. Gemiddeld een keer in de twee weken organiseren de chiefs een activiteit gebaseerd op hun eigen passie. Deze activiteiten vinden plaats via Teams, gewoon vanuit de eigen woonkamer.

“

De PowerChiefs is de spin in het web van een eigen club van maximaal tien leden.

De PowerChiefs zorgen ervoor dat iedereen binnen de club zich op zijn of haar gemak voelt en ondersteunt de clubleden bij hun digitale deelname. Daarnaast bedenken de chiefs een leuk programma en bereiden het voor. The PowerClub heeft hoge ambities en is van plan om de komende tijd flink uit te breiden.

Doorgaan tot iedereen mee kan doen

Tot op de dag van vandaag is het niet vanzelfsprekend dat mensen met een handicap volwaardig mee kunnen doen in de maatschappij. Een goede baan, lekker sporten, op stap gaan met je vrienden of de liefde vinden is niet eenvoudig. Eén van de barrières waar ze tegenaan lopen is de ontoegankelijkheid van publieke ruimtes en evenementen. HandicapNL vindt dat dit opgelost moet worden en maakt zich hard voor een toegankelijk Nederland. Toegankelijke festivals zijn daar een belangrijk onderdeel van. HandicapNL stopt niet tot iedereen in Nederland met een handicap een normaal dagelijks leven kan leiden.

Interesse stage?

Studenten die geïnteresseerd zijn in een stage als PowerChief en/of leuke ideeën hebben voor een nieuwe Club, kunnen een e-mail sturen naar powerclub@handicap.nl. Studenten die vragen hebben en/of zich willen aanmelden voor het vriendschapsprogramma van Buddies of een stage op een festival, kunnen zich aanmelden via Buddies@handicap.nl.

Weg van het paternalisme in het cultuurbeleid

Geef ruimte aan nieuwe makers

Koen van Eijck is als hoogleraar culturele leefstijlen verbonden aan de Erasmus School of History, Culture and Communication van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

De mogelijkheden die mensen krijgen om zich te vermaken of ontplooiën in de vrije tijd, zijn niet onbeperkt. Vanuit zorgen om de publieke moraal of handhaving van de orde hebben overheden zich altijd beziggehouden met de manier waarop mensen die tijd invullen. Het ging dan niet alleen om het verbieden van ongewenst gedrag (geluidsoverlast, drugsgebruik, milieuvervuiling), maar ook om het stimuleren van activiteiten die als heilzaam werden gezien. Dat varieerde van het aanleggen van volkstuincomplexen om het contact tussen stadsmensen en natuur te herstellen tot het subsidiëren van musea of muziek- en theatergezelschappen om kwalitatief hoogstaand cultureel aanbod tegen een redelijke prijs te kunnen aanbieden. Aanvankelijk was dergelijk beleid vooral gericht op lager opgeleiden, die aldus zouden kunnen profiteren van deze pogingen tot volksverheffing teneinde, in de woorden van Volksuniversiteit-oprichter Steinmetz, te worden opgevoed tot een "beschaafd man en waarachtig staatsburger". Vrouwen waren niettemin ook welkom en het bevorderen van kunstzinnige of creatieve vorming was een doel dat breed gedragen werd door de overheid.

Het ideaal van volksverheffing via de kunsten doet voor velen sinds de jaren '60 paternalistisch aan. Het succes van dit soort initiatieven was bovendien zeer beperkt en dankzij de verlengde leerplicht voor iedereen leek het ook steeds minder relevant. In de jaren 60-70 lag de nadruk daarom minder op verheffen en meer op het bevorderen van eenieders welzijn via kunstbeleid, waarin ook de amateurkunstenaar serieus genomen moest worden en er meer ruimte en erkenning kwam voor uiteenlopende culturele voorkeuren (Oosterbaan Martinus, 1990).

Eind jaren 90, toen staatssecretaris Van der Ploeg eveneens pleitte voor een verbreding van de doelgroepen van het cultuurbeleid, ging het niet meer primair over arbeiders, maar over laag-opgeleiden, jongeren en etnische minderheden. Daartoe moesten het beleid en de kunstwereld wel verleid worden om uit hun comfort-zone te treden door al te elitaire geachte criteria voor subsidiëring (innovatief, grensverleggend, urgent) niet langer als zaligmakend te beschouwen (Blokland 1996). Vraag en aanbod in de kunsten waren behoorlijk uit elkaar gegroeid en aan beide kanten zou via beleid moeten worden geprobeerd om dat gat te dichten, met steeds meer aandacht voor de snel groeiende groep van etnische minderheden.

Democratisation of culture

Pogingen om vraag en aanbod dichter bij elkaar te brengen, kunnen eenvoudig gezegd van boven komen (top-down) of van beneden (bottom-up). De eerste benadering wordt wel omschreven als de democratisation of culture, de tweede als cultural democracy (Hadley, 2021). Democratisation of culture verwijst dan naar pogingen om het gesubsidieerde cultuuraanbod van gevestigde instellingen meer toegankelijk te maken voor iedereen. Dat zou goed zijn voor degenen die nu nog niet tot de bezoekers gerekend kunnen worden en tegelijk het bestaansrecht van die instellingen legitimeren. Het eerdergenoemde paternalisme is hier nog volop aanwezig: laat de overheid en de sector bepalen wat de juiste 'hoge' cultuur is en maak die beschikbaar door onder andere educatie, het subsidiëren van gezelschappen of instituten en de geografische spreiding van voorzieningen.

In een multiculturele, of zelfs superdiverse, samenleving is een dergelijke aanpak steeds moeilijker vol te houden. Want wat is de juiste cultuur? Wie bepaalt dat en waarom zou die cultuur goed zijn voor iedereen die ermee in aanraking komt? Wie serieus rekening wil houden met diversiteit, begrijpt dat het aanbod anders tot stand moet komen en dat het publiek een grotere stem moet krijgen in welke vormen van cultuur daarin vertegenwoordigd zouden moeten zijn.

Cultural democracy

Daarmee komen we terecht bij cultural democracy, waarbij het uitgangspunt is dat burgers moeten kunnen deelnemen aan, en zich uitdrukken in, de cultuurvormen die voor henzelf waardevol zijn. Mensen moeten meer zelf culturele initiatieven kunnen ontplooiën die aansluiten bij hun smaak en leef-

“

Volksverheffing teneinde te worden opgevoed tot een 'beschaafd man en waarachtig staatsburger'.

“

Wie bepaalt wat de juiste cultuur is en waarom zou die cultuur goed zijn voor iedereen die ermee in aanraking komt?

wereld, zonder dat nog kan worden uitgegaan van één dominante cultuur. De keuzes die men daarbij maakt worden gerespecteerd en waar mogelijk ondersteund, waardoor mensen meer actieve participanten worden en minder passieve cultuurconsumenten. Vermoedelijk is dit een meer kansrijke route naar een diverser publiek, want tot op heden is de ongelijkheid in deelname nog altijd groot, met lager opgeleiden en mensen met een niet-Westerse achtergrond als categorieën die we weinig terugzien in deelnamecijfers (Wennekers, Van den Broek en Van der Torre, 2019). We kunnen overigens niet uitsluiten dat die ondervetegenwoordiging deels voortkomt uit de focus in veel onderzoeken op Westerse vormen van formele cultuur (zie bijvoorbeeld Van den Broek & Keuzenkamp 2008).

Het onderscheid tussen democratisation of culture en cultural democracy is niet zwart-wit en beide benaderingen kunnen in combinatie voorkomen. Geen van beide is heel gemakkelijk. Bestaande instellingen die hun publiek diverser willen maken, kunnen er bijvoorbeeld voor kiezen om hun programmering te diversificeren of via aanvullende activiteiten een ander publiek aan te spreken. Zo had het Van Abbemuseum projecten over identiteit die zich binnen en buiten het museum afspeelden, richtte hun project Picasso in Palestina zich op samenwerking met Ramallah en met asielzoekers, en wordt naar genderdiversiteit gestreefd via Van Abbe's Queering the Collection. Andere instellingen combineren hiphop met

ballet (i.s.m. Het Nationale Ballet) of maken theateervoorstellingen met racisme en discriminatie als centraal onderwerp (Het Nationale Toneel). We zien hier hoe een aantal gevestigde instellingen het diversiteitsthema oppakken door bepaalde thema's of voorstellingen op de agenda te zetten of aan vormen van cross-over te doen.

Deze benadering is bepaald geen wondermiddel. Voor velen in de beoogde doelgroep zullen bestaande bezookdrempels, zoals onbekendheid met de gezelschappen of zalen en de vrees zich daar niet thuis te voelen, groot blijven. Gevestigde instellingen, zoals theaters, zijn vaak best bereid om naast het programma ook hun prijzen en de marketing aan te passen om een diverser publiek van dienst te zijn, maar het blijven plekken die zich structureel buiten het gezichtsveld van veel van dat potentiële publiek bevinden. Dat is niet zo vreemd: zelf heb ik op mijn beurt geen enkel zicht op evenementen die worden aangekondigd op plekken als www.turksagenda.nl, www.vechtsportautoriteit.nl/kalender of het AFAS Circustheater. Ook ben ik blij dat niemand mij dwingt om me daarin te verdiepen, of probeert me naar AFAS te lokken met een cross-over van kerstliedjes van Django Wagner en iets wat ik wel leuk vind, in de hoop dat ik opeens Django ga waarderen. De meeste bezookdrempels kunnen uiteindelijk worden herleid tot een soortgelijk gebrek aan interesse en/of de vrees zich niet thuis te voelen onder het publiek in instellingen voor cultuur met een al te highbrow imago (Van Eijck & Bisschop Boele, 2018).

Van onderop of van binnenuit bevorderen

De route van onderop, dus cultural democracy, lijkt veelbelovender als het gaat om het aanspreken van een diverser publiek. Daartoe moet er wel ruimte komen voor nieuwe makers, bij voorkeur afkomstig uit de groepen voor wie het aanbod nu nog te weinig relevant is. Die staan vaak te popelen, maar kiezen er ook regelmatig voor om op eigen houtje iets op touw te zetten in plaats van zich te melden bij de veeleisende subsidieloketten. Mede daarom juicht het Fonds Podiumkunsten (2021: 6) het

toe dat "steeds meer producerende instellingen, podia en festivals een rol voor zichzelf zien bij het begeleiden van nieuwe makers". Daarnaast zal het helpen als een aantal van deze initiatieven, in elk geval in eerste instantie, een eigen plek krijgt waar het nieuwe publiek zich thuis voelt. Theater Zuidplein in Rotterdam is zo'n plek waar multiculturele vraag en aanbod elkaar uitstekend weten te vinden en waar de makers van morgen via Lab-Z ondersteund worden om zich professioneel te ontwikkelen. Dat is volgens mij de manier om inclusiviteit van onderop of binnenuit te bevorderen; minder praten over hoe de Westers georiënteerde grote instellingen een multicultureel publiek kunnen aanspreken maar juist een stem geven aan dat publiek en de makers die deze groepen voortbrengen.

Bronnen

- Broek, A. van den & S. Keuzenkamp (2008). *Het Dagelijks Leven van Allochtone Stedelingen*. Den Haag: SCP.
- Eijck, Koen van & Evert Bisschop Boele (2018). *Van de canon en de mug: een inventarisatie van inzichten rondom de culturele niet-bezoeker*. Den Haag: Ministerie van OC&W.
- Fonds Podiumkunsten (2021). *Jaarverslag 2020*. Utrecht: Fonds Podiumkunsten.
- Hadley, S. (2021). *Audience Development and Cultural Policy*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Oosterbaan Martinus, W. (1990). *Schoonheid, Welzijn, Kwaliteit. Kunstbeleid en Verantwoording na 1945*. Den Haag: Gary Schwartz/SDU.
- Wennekers, A., A. van den Broek & A. van der Torre (2019). 'Vrije tijd' Pp. 189-221 in *De Sociale Staat van Nederland 2019*. Den Haag: SCP.
- www.Lab-Z.nl

“

Cultural democracy lijkt veelbelovender als het gaat om het aanspreken van een diverser publiek.

Culturele uitingen inzetten voor bewustwording over vooroordelen, stereotyperingen en taboes

BO Diversity timmert hard aan de weg

Wolke van Zundert is studente Creative Business aan de Hogeschool van Amsterdam en werkt als projectmedewerker bij BO.

BO staat voor 'be openminded' en is opgericht als schoolproject door BUas alumni Jip Kuipers, Bente Spooren en Eline Kouwenberg. Vandaag de dag is BO Diversity een non-profit organisatie die bewustwording creëert over vooroordelen, stereotyperingen en taboes. Hierbij legt BO onder andere de focus op het verminderen van LHBTI+ fobie, racisme en genderdiscriminatie. Er wordt gewerkt vanuit een intersectionele blik, wat betekent dat je je ervan bewust bent dat mensen op meerdere vlakken kunnen afwijken van de norm en dat dit elkaar kan versterken.

We moeten praten

Het is handig om eerst het verschil te weten tussen diversiteit, inclusie en gelijkwaardigheid. Zo gaat diversiteit over de onderlinge verschillen die we hebben als mens, gaat inclusie over hoe we met verschillen omgaan en gaat gelijkwaardigheid over dat er geen machtsverschillen moeten zijn tussen die verschillen. BO zet zich al jarenlang in voor inclusiviteit door mensen te informeren over de huidige stand van zaken in de samenleving. Over die samenleving gesproken, wie denkt dat Nederland een tolerant land is, moeten we helaas teleurstellen. De afgelopen jaren is Nederland uit de top 10

gezakt van de meest LHBTI+ vriendelijke landen en staat het zelfs in de top 3 van landen met de meeste femicide (moord op vrouwen).

Verschillen achter de tolerante reputatie van Nederland is niet genoeg. Er zou over gepraat moeten worden. Over waar het pijn doet en waarom. Over waarom sommige dingen er zo moeilijk in gaan bij mensen. Neem de pieten-discussie die tien jaar heeft geduurd totdat de meerderheid voor afschaffing was, of dat het woord genderneutraal tot het meest irritante woord van 2017 werd bestempeld. Als we hierover niet in gesprek gaan, hoe kunnen we dan elkaars standpunten begrijpen? Het resultaat van deze gesprekken is misschien niet direct zichtbaar, maar het plant een zaadje voor de toekomst.

Normen breken en verbinding maken

Die geplante zaadjes hoopt BO uiteindelijk te zien opbloeien in de vorm van nieuwe normen. Die huidige normen zijn gedateerd en dienen

doorbroken te worden, deze zijn namelijk niet voor iedereen voordelig. Maar daar is eerst zichtbaarheid voor nodig, en dat is te bereiken door

“

De focus ligt onder meer op het verminderen van LHBTI+ fobie, racisme en genderdiscriminatie.

verhalen te delen. In een verhaal van een ander kunnen we ons eigen verhaal zien. Een verhaal verbindt en dat is essentieel als we samen naar een meer inclusieve, diverse en gelijkwaardige samenleving willen groeien.

Twee culturele uitingen waarmee BO die verbinding tussen mensen wil aanwakkeren zijn Normbrekers en Mengelmoes. Normbrekers is een praatprogramma rondom diversiteit waar het publiek mee kan praten, luisteren en leren. Er worden één of meerdere thema's gekozen aan de hand van de pijlers van BO: gender, seksuele oriëntatie, sekse, etniciteit, levensfase, religie, beperking en uiterlijke kenmerken. We hopen mensen nieuwe inzichten te geven, een meer open mindset te creëren en het taboe van 'niet durven praten' te doorbreken. Mengelmoes is een netwerkevenement met als doel om bewustwording te creëren over inclusie, diversiteit en intersectionaliteit. Beide evenementen zijn gratis wat het laagdrempeliger en toegankelijker maakt. Het resultaat is mooi om te zien, het is namelijk niet alleen de (nieuwe) kennis die BO overdraagt die bijblijft. Het zijn ook de discussies die mensen voeren, de bewustwording rondom privileges, de nieuwe contacten en het leren van elkaar. Maar ook concrete directie te passen tips zoals bijvoorbeeld pronouns in je mail opnemen of bewust inclusieve vacatures opstellen. Allemaal opbrengsten die doorsluimeren via verder contact met anderen en in het werkveld. En zo zorgen voor een olievlek tot meer bewustzijn in de samenleving.

Ongelijkheid binnen machtsposities

Verhalen vertellen is één, luisteren is twee. En dan gaat het er vooral om wie er luisteren en wat er mee gedaan wordt. Mensen met machtsposities zijn een goed voorbeeld. De macht is nu namelijk niet eerlijk verdeeld en dat staat haaks op inclusiviteit. Machtshoudingen zullen altijd blijven bestaan, maar er is wel ruimte voor verbetering. Zo is het in de politiek bijvoorbeeld belangrijk om te stemmen op vrouwen van kleur, omdat zij ondervertegenwoordigd zijn. Er moet een goede afspiegeling zijn van onze maatschappij, in de politiek, maar

ook op andere gebieden. Dit leidt uiteindelijk tot meer gelijkheid en minder discriminatie. Om de huidige normen te breken is het ook belangrijk dat er naar het beleid wordt gekeken. Zo tekenden de politieke partijen in Breda in maart 2022, op initiatief van BO, het diversiteitsakkoord. In dit akkoord staat onder andere dat er een actieplan moet komen om racisme tegen te gaan in de sport, zorg, woningmarkt en horeca. Ook komt er structureel geld voor de aanpak van straatintimidatie. Allemaal zaken waar BO zich graag hard voor maakt en een rol van betekenis speelt.

Intimideer mij niet

BO richtte, in samenwerking met de gemeente Breda, het platform intimideermijniet.nl op. Dit is een meldpunt voor straatintimidatie in Breda. Dit meldpunt zorgt voor beter inzicht in de werkelijke cijfers en daarmee stukje bij beetje voor meer veiligheid in de stad. Tijdens carnaval was er een flinke stijging in meldingen en dit gaf veel inzicht in het probleem wat zich niet alleen op straat, maar ook binnen de horeca voordoet. Zowel bij gasten als bij het personeel. BO geeft nu trainingen aan horecazaken om het probleem aan te kaarten en tools (zoals gedragscodes) te bieden voor een effectieve aanpak.

Bewustwording, voorlichting en actie

Op het gebied van de vrijetijdsector valt er ook nog veel winst te behalen rondom diversiteit en inclusiviteit. Dan gaat het natuurlijk over het toegankelijker maken van evenementen, om acties, maar zeker ook over de focus op bewustwording en voorlichting. BO heeft in 2022 een nieuw concept ontwikkeld: WHIP. Een interactief seksmuseum op wielen over seksualiteit, intimiteit en gender. De seksuele voorlichting op scholen is slecht. Er ligt te weinig focus op genderdiversiteit, uiteenlopende relatievormen en 'queerness' en teveel focus op de biologie en anatomie van het onderwerp. WHIP is vooral op festivals te zien, dit is de ideale locatie omdat de doelgroep zo op een leuke en informele manier bereikt wordt.

Verandering en weerstand

Er is veel mogelijk als het gaat om inclusiviteit, maar verandering kan ook gepaard gaan met weerstand. Denk aan de besmeuring van het regenboogbankje in Breda. Als tegenwoordig heeft BO destijds een bankwacht

gedaan van een hele nacht als vreedzaam protest. Inclusief een twaalf uur durend radio-programma. Natuurlijk is vandalisme vervelend, maar het laat ook het probleem zien en daar kun je wat mee doen. Zichtbaarheid biedt nieuwe mogelijkheden om het gesprek aan te gaan. Het is belangrijk om je energie te leggen op plekken waar je beweging kan creëren. Constant in het negatieve blijven hangen kan vermoeiend, soms zelfs pijnlijk of traumatisch, zijn voor jezelf en voor anderen.

De meest effectieve manier voor duurzame verandering bereik je door te luisteren. We moeten proberen om niet de mens zelf als slecht te zien, maar onze focus te verleggen op het systeem dat ons heeft aangeleerd om negatief naar gemarginaliseerde groepen te kijken. Natuurlijk ligt de verantwoordelijkheid bij het individu, maar er is wel een systeem dat dit gedrag kan veroorzaken. Dat systeem is de huidige maatschappij waarin sommigen niet gezien worden en normen niet voor iedereen voordelig zijn. Het zijn de privileges die bij mensen wel, of juist niet, voorkomen en welke invloed dit heeft. Privileges krijg je niet, je hebt ze. Dat maakt het des te belangrijker om je bewust te zijn van jouw privileges en welke positie deze jou geven in de samenleving.

Mens zijn

Het gaat in de kern om bewustzijn creëren. Inzien dat we allemaal mens zijn en de een meer geluk heeft dan de ander. Hoewel dit onbewust is, hoeft het niet ongezien te blijven. Alles wat BO doet hangt samen met het nastreven van de universele waarden van de mens. Het gaat om ontdekken wat buiten jouw eigen referentiekader valt. Het belangrijkste is om in te zien dat we allemaal op deze planeet leven als mens. Dus laten we dit leven dan ook leven vol liefde en met respect voor elkaar. Dat is wat BO wil. Dat iedereen in vrijheid zichzelf kan zijn.

Fotografie

- Rosa Meininger (pagina 30, achter titel)
- Eva van Nispen (pagina 30 en 31)

“

In een verhaal van een ander kunnen we ons eigen verhaal zien.

Leisure for a Better World

WLO takes us around the world for different perspectives on inclusive leisure

Authors left to right: Lisa Mische Lawson, Gloria Jia Ran, Jane Lijun Zhou, Marc-André Lavigne, Ricardo Uvinha and Marta Wilhelm.

Introduction

Lisa Mische Lawson, PhD, CTRS, FDRT

Leisure has long been recognized as a human right; however, many populations are still excluded from leisure programs, facilities, and services. World Leisure Organization (WLO) is celebrating 70 years of supporting professionals and organizations to make leisure inclusive. In 2020, WLO introduced the third edition of its Charter for Leisure emphasizing responsibility to "ensure that all members of the community, regardless of age, gender, sexual orientation, ethnicity, religion, ability or income, have access to beneficial leisure facilities and services."

The WLO's Diversity, Access, and Inclusion Special interest Group (DAI SIG) was established to share information and best practices related to diversity, access, and inclusion in leisure. Inclusive leisure requires removal of

attitudinal, administrative, architectural, and systemic barriers. The DAI SIG serves as a forum to discuss ideas and provide support as members advance inclusion in leisure with diverse populations around the world. A recent survey showed our members are using their expertise in disability, poverty, indigenous populations, and gender studies to conduct collaborative research, hold leadership positions in WLO, and share knowledge at World Leisure Congress.

Leisure can be a powerful vehicle for social change, so it is imperative all individuals have access to leisure opportunities. The 2025 World Leisure Congress theme, Leisure for a Better Society, exemplifies this. This issue of Uncover Magazine offers a 'sneak peek' at the exceptional efforts of WLO toward inclusive leisure by showcasing World Leisure Centers of Excellence (WLCE) in China, Hungary, Brazil, and Canada. For example, in 2021 the WLCE

Inclusive leisure requires removal of attitudinal, administrative, architectural, and systemic barriers.

network and partners launched the first World Leisure Day (WL Day). WL Day aims to reinforce leisure as a social right and its importance in daily life, while reflecting on the barriers that still exist for many people around the world. The WLCE examples show the power of leisure for creating a better world.

Inclusive Leisure in Hungary

Dr. Márta Wilhelm, Faculty of Sciences, University of Pécs, Hungary.

At the Faculty of Sciences University of Pécs (Hungary) in a multidisciplinary, multilingual diverse environment, the Institute of Sport Sciences and Physical Education is strongly motivated in teaching and creating leisure activities for all. It is crucial in Hungary since the expected lifetime at birth is lagging behind the European average. According to statistical data the most important factor determining short lifespans is physical inactivity, the lack of leisure in the young and adult population.

Health surveys, clinical data prove the need for good practices, involving the general public in all age groups and in many environmental possibilities.

The city of Pécs is not too big to find active, motivated, cooperating organizations and individuals for different projects. The special natural wonders of the neighborhood give rich background to organize very interactive, joyful teaching and research programs at each level of higher education. Since UP is very successful even in the 'Reach out Programs' (Researcher's Night), several inspirational summer projects

were organized for local citizens also. In these inclusive programs students work in teams with professionals to entertain and teaching different lifestyle habits also, involving people even from the disabled population. The Dancing University of UP is a unique initiative in Hungarian higher education. It was founded in 2000 and its main aim is to create extraordinary leisure-time activities of high quality. It is exercise and entertainment at the same time.

Courses are accessible for students as sport classes for credits and it also serves as a contact point for students and employees of different

“

Creating leisure time activities for all, giving pleasure and science at the same time, is the most inclusive program a WLCE can give.

faculties and individuals of the city on a weekly basis. It is an inclusive program even for elderly and disabled people of the society, like dance groups for people suffering from Parkinson's disease, and others causing health problems. Hundreds of people meeting each other through these programs create different Clubs according to their special interests. At the UP some special dance and yoga courses also serve students and the public. Students are learning about meditations, chakra-color meditation, breath techniques, relaxation

techniques, how to experience flow and most importantly, how to reduce stress in our daily live. As a member of the WLO family, we have organized online Dancing programs for everyone as a special activity on the WL Day.

Conducting sport and recreation research, our students regularly are outstanding in student scientific competitions. Besides theory, they are regularly invited to organize leisure and recreational programs in Kindergardens and Schools, organize 'Health Days' (health promotion programs in schools and companies),

or help to organize recreation and sport programs for the public in any age groups (running competitions, fundraisings, jamborees), or national elite sport competitions. These events are very important and motivating for our students.

Equipped with outstandingly high standard instruments, the Szentágothai Research Center, and other Faculties of UP are available for both researchers and students. Creating leisure time activities for all, giving pleasure and science at the same time, is the most inclusive program a WLCE can give.

Inclusive leisure in China

Dr. Jane Lijun Zhou Deputy Dean of College of Education & Ms. Gloria Jia Ran Zhejiang University, China.

As past research and practices have proven leisure's importance to the quality of life, it is not surprising to see that leisure is now increasingly pursued by people around the world, regardless of their age, gender, ethnicity or ability. The same trend happens in China as well. The principal contradiction facing Chinese society has turned into the contradiction between unbalanced and inadequate development and the people's ever-growing needs for a better life, as China's president Xi Jinping declared.

This turning point indicates us that leisure, as a helpful way for people to own a better life, has huge potential to get a significant place in China. Statistics issued by China Economic Life Survey (2021) show that back in 2017, Chinese people had an average leisure time of 2.27 hours per day, whilst in 2021 this number reached 2.82. At this fast-growing stage of leisure time, it is much more vital to promise that quality leisure experience can be shared by all groups of people. Here we'd like to show you China's effort on inclusive leisure these years briefly.

Make Policies to Guide Inclusive Leisure to Diverse Groups

It is noticed that diverse requirements are always emphasized in series of leisure-related policies. For instance, China's Outline of National Tourism and Leisure (2009) outstands the necessity to develop tourism and leisure products suitable for diverse groups of people like the elderly, women, children, and the disabled. Also, in China's National Fitness Plan (2013), it in particular points out to promote fitness activities among key groups, especially preschoolers, teens and senior citizens. The blueprint of Healthy China 2030 (2016) proposes to formulate and implement health intervention plans by leisure and fitness sports for all, especially for groups such as adolescents, women, the elderly, occupational groups and the disabled. Besides, several policies are now under revision to better address inclusion issues in leisure.

Offer Facilities to Ensure More Participants' Leisure Right

Following the policies mentioned above, a range of measures are taken. One prominent manifestation is the sports and leisure facilities have been and are being built around China. By the end of 2021, there were 3.971 million sports

venues nationwide, with a sports venue area of 3.41 billion square meters and a per capita sports venue area of 2.41 square meters. In the next years by 2025, China plans to build or rebuild 2,000 more sports parks and other fitness facilities across the country. (General Administration of Sport of China, 2022) Among them, it is worthwhile to note that building facilities targeted to the disabled is put on the calendar and well-trained instructors will be involved in guiding the disabled to participate in sports and leisure. It is true that China is paying more attention to the quality and access of the leisure services, especially the facilities. However, in general, the current leisure services in sports, cultural, recreational and tourist are still limited to satisfy all needs in a well-coordinated way.

In all, with the advancement of leisure as a way to improve life in China, more inclusive, diverse leisure projects are launched. In the meantime, it's noted that there's still a gap between the level of China's inclusive leisure and the level of other developed countries. While now that the gap means large space to make progress, we have reasons to expect a better society in China where everyone enjoys leisure and utilizes it to get a better life in next years.

Inclusive leisure in Brazil

Prof. Dr. Ricardo Ricci Uvinha, PhD., Full Professor, Dean at School of Arts, Sciences and Humanities, University of Sao Paulo, Brazil.

In consonance with the 2018 Sao Paulo Declaration 'Leisure Beyond Constraints', we defend that all sectors of society, especially governments by listening to their communities, should develop policies and programs that guarantee leisure as a right, make and enforce laws that ensure ownership, social mobilization and full participation of citizens. The Brazilian Constitution declared leisure as a social right, a situation also assured in all state laws and municipal organs of Brazil, being an important document to promote leisure for inclusion in the contemporary society.

At WLCE/Brazil several projects have been developed with an emphasis on inclusive leisure. The WLCE in Brazil is linked to the University of Sao Paulo (USP). This is the major institution of higher learning and research in South America and counts with almost 100,000 students with no tuition fees (including international students). We envision our Center of Excellence fostering new opportunities for our students to travel abroad and connect internationally, as well as to receive international students in Sao Paulo.

A good example on inclusive leisure is the WL Day 2021, coordinated by the WLCE/Brazil together with Serviço Social do Comércio (Sesc) and the Laboratory of Management of Leisure Experiences (LAGEL). It was celebrated on April 16th, 2021, with the main theme 'Leisure for a Better Life'. Participants were encouraged to foster initiatives that value their local culture through activities that enable the exchange of

experiences and also incite reflections about the socioeconomic, cultural, and physical barriers for leisure in the current context and future perspectives. There were hundreds of leisure-themed activities held worldwide, among which classes, debates, book launches, workshops, congresses, seminars, etc.

As highlighted, from the Brazilian Constitution leisure came to be understood as a social right. The project entitled Field School perfectly aligns with that right bringing the importance of inclusive leisure with the communities. In 2018, members of the WLCE/Brazil participated in the organization of the WL Field School in Sao Paulo. This project, through its diversity of participants, enabled an extraordinary learning experience and transformation for most participants. Meeting students from all over the world and visiting the peripheral community of Perus with its historically black roots, as well as indigenous communities, strongly encouraged learners to re-evaluate their world view, and see-through different lenses.

Also related to the inclusive leisure, we highlight our responsibility at the WLCE/Brazil to offer a course entitled 'Leisure, Culture and Society'. This course aims at the approach of aspects related to the development of leisure, emphasizing this sector in well-known expansion and understanding the importance of this for cultural, social and economic development in its insertion in a globalized context. Under completion of the course, students will be able to understand and explain the various theoretical/social sciences perspectives on leisure as well as to place leisure in a social, cultural and historical context.

Finally, regarding the specific challenges concerning inclusive leisure in Brazil, it is worth to mention that a feeling that leisure is something superfluous before other needs persists in Brazilian society. Examples of this restricted form of understanding are strongly rooted not only in everyday life where leisure often is associated with vagrancy, but even in the public sector, where this kind of thinking prevails in cities across the country. Instead of being understood as a social right, leisure is usually seen as an excuse or attention grabber to perform actions merely to provide assistance to remedy the social problems that some regions suffer. This context leads to the need to understand governmental programs in general, as well the different public policies linked to inclusive leisure and social areas, where it is vital to promote the concept that leisure brings the opportunity to improve and expand the freedom of choices in the daily decisions of Brazilians. Thus, inclusive leisure is a powerful vehicle that has the potential to influence individuals in their journeys through life.

From the Brazilian Constitution leisure came to be understood as a social right.

Inclusive leisure in Canada

Marc-André Lavigne, Ph.D., Associate Professor, Université du Québec à Trois-Rivières, Canada.

The recreation sector has adopted a strong normative framework that is shared by many countries: leisure is a right, meaningful leisure experiences should be accessible to all, and recreation opportunities should be adapted to the users' preferences and aspirations, especially for the most vulnerable members of our society. After all, the benefits of significant leisure experiences are well documented. Recreation opportunities contribute to stronger communities, reducing inequalities and preventing antisocial behaviors. In other words, the outcomes of leisure participation go further than the simple benefits of one's participation, and there is a consensus that access to quality leisure experiences for all is desired, that public investments should help create infrastructure to facilitate participation, and that we should promote inclusion and social participation regardless of a citizen's age, gender, ethnic background and socioeconomic status. Whether or not we have truly embraced this vision is open for debate as recreation providers and public services tend to forget (or are unable to reach) more marginalized citizens and groups, who are often both recreation services non-users and those who might benefit the most from what recreation experiences do provide.

Redefining the responsibility of 'dis-ability' for recreation services non-users

There is a policy shift in defining what a disability is, which has been promoted by advocacy associations for persons with disabilities that could inspire how to foster a more inclusive approach to leisure experiences at large. More information on the approach of the International Network on the Disability Creation Process, their models and tools can be found online (www.ripph.qc.ca/en/).

The premise is that a predefined medical condition does not explain why a person is not able to act (or 'dis-able'). Social participation is instead determined mostly by an individual's environment and the ability to overcome environmental obstacles. In other words, a person is not handicapped, but disabled by the inequalities created by their environment. Defining a disability, or by extension defining a person's inability to participate, as the result of the interaction between a person and their environment rather than the immutable characteristic of a person forces recreation providers and policymakers to reexamine their role in ensuring leisure inclusion for all. The responsibility for a person's or group's inaction to socially participate is not on an individual, but now on the community as a whole.

Ensuring inclusive leisure experiences is a rather complex endeavor for policymakers and recreation providers alike and the principles behind this model provide a new approach and a new narrative to recreation policies and leisure exclusion. Even though focusing on leisure constraints is far from new in leisure theory, formulating and implementing policies to adapt the environmental factors to non-users, and acknowledging that leisure inclusion requires constant adaptations and monitoring initiated by community leaders, is often a shift from current practices. Instead of identifying and positively discriminating specific members of a community, while risking forgetting others, the focus is now on addressing the structural barriers to inclusive leisure experiences.

This model has been integrated into universal design projects, recreation master plans, and accessibility laws adopted in recent years, often to ensure access to all in recreation infrastructures. Such initiatives also lead to help understand and alleviate complex constraints such as financial limitations, time poverty, and cultural misconceptions, by adapting urban design, changing opening hours, working with new partners, implementing equipment loan programs or better promoting recreation services.

Conclusion

After this brief illustration of four regions where the WLCEs operate about their understanding of inclusive leisure, we might claim how powerful leisure is to promote diversity, access, and inclusion. Following their projects and geographical trends, it has been easier to comprehend its importance for the full enjoyment of everyone's lives regardless of age, gender, sexual orientation, ethnicity, religion, ability, or income.

Although in many societies leisure is recognized as a universal and a vital component to experiencing life at its fullest, as stated in the Charter for Leisure, for many others this is still not a reality but a mere aspiration. It is therefore the main pillar of our organization's mission and daily work to provide a platform to promote this right for everyone and to advocate worldwide for regions to implement positive changes in their policies towards its consecution.

Nor should we leave the youth generations behind during this process, since, as emerging leaders and leisure professionals, we must ensure that they are aware of the importance of reducing these barriers and inequalities embedded in our environmental, social, economic, and cultural contexts, and leave a more inclusive society for them.

A person is not handicapped, but disabled by the inequalities created by their environment.

Using the DigiTwin for citizen engagement

Engaging citizens in urban policy making

Ger Pepels
&
Nina Nesterova

Ger Pepels is initiator at Samenwerkplaats Hoge Vucht and lecturer transformative social innovation at Breda University of Applied Sciences. Nina Nesterova is team lead Smart and Sustainable Mobility at Breda University of Applied Sciences and project manager DVECE.

The Urban Living Lab Breda joins forces with the EIT Urban Mobility project (DVECE) on DigiTwins to explore how 3D visualisations of citizen's lifeworld experiences can be translated to urban policy making. Especially in communities with people in vulnerable living conditions, it is hard to engage the voice of citizens actively in governance processes. The use of the DigiTwin requires the careful mediation of the interactions with citizens.

Igniting engagement in neighborhoods

Urban Living Lab Breda (ULLB) is a multistakeholder collaboration of active citizens, companies, societal organisations and the municipality in Breda. Its aim is to support citizens in developing their voice in the governance of their living environment. ULLB organises itself in theme-based Communities (e.g. Inclusive society) and in Samenwerkplaatsen (SWP), place-based spaces for collaboration.

SWP Hoge Vucht focuses on a neighborhood of 15.000 inhabitants in the north-east part of the city. It is a diverse neighborhood with relatively significant numbers of social housing, people with low incomes, low levels of education, and limited life expectancy. The neighborhood also functions as a landing-place for many newcomers with non-Western backgrounds. At the institutional level, the neighborhood is assessed as being vulnerable.

For two years now, SWP is engaging citizens around neighborhood issues. The citizens value their neighborhood, though they also see substantial space for improvements. Inspired by the bottom-up 'Asset and Strength Based Community Development approach' of SWP,

Youth rarely joins in gatherings on neighborhood topics, but the DigiTwin attracted their interest.

the inhabitants identified four priorities: mobility (safety), public space, housing and attractive community spaces.

Dynamic visualisations to enhance citizens engagement (DVECE)

The DVECE project tests the application of dynamic visualizations to enhance citizens' engagement in the mobility context. Through ideation, co-creation and validation/evaluation workshops within three living labs (Breda, Thessaloniki and Helsinki), DVECE collects, prioritizes and matches mobility needs, set by different groups of vulnerable users in a neighborhood, with policy plans and real-time data. BUAs is leading a task dedicated to DigiTwin data collection, matchmaking with citizens driven information and generating dynamic visualizations for citizens engagement.

DigiTwins are institutional tools for policy development. They can be used as neighborhood focused multi-layered presentations of available data on socio-economic positions, gender, ethnicity, religion, crime, housing and so forth. It is also possible to visualise citizen experi-

ences, worries and ideas dynamically by translating these into 3D representations using pictures and other dynamic GPS-location data. Can the DigiTwin help to enhance engagement of citizens in the mobility context and the broader urban policy development? Can the DigiTwin act as a 'boundary object', enabling interactions between multiple stakeholders? 'Such interactions become necessary to negotiate themes of overlap that "exist at the intersection of two (or more) disparate social worlds ..."' (Von Wirth, Frantzeskaki, Loozbach, 2020).

The DVECE project is supported by EIT Urban Mobility, an initiative of the European Institute of Innovation and Technology (EIT), a body of the European Union (eiturbanmobility.eu).

Play, create, and tell stories to explore what gives life

SWP organises in the DVECE project workshops with inhabitants with diverse backgrounds. The

ambition is to involve people from vulnerable groups in the design, development, and governance of their lifeworld. Though many people struggle to survive, they don't have time and energy to participate in workshop-like gatherings. On top, their trust in local government and in institutional efforts is rather limited after experiencing decreased attention for a long time.

Building on the SWP's experiences with the ABCD-approach, the workshops require significant investments in the pre-, direct- and post event phases to bridge the gap between the lifeworld of the inhabitants and the use of the DigiTwin's digital visualisation potentials. Students and experts from Transformative Social Innovation of Breda University stepped in for the design and facilitation of the workshops. Their approach promises to address the multiplicity of voices, anticipating the risks of divisive contributions and the possible decrease of involvement during the workshop. They work from their expertise on play, creativity and storytelling and their focus on making workshops an experience for the participants. For this, the focus needs to shift from mere content such as mobility safety issues, to engaging participants in a playful gathering on their shared lifeworld, while acknowledging their differences. The focus needs to move from merely cognitive approaches to engaging multiple senses and to building relations bottom-up. In terms of the transformative social innovation approach, being triggered by the desire for transformative change (break the sky) it was needed to open time (interrupting the linear time perspective) and to explore 'what gives life' in the neighborhood to start building new relations.

Striking experiences of the first workshop

The first workshop took place on 13 April 2022 at the neighborhood-based social enterprise Buurthuis ONS. The dialogues were centred around the redevelopment of a vacant plot at Bernard de Wildestraat, in the middle of the neighborhood. This concrete context helped to

collect insights into broader subjective experiences and mobility user needs as well as to strengthen the inhabitants' involvement in this process.

Although we made a lot of efforts to attract a diverse group of inhabitants, still much to our surprise, half of the almost thirty participants that enrolled in the first workshop were youth. They rarely join gatherings on neighborhood topics. It was the DigiTwin that attracted their interest. This immediately created a challenge for the design of the workshop. For other participants, youth (and especially some from specific non-Western backgrounds) are part of the problem, while people also acknowledge that the neighborhood is totally lacking opportunities for them. The introduction and use of the DigiTwin would not address this challenge. Extra attention needed to go to establishing the atmosphere to build new relations.

First, all participants were challenged to get to know one another in a playful way. In three steps they were challenged to physically move around, mingle, and share stories with unfamiliar others. That completely changed the atmosphere and opened the space to invite the participants to join in respectful conversations.

Then, before stepping into smaller groups, a DVECE project member explained the approach of DigiTwins. He presented examples of integration of data into a digital environment, such as data on speeding in the neighborhood from TomTom (not available in municipal datasets) that provide support for the experiences of inhabitants. A Built Environment student showed inspiration to trigger the imagination of the participants. After these more traditional contributions, a few participants took the chance to explicitly point out their frustrations of not being heard in workshops organised by either the municipality or societal organisations.

Next, after listening and carefully re-establishing the space for respectful engagement, the interactive dialogue took place where the residents mapped out their subjective experiences in groups.

“

Can the DigiTwin act as a 'boundary object', enabling interactions between multiple stakeholders?

Data was collected on mobility & safety, the quality for intergenerational use of and tidiness of public space, housing, and meeting places. For example, related to mobility, we were able to identify in co-creation a high-risk roundabout (signs, lights), more experiences on speeding (multiple places in the neighborhood, sometimes caused by youth from outside the neighborhood).

This data will be used as input for follow-up steps and will be added to the DigiTwin and used in an upcoming meeting to check our interpretations with the participants. From there, the visualisation will be used to stimulate the participants' imaginations. We will try to deepen the information as well as to explore directions for short- and long-term interventions on these different topics, challenging participants to take a role. For this next step, we will move even closer to the lifeworld of the participants and develop meetings in their living environment.

Conclusion

The DigiTwin has the potential to attract and engage participants. Though, the first workshop also made clear that the introduction of this tool requires full attention for the interactions and relations between the participants and their environment. By paying attention here, the space was created to go to the content together, to explore neighborhood challenges and to collect data for the use of the DigiTwin as a boundary object in participatory urban policy processes.

More information

- www.dvece-project.eu
- www.urbanlivinglabbreda.nl

“

Especially in communities with people in vulnerable living conditions, it is hard to engage the voice of citizens actively in governance processes.

Having one good friend can make a difference

Leisure as a tool to make impact

Anne van den Broek is a lecturer at Breda University of Applied Sciences with a focus on making impact with Leisure as instrument. Jeffrey van Houwelingen is a graduate of the track Social Innovation at Breda University of Applied Sciences.

Leisure time is an amazing time. It is the time to enjoy and that makes you feel alive. However, Leisure is more. Leisure can be used to make an impact. But how? In this article we dive into how Buddy to Buddy and theater performance 'Hoe ik talent voor het leven kreeg' ('How I got talent for life') make impact.

Marginalization of forced immigrants

The University of Bournemouth did research into ways how leisure and forms of physical activity can have an important role in the lives of refugees and forced migrants.

To quote Dr Nicola De Martini Ugolotti; "Forced migrants are often marginalised and considered to be a problem that needs to be solved or managed, or to be objects of charitable interventions at best," he says. "They can be viewed as a threat to the UK or as traumatised victims. One of the implications of this which has been highlighted by my research is that to be a refugee means to be stuck in this label where you are just a victim or a 'bogus' refugee, and it's very hard to escape from those labels."

The research is aimed at exploring how seemingly mundane activities matter in the life of someone who is seeking asylum, and to see the relevance of these practices in helping to displace or change the narratives about forced migration. Sports, culture, art, and many other facets of leisure bring added meaning to the lives of many. 'This is not any different for forced immigrants. Leisure brings joy, leisure brings connections and leisure is a human right' (United Nations, 1948).

One friend can be the portal

Buddy to Buddy is an amazing example of low-key mundane activities that have an impact on the lives of many of these forced migrants. Buddy to Buddy is working in no fewer than 12 municipalities in the Netherlands to connect newcomers to fellow citizens. Newcomers and fellow citizens are paired up one on one to enter into a four-month Buddyship. The most important spearheads are equality, linking based on the same interests and the desire for sustainable and accessible contact. The Buddyship is not only about opening up your world and learning about new cultures. It is also about making new friendships and breaking through the social isolation among status holders and integrated refugees. They meet each other, from having a cup of coffee together to meeting each other's family and friends at Christmas or the Sugar Fest. Buddy to Buddy shows that an empathic and compassionate approach is wished-for in impactful leisure activities. It brings the individual needs into collective surroundings without forcing anything on anyone.

Theater performance

In the grand performance 'Hoe ik talent voor het leven kreeg' (based on the book by Rodaan Al Galidi) theater, music and dance come together. An interesting mix of actors, musicians and dozens of newcomers work together to tell the penetrating and humorous story of a young man who applies for asylum in the Netherlands. They take you along into the bizarre lives of the people who live and work in the asylum seekers' center and who sometimes get hopelessly entangled in the system. Through theater they let you experience what it's like to deal with things that you as a Dutch Citizen have nothing to do with on a daily

basis. It makes visitor look at the system differently.

There is also a connected Expedition, which is a melting pot of worlds and perspectives. People from the AZC, newcomers, entrepreneurs, policymakers, theatre lovers, artists, visitors, and anyone else who wants to join in come together to broaden their horizons, meet each other and discuss the question: how do we accommodate people in a humane way? And why is the encounter between 'old' and 'new' Dutch people still sometimes difficult? (www.talentvoorhetleven.nl).

Leisure for impact

The word Leisure is derived either from the Latin word 'licere' meaning 'to be free' or the Old French 'leisir' with the meaning 'to enjoy oneself'. These two combined makes that leisure is about individual personal experiences. That leisure time is different for every individual. Contradictory, leisure time is also about connecting, about meeting the other, meeting the unknown and meeting an experience. About shared experiences.

One person can be the link to our society and is therefore very valuable in the exploration of a new existence.

The meaning of leisure might be different to everyone. As described in the American Journal of Social Science Research, not a single description of leisure has entirely captured the social, psychological, physical, mental, physiological, and cultural contents that leisure carries (Adesoyee & Ajibua, 2015). While long explanations of concepts of leisure can be explained, like the leisure concept model (Compton & Hanson, 1980), it is far more important to understand how individuals perceive leisure.

With a multitude of meanings regarding leisure, we can say with some certainty that leisure time is different for every individual and that this is an essential factor for the leisure sector. The key towards creating impact with leisure is to find out together what the meaning of leisure is. Are you and your target group talking about the same meaning of leisure? Examples such as Buddy to Buddy impacted lives by seeing that leisure time is different for every individual. They do not fill in for others on what should happen with their leisure time. They facilitate a platform in which you can undertake different leisure activities without it being determined for you what that is.

The key towards creating impact with leisure is to find out together what the meaning of leisure is.

Co-creation is key

Co-creation is the magic word in organizing activities. We often see that leisure activities are organized for a specific target group without having conversations with the target group. We want to ask politely at the leisure industry no longer to see the target group as an abstract entity, but as the people who create the leisure activity with you. It takes two to tango, the process of leisure creation is something to do collaboratively. By doing so, new opportunities arise and overlapping frames of perspective will be discovered. Emerging friendships and interconnections are the tools to form impactful leisure time.

When you organize, it's mostly from your own frame of reference. It is hard to reach outside this reference until you get inspired or have had a chat with someone with another frame of reference. Due to the individualistic society we live in, we no longer learn to have a look outside our own frame of reference. Collective thinking is a key to break down the walls of the frames.

Becoming reactive

To summarize: making impactful leisure is more about creating possibilities for others to act than it is about acting yourself. In today's rapidly changing society, we must recognize the power of the leisure industry. We can make a difference in many people's lives. To organize impactful leisure time, we may need to move away from one of our core principles, which is to be proactive. Sometimes it might be better to be reactive. Talk with each other and listen compassionately. Discover deeper needs, co-create and act collaboratively towards an impactful future.

More information

Check www.buddytobuddy.nl if you want to know more about Buddy to Buddy.

Sources

- Adesoyee, A., & Ajibua, M. (2015). *Exploring the Concept of Leisure and Its Impact on Quality of Life. American Journal of Social Science Research*, 1, pp. 77-84
- Compton, E. C., & Hanson, D. (1980). *Recreation and Leisure Programming: A Guide for Professionals*. USA Saunder College
- United Nations. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights (Article 24)*. *Opgehaald van United Nations Website: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>*
- www.bournemouth.ac.uk/research/bournemouth-research-chronicle/research-chronicle-2019/importance-leisure-activities-among-refugees-forced-migrants

Photography

- Emma Pierre Buddy to Buddy

It takes two to tango.

Naar regio's zonder grenzen

Onderzoek met het Rebellenteam om een bestemming toegankelijker te maken

Karin Stikma is leisure strateeg en eigenaar van Joint Projects.

Toerisme kent geen grenzen. Ook niet voor bezoekers met een beperking. Dat impliceert dat een aanpak nodig is die integraal en samenhangend is op alle schaalniveaus zodat ook deze bezoekers een regio moeiteloos kunnen bezoeken. Daarover gaat het onderzoeksproject Toegankelijke Bestemmingen dat uitgevoerd wordt in co-creatie met het Rebellenteam van Joint Projects. In dit artikel lichten we er alvast een aantal highlights uit.

Doelstellingen

Het onderzoek heeft een transdisciplinaire aanpak om recreëren voor iedereen mogelijk te maken. Wetenschappelijke, professionele en ervaringskennis komen in het project bijeen.

De eerste fase in dit onderzoeksproject heeft twee doelstellingen:

1. Het onderzoeken van de vraagkant van de bezoeker met een beperking en diens familie gedurende alle fasen van de klantreis (pré-tijdens-post) naar een bestemming
2. Het inzichtelijk maken hoe dit probleem duurzaam op te lossen is zodat een bestemming toegankelijk, goed en vanzelfsprekend te bezoeken is door iedereen.

Het onderzoek bestaat uit zowel participatief actiegericht onderzoek (Hogeschool Utrecht en Joint Projects) als uit deskresearch (CELTH, Breda University of Applied Sciences en NHL Stenden) dat wordt uitgevoerd in de regio's Achterhoek, Rijk van Nijmegen en Vechtdal. De provincie Gelderland is de grootste financier.

Het kwalitatieve onderzoek bestond uit een focusgroep met het Rebellenteam, drie ronde

tafelgesprekken tijdens de kick-off, participerende observatie tijdens een regiobezoek en een vragenlijst die uitgezet is bij diverse stakeholders in de drie regio's. Op deze kwalitatieve data is een thematische analyse uitgevoerd. Dat beschrijven we in dit artikel waarbij citaten gebruikt worden die afkomstig zijn uit de onderzoeksdata.

Taboes

Er komen twee taboes prominent naar voren. Ten eerste dat we positiviteit belangrijk vinden. We horen niet graag het woord 'discriminatie' want niemand wil bewust discrimineren. Zo zei een deelnemer tijdens de kick off: "Vervelend dat jij spreekt over exclusie en een parallelle samenleving want er gebeuren zoveel mooie dingen." Een ervaringsdeskundige reageerde hierop: "Jij spreekt niet graag over iets waar ik last van heb. Door jouw geprivilegeerde positie zie jij zelfs niet meer dat ik effectief elke dag discriminatie ervaar."

Een tweede taboe is dat het erop lijkt dat we bevreesd zijn voor inclusie omdat we dan geconfronteerd worden met 'andersheid' waar we bang voor zijn.

Inzicht in de vraag

Wie zijn de gasten die toegankelijk aanbod bezoeken? Uit de vragenlijst blijkt dat men bij toegankelijk recreatief aanbod vooral denkt aan mensen met een rolstoel (18%) een lichamelijke beperking (19%) gevolgd door een visuele beperking (12%) een verstandelijke beperking (11%) en auditieve beperking (10%). Ouderen worden door 10% van de respondenten genoemd. Het blijkt dat organisaties in de regio vrijwel geen inzicht hebben in de bezoekersstroom van mensen met een beperking. Dat maakt het lastig om een passend aanbod te maken.

We vroegen de Rebellen wat zij tijdens de gehele klantreis naar en in een regio nodig hebben om de bestemming moeiteloos te kunnen bezoeken. Daar gaan we hieronder op in.

Informatie en communicatie

Ervaringsdeskundigen hebben een grote behoefte aan specifieke, gedetailleerde informatie die eerlijk en feitelijk is. Zo kunnen ze zich goed voorbereiden op hun bezoek. Informatie staat vaak versnipperd op een website; 'Onder verschillende submenuutjes', zoals een rebel zei.

Dit bleek ook bij de voorbereiding van en tijdens het locatiebezoek. Zo had de Berkelzomp een tillift bij haar sloep wat niet op de website stond. Ook bij hotel Avenarius was de informatie over toegankelijkheid vaag. Bij kasteel Ruurlo werd enkel informatie gegeven over rolstoeltoegankelijkheid.

We zien in de enquêteresultaten (op basis van de vragenlijst onder stakeholders) dat slechts 7 respondenten

“

We zijn bevreesd geconfronteerd te worden met 'andersheid' waar we bang voor zijn.

Ervaringsdeskundigen hebben een grote behoefte aan specifieke, gedetailleerde informatie die eerlijk en feitelijk is.

aangeven dat hun organisaties een marketing- en communicatiestrategie heeft die zich richt op mensen met een beperking. Men benut websites (37%), folders (24%), social media en storytelling via vloggers. Ook verwijst men vaak naar andere organisaties, naar een apart project of werkgroep. Het maakt geen integraal onderdeel uit van communicatie en informatie over het reguliere aanbod.

Ook is de wijze van informeren niet altijd toegankelijk, zo geeft een respondent aan: 'Dat is niet in alle gevallen zo. Het is moeilijk om het voor alle doelgroepen goed te doen'. Sommigen weten het niet. Een ander geeft aan: 'Volgens de regelgeving is onze informatie digitaal toegankelijk'.

Bejegening

Voor het locatiebezoek gaven de rebellen aan dat vooral de gevoelde toegankelijkheid belangrijk is; de wijze van bejegening en dat je je welkom voelt. Rebellen ervaren grofweg twee reacties: "Eén is oh paniek, een gehandicapte. Nu moet alles aangepast, veranderd worden. En oh help, ze zijn vast heel streng. Of hoera, een gehandicapte. Die moeten we helemaal verwennen. Ik noem dat de Gehandicaptenbonus". Het gaat ook over een bepaalde mate van vanzelfsprekendheid dat je mee kan doen. Het is belangrijk dat er aan je

gedacht wordt als je ondersteuning nodig hebt en dat je dat kunt vragen zonder gezichtsverlies. Zoals een rebel zei: 'Ik voel me vaak een lastige klant'.

Uit de vragenlijst blijkt dat een derde van de medewerkers getraind is in de bejegening van mensen met een beperking. Dat komt overeen met de ervaring van de rebellen tijdens hun locatiebezoek aan de Achterhoek. Zo waren bij de ene locatie medewerkers behulpzaam maar tegelijk te aanwezig en druk. Men ging al ondersteunen zonder dat het gevraagd was. Op de andere locaties was de benadering standaard en niet betrokken. Daarbij werd er ook tegen de begeleiders en niet tegen hen zelf gesproken.

Gebrek aan beleid en aan samenwerking op strategisch niveau

Bijna 70% van de respondenten van de vragenlijst heeft zelf geen ervaring met het leven met een beperking. Ruim 51% is afkomstig van een gemeente. Dat impliceert dat mensen zonder beperking projecten bedenken en uitvoeren voor mensen mét een beperking. Dat is risicovol vanwege de mogelijke mismatch.

De respondenten geven ook aan dat zij op de volgende wijze bezig zijn met het realiseren van toegankelijk regionaal toeristisch-recreatief aanbod.

Zo'n 23% heeft een project. Bijna 27% stimuleert toegankelijkheid en 36% doet dat door samenwerking tussen partijen te faciliteren.

Organisaties werken vooral samen met de gemeente (bijna 32%), gevolgd door ondernemers (bijna 29%), ervaringsdeskundigen (bijna 16%) en de provincie (13%). De DMO en VVV worden het minst vaak genoemd, respectievelijk één en twee keer.

Verder blijkt dat toegankelijk toeristisch-recreatief aanbod nog geen standaard onderdeel is van de Lokale Inclusie Agenda. Ook heeft nog geen 12% een strategie. Tijdens de kick-off werd het gebrek aan beleid bevestigd. In de toekomst willen organisaties op de huidige voet verder gaan; vooral inzetten op

stimuleren en aanjagen van andere partijen. Daar moeten de volgende organisaties een rol bij spelen: gemeenten (24%), ondernemers (20%), provincie (17%) en ervaringsdeskundigen (12%). Er wordt meer samenwerking met de DMO en VVV verwacht; deze organisaties worden zeven respectievelijk zes keer genoemd.

De wijze waarop een organisatie betrokken is bij het toegankelijk maken van het toeristisch-recreatief aanbod in hun regio krijgt gemiddeld een kleine 7. Men vindt het goed dat er nu bewustwording is, dat het gesprek op gang komt; en dat er goede samenwerking met overheden en bedrijfsleven is. Ruim 33% geeft een onvoldoende vanwege de snelheid en de projectvorm. Zoals een respondent het verwoordde: 'De 'legacy' ontbreekt nog. Dat maakt het kwetsbaar'. Een beleidsmedewerker vrijetijdseconomie merkte op: 'Ik merk dat ik hier helemaal niet mee bezig ben (geweest) en ik zou ook niet weten of anderen van andere afdelingen dat wel zijn.'

Van aanbodgedreven naar vraaggericht

Uit het onderzoek komt het beeld naar voren dat er werk aan de winkel is binnen het ecosysteem van een bestemming om deze toegankelijk te maken. Zo hebben gasten met speciale behoeften goede informatie nodig. Dat vraagt een communicatie- en informatiestrategie die daarop afgestemd is. Ook is de bejegening een aandachtspunt. Training is nodig. De samenwerking binnen een regio dient een slag te maken. Van een stimulerende, faciliterende rol naar een meer strategische en uitvoerende rol. De inzet van ervaringsdeskundigen is daarbij onontbeerlijk.

Bronnen

- *Stiksma, K.M. & Sergeant, S. Recreëren voor iedereen, door iedereen. Uncover 2020.*

Fotografie

- *Daniel Oosterom/Joint Projects*

Ik voel me vaak een lastige klant.

Quiet500: omzien naar elkaar

Inclusiviteit als leukwoord

Peter van der Aalst is opleidingsmanager en docent Leisure and Events bij Breda University of Applied Sciences.

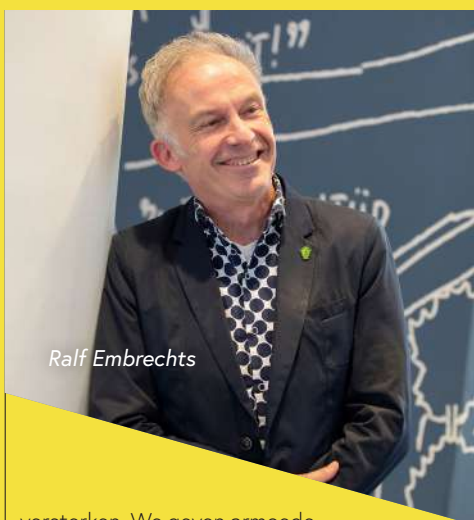

In gesprek met sociaal ondernemer Ralf Embrechts, directeur/buurman van de Maatschappelijke Ontwikkelings Maatschappij (MOM) in Tilburg. Hij en de Tilburgse schrijver A.H.J. Dautzenberg bundelden in 2012 hun netwerken en namen het initiatief tot de armoedeglossy Quiet500. De rijksten van het land, de mensen die in de Quote500 staan, werden aangesproken op hun talenten. De oproep aan de succesvolle miljonairs was of ze juist dat talent om te ondernemen, om van niets iets te maken, wilden inzetten om mensen aan de onderkant van de samenleving te ondersteunen.

In de Quiet500 werden mensen die in armoede leven als de krachtige persoonlijkheden die ze vaak zijn geportretteerd. Krachtige mensen, die ergens in hun leven pech gehad hebben en daardoor in een armoedesituatie beland zijn. Het initiatief sloeg aan, inmiddels zijn er drie edities van de Quiet500 verschenen en zijn er 11 Quiet Communities binnen verschillende steden actief. Communities voor en door de deelnemers, waarbinnen mensen uit allerlei lagen van de samenleving elkaar op verschillende manieren steunen, helpen en sterker maken.

Kun je eens iets vertellen over je drijfveren om met zoveel passie aan Quiet te werken?

Quiet is voor mij een levenswerk, naast mijn baan. Ik merk in mijn werk dat heel veel mensen worden benaderd vanuit wantrouwen, de toeslagenaffaire is daar een voorbeeld van. Daaronder ligt de 'eigen schuld dikke bult' gedachte. Maar wat als we nu eens uitgaan van vertrouwen, van het bieden van een handje in rug? Om mensen weer op de weg terug naar de samenleving te helpen. Wij hebben drie speerpunten: vertellen, verzachten en

Ralf Embrechts

versterken. We geven armoede in Nederland een gezicht, we zorgen ervoor dat de mensen die in armoede leven gezien worden en voelen dat men solidair met hen is. Dat er begrip is voor hun situatie. En uiteindelijk versterkt dat hun eigenwaarde, worden mensen weer sterker, ondanks de financieel zware situatie waarin ze verkeren.

Is uitgaan van vertrouwen volgens jou een vereiste om daadwerkelijk tot een inclusieve samenleving te komen?

Ik vind inclusiviteit echt een leukwoord. Als je het over de inclusieve samenleving hebt, dan geef je per definitie ook aan dat er iets exclusief is, iets dat er buiten valt. Inclusief zijn houdt gewoon in dat je naar elkaar omkijkt. Dat je bijvoorbeeld in coronatijd in de gaten houdt hoe het met je buurvrouw gaat. De restricties werden hier in de wijk minder gevoeld, als je in armoede leeft kun je toch al niet naar festivals of de Efteling. Maar hier gingen de soepbordjes van deur tot deur. Inclusiviteit houdt voor mij in dat je voor iemand een goede buur bent. Een goede buur voor iedereen. Op het moment dat je drugsverslaafden of vluchtelingen ergens in wijken wilt huisvesten, sturen juist bewoners van de rijkste wijken de eerste protestbrieven. Binnen de Quiet community hebben we

“

Binnen de Quiet community hebben we allemaal talenten, leren we van elkaar en helpen we elkaar.

allemaal talenten, leren we van elkaar en helpen we elkaar. Dat is eigenlijk de kern van een inclusieve samenleving.

Zou je jullie bereik divers en inclusief durven noemen, weet je mensen vanuit allerlei culturele achtergronden te bereiken en te activeren binnen de community?

Je moet de Nederlandse taal wel enigszins machtig zijn om het systeem van Quiet te begrijpen, zodat je weet hoe de app werkt en hoe je van ons aanbod van wat wij noemen Geluksmomenten gebruik kunt maken. Wij vragen iedereen die zich als lid van de community aanmeldt wat diens talenten en belangstellingen zijn. Op basis daarvan doen we aanbiedingen voor bijvoorbeeld tickets voor concerten, maar ook voor een gratis bezoek aan de kapper of een restaurant. We zijn een vrij goede afspiegeling van de wijk. Het leuke is dat men binnen de community elkaar helpt, mensen uit de community helpen nieuwkomers op eigen initiatief om de taal te leren.

“

Als je het over de inclusieve samenleving hebt, dan geef je per definitie ook aan dat er iets exclusief is.

Julie zijn nu in een aantal steden actief, hoe ontstaan die communities eigenlijk?

Het begon ermee in Tilburg dat mensen kaartjes kwamen ophalen, maar we wilden buiten geen rij. Wij lieten de mensen binnen en al snel bracht een bakker taart. En zo groeide het verder. Het sprak zich rond, andere mensen kwamen dingen brengen of ze gingen wat organiseren om elkaar te helpen. In de nieuwe steden beginnen ze tegenwoordig meteen met een inloop, de kaartjes ophalen is dan bijzaak. Eigenlijk gaat het om ouderwetse solidariteit in een nieuw jasje, om omzien naar elkaar. En het is ook gewoon leuk om samen dingen te doen.

Omzien naar elkaar, dat is jou synoniem voor inclusiviteit. Leent de manier waarop we de maatschappij ingericht hebben zich nog wel voor omzien naar elkaar?

In de neo-liberale visie gaat het om marktwerking en klanten, maar hoezo ben je een klant van de sociale dienst? Valt er iets te kiezen dan? Mijn definitie van armoede is dat het een tekort aan geld en meedoen is. Een fatale combinatie. Dus dat meedoen, een keer

naar een concert kunnen gaan, lid van een sportclub kunnen worden, is cruciaal. Bedenk ook dat mensen bijvoorbeeld hun kind niet naar een sportclub of zwembad sturen als ze geen goed ondergoed kunnen betalen, zó werkt armoede door.

Het is triest om te moeten constateren dat kinderen zelfs in hun vrije tijd niet mee kunnen doen, omdat ze in armoede leven en daardoor geïsoleerd kunnen raken.

Ja, en de problematiek van uitsluiting gaat verder. Moeders in de wijk cijferen zichzelf weg om hun kinderen tóch naar de sportclub te kunnen laten gaan. Kinderen melden zich ziek na hun verjaardag, dan hoeven ze niet voor de klas te vertellen dat ze het niet hebben kunnen vieren. Leraren hebben de beste intenties, maar dat werkt dus uitsluitend. De kinderen die in armoede opgroeien lopen dus op diverse fronten achterstanden op. De helden van deze wijk zijn heel vaak de moeders. Bij Quiet geven we daarom ook juist dit soort moeders de mogelijkheid om eens een keer uit eten, naar een voorstelling of gewoon de kapper te gaan.

Leisure activiteiten vervullen voor mensen vaak een belangrijke rol voor wat betreft zingeving en identiteitsvorming. Herken je dat binnen de Quiet Community?

Dat herken ik zeker. Ook mensen waar het goed mee gaat doneren hun talenten ten behoeve van de community. Het iets betekenen voor anderen geeft zin aan je leven. Het gaat soms ook om bewustwording, zoals die restauranthouder die een gratis etentje aanbiedt en zo mensen en hun situatie leert kennen, iets dat normaal gesproken niet zo snel op zijn pad komt. Ook gewoon het hier samen zijn met anderen, niet alleen thuis zitten, geeft zin aan je leven. Een aantal jaren geleden trainde een groepje leden, waaronder een sportlerares, samen voor de Tilburg Ten Miles. Ze mochten met 25 personen gratis meedoen, werden door de lokale hardloopwinkel in het nieuw gestoken en kregen allemaal eenzelfde medaille na afloop.

LICHT
OP
STILLE
ARMOEDE

**EXTREEM ARM VOOR JE VEERTIGSTE
FLINKE STIJGERS OP DE ARMOEDELIJST
ONTDEK HOE ARM JE BUURMAN IS**

“

Armoede is een fatale combinatie van een tekort aan geld en meedoen.

Een jongetje verzuchtte trots dat dat de eerste medaille uit zijn leven was, dan krijg je wel een brok in je keel als je dat hoort. En de volgende dag kon hij daar op school natuurlijk trots over vertellen.

Zijn leisure organisaties ook daadwerkelijk actief binnen de communities of gaat het vooral om beschikbaar stellen van vrijkaartjes?

Zeker, mensen die in armoede leven moeten geholpen worden om hun Geluksmomenten te verzilveren. Het gaat niet alleen om het verstrekken van gratis tickets, maar ook om vervoer, eten, drinken, soms begeleiding op de dag zelf. En organisaties helpen ook weer mee om het netwerk te vergroten en andere ondernemers bij de community te betrekken.

Denk je dat Quiet ooit overbodig zal zijn?

Sommigen zeggen dat armoede altijd blijft bestaan, maar ik ben een dromer. Armoede zou opgelost moeten kunnen worden door ervoor te zorgen dat mensen leren delen en geven. Als kind al, op school. We moeten een wereld van solidariteit creëren. Een wereld van vertrouwen. Dat vraagt om systeemverandering, we zouden toch iets hebben moeten leren van de toeslagen-affaire. Binnen het neo-liberale systeem gaat dat niet gebeuren. Het zou heel mooi zijn als we het goede, solidaire gevoel dat door de crisis in Oekraïne ontstaan is kunnen vasthouden.

Meer informatie

Meer weten over de Quiet-beweging of de laatste editie van de Quiet500 bestellen, kijk op www.quiet.nl.

Fotografie

• *Raldo Neven (pagina 42 midden)*

“

Eigenlijk gaat het om ouderwetse solidariteit in een nieuw jasje.

Wij zijn Nederland, dat is mijn droom

Interview Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme

Peter Horsten
&
Simon de Wijs

Peter Horsten en Simon de Wijs vormen de redactie van Uncover.

De redactie van Uncover ging in gesprek met Rabin Baldewsingh die in oktober 2021 benoemd is als Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR).

Wat is de reden geweest om juist nu een NCDR in het leven te roepen?

De aanstelling is door het Kabinet gedaan op verzoek van de Tweede Kamer. Aanleiding ligt in een aantal feiten en gebeurtenissen die heel relevant zijn. We hebben in Nederland lange tijd gezegd dat we zaken goed georganiseerd hebben en dat er geen sprake is van discriminatie. Artikel 1 van onze grondwet is nota bene het gelijkheidsbeginsel: iedereen is gelijk. Maar er is weldegelijk sprake van discriminatie in Nederland. Vanaf 2016 kwam de Black Lives Matter beweging op in Nederland. Bij demonstraties in 2020, na de dood van George Floyd, gingen tot 60.000 mensen de straat op, wat ongekend was in Nederland. Daarna kwam in ons collectieve geheugen het toeslagenschandaal waarbij je zag dat er systemisch en institutioneel mensen op basis van hun sociaal-economische situatie en ook op basis van etniciteit uitgesloten werden. Deze zaken samen hebben een enorm kantelpunt bewerkstelligd wat heeft geleid tot draagvlak in zowel de politiek als de samenleving en een 'sense of urgency' om de aanpak te versterken.

Wat is precies de opdracht als NCDR?

Er moet voor de langere termijn een nationaal programma komen om discriminatie en racisme aan te pakken met duidelijke acties op de kortere termijn. Daarvoor is het in de aanpak belangrijk een co-creatie proces op te starten. Er is sprake van versnipperdheid en verkokering

als je het over het onderwerp hebt: het raakt zeker 5 verschillende ministeries. Dat moeten we doorbreken. We zitten nu middenin een proces om draagvlak te creëren: politiek, ambtelijk en in de samenleving. Om dat te bewerkstelligen organiseerden we 22 Townhall sessies. Dit zijn tafelgesprekken met stakeholders en betrokkenen rondom allerlei belangrijke onderwerpen. Er komen 7 thema's uit die prioritair zouden kunnen zijn in het nationale programma: zwart racisme, anti moslim discriminatie, institutioneel racisme en etnische profilering, LHBTIQ+, woningmarktdiscriminatie, discriminatie in de zorg en arbeidsmarktdiscriminatie.

We kiezen bij het programma voor een inter-sectorele benadering: iemand kan discriminatie ervaren op basis van verschillende gronden. Denk bijvoorbeeld aan een lesbische vrouw van kleur. Dan is het belangrijk dat er samenhang is in het beleid. We hangen de versterkingen in het Programma op aan drie kapstokken: de aanwezigheid van discriminatie en racisme in Nederland erkennen & voorkomen, daadwerkelijke discriminatie en racisme herkennen & melden en slachtoffers van discriminatie en racisme bijstaan & beschermen.

Welke rol heeft u specifiek als NCDR en zit er ook een juridische kracht achter de functie?

Ik ben niet de nationale ombudsman of de autoriteit persoonsgegevens. Met mij is afgesproken dat het beleid bij de departementen blijft, evenals de middelen. Ik zal zeker maatregelen aandragen die handhavend zouden kunnen werken maar opleggen van de handhaving blijft bij de instanties die erover gaan. Ik zal veel meer in de inhoud en in het discours gaan zitten. De rol die ik mezelf toebedeeld heb als NCDR is drieledig. Ik wil de verbinder zijn. Bijvoorbeeld tussen de 5

ministeries onderling, met de samenleving, richting de politiek. Daarnaast wil ik aanjager zijn op discussies en thema's die we liever niet willen aankaarten en wat me opvalt. Bijvoorbeeld via een ingezonden artikel in Trouw over de wijze waarop we mensen uit Oekraïne (overigens terecht) opvangen. Je ziet dan dat witte Oekraïners anders behandeld worden dan zwarte Oekraïners. En de laatste rol is die van waakhond. Ik ga erover waken dat de maatregelen uit het programma gerealiseerd worden. Ik ga erover waken dat we het gelijkheidsbeginsel in ons vaandel houden. En daar waar ik constateer dat het niet goed gebeurt zal ik 'shamen'. En waar 'faming' kan bijdragen aan goed gedrag, zal ik dat natuurlijk ook doen.

Zijn er misschien concrete voorbeelden van faming en shaming waarvan u zegt die moeten fame krijgen en in de etalage gezet worden?

Zeker, bijvoorbeeld op het gebied van werk en arbeidsmarkt. Sommige bedrijven stellen sollicitatiecommissies samen met verplicht een vrouw en verplicht iemand met een migratieachtergrond erin. Om inclusiviteit op de werkvloer te bereiken is dat echt nodig. Of organisaties die bij de werving en selectie de 'Rooney rule' hanteren. Deze regel zorgt ervoor dat je bij elke vacante functie in elk geval één persoon met migratieachtergrond op

“

Er is weldegelijk sprake van discriminatie in Nederland.

Rabin Baldewsingh

een sollicitatiegesprek roept. En er is een restaurantketen in Vlissingen die met 'open hiring' aan de slag gegaan zijn. Men hoeft geen diploma's te zien, iedereen die wil werken kan zich aanmelden en komt onderop de stapel. Als men dan aan de beurt is wordt gekeken wat men wil en kan. Tot slot de politie. Als je kijkt hoe ze het diversiteitsbeleid in de organisatie aanvliegen en proberen te verankeren. Herkennen en erkennen van discriminatie is een belangrijke stap en zeker als men het omzet in acties en daden. Maar ook zij hebben nog een lange weg te gaan.

Shamen doen we ook waar dat nodig is. Iets dat jullie doelgroep nadrukkelijk raakt is dat kennisinstellingen onvoldoende inclusief zijn. De studentenpopulatie verandert maar als je kijkt naar de docentenkorpsen dan is daar nog een wereld te winnen. Of kijk naar het stagebeleid. Studenten met een migratieachtergrond moeten vier keer vaker solliciteren dan studenten zonder migratieachtergrond. Het is erg pijnlijk als men aan het begin van de loopbaan al geconfronteerd wordt met uitsluitingsmechanismen. Dat is geen goed vertrekpunt van een samenleving die eigenlijk een 'safe haven' zou moeten zijn. Het is dan ook mijn oproep aan kennisinstellingen om het

niet alleen belangrijk te vinden (want dat vinden we allemaal) maar om inclusiviteit daadwerkelijk in de bedrijfscultuur te verankeren.

Laten we de stap naar vrijetijd maken. Los van economische aspecten zien wij vrijetijd ook als gebied waar mensen vrij kunnen kiezen, hun geluk zoeken, waar ontwikkelingskansen zitten. Op welke wijze speelt leisure als domein een rol in het denken over een aankomend programma?

Leisure speelt zich af in belangrijke mate af in de openbare ruimte en dat is in Nederland, zeker in grote steden, de huiskamer van de stad. Dus die moet inclusief zijn. Daar schort het echter wel een beetje aan. Wij hebben onszelf tot norm gemaakt (volwassenen, mannen, Nederlanders, die kunnen lopen,.....), maar iemand die bijvoorbeeld invalide is, wordt regelmatig geconfronteerd met het feit dat die openbare ruimte niet zo inclusief is. Ik woon aan een plein en daar werden de banken weggehaald omdat jongeren erop gingen zitten! Daar had men last van. Datzelfde zie je bij de inrichting van het strand en de boulevard. We hebben veel jongeren van de Scheveningse boulevard verjaagd omdat ze zich er ophielden met muziek en drank. Flinker slagen moeten gemaakt worden, zodat de publieke ruimte die inclusieve huiskamer wordt die daadwerkelijk als toegankelijke ontmoetingsplek dient, en ontmoetingen bevordert.

U heeft het ook over de multiculturaliteit en diversiteit van onze samenleving die in potentie juist een enorme kracht zijn en dat we die onvoldoende benutten.

Ja precies en daar kan leisure een belangrijke rol spelen. Zowel maatschappelijk als economisch. Als je in een KLM toestel zit krijg je prachtige films met 'welcome to the Netherlands' en dan zie je de klompen en de tulpen en Amsterdamse grachten en Delfts blauw. Terwijl er ook allerlei andere zaken zijn waaraan je zou kunnen refereren: Nederland is een open samenleving, kom, ervaar en geniet. Een voorbeeld is het zomercarnaval. Waarom wordt dat niet gebruikt in de totale branding van ons land net als in Rio?

Door het huidige visumbeleid sluiten we mensen uit om naar Nederland te komen.

Manchester, Birmingham, Los Angeles, New York of Toronto zijn allemaal steden die wel durven om hun multiculturaliteit te vermarkten, om het aantrekkelijk te maken, om het in de etalage te zetten, om daarmee de binnenstad te verlichten en verlevendigen.

Kerstmis en Sinterklaas zijn heel belangrijke momenten, sociaal gezien, maar ook voor economische reuring in de stad. Waarom doen we dat niet ook op allerlei andere momenten die interessant kunnen zijn om de economie te stimuleren en toerisme aan te trekken. Denk aan het Suikerfeest, Diwali of Chinees Nieuwjaar. Het is toch merkwaardig dat er slechts een paar 100.000 Chinezen, van de 1,4 miljard die er zijn, naar Nederland komen. En dan komen ze voor de tulpen en Amsterdam, terwijl in grote steden Chinatowns zijn. Haarden van economische (Chinees) bedrijvigheid, met winkels, restaurants, maar ook allerlei events zoals drakendans en Chinees nieuwjaar. We slagen er kennelijk niet in om dat over het voetlicht te brengen.

Er is dan trouwens ook een wereld te winnen door de Rijksoverheid in het visumbeleid. Het feit dat er weinig Chinezen hierheen komen heeft ook te maken met de hoeveelheid beschikbare visa. Voor Indiërs is dat ook maar een beperkt aantal, terwijl daar ook 1,3 miljard mensen wonen waarvan ongeveer 500 miljoen in de middenklasse, die dus wel wat te besteden hebben. Dat doen ze nu vooral in Azië, het Middenoosten, Canada en Amerika.

We zitten nog teveel vast in het frame dat multiculturaliteit slecht zou zijn terwijl het Nederland juist sterker maakt.

Het zou mooi zijn als er een liberalisering doorgevoerd wordt als het gaat om het visumbeleid. Nu sluiten we mensen uit om naar Nederland te komen en hier hun geld te besteden.

We realiseren ons onvoldoende dat we de norm die we hanteren moeten uitrekken. We denken nog altijd teveel met wit als de norm. Maar de stad en het land zijn veranderd dus moeten we iedereen gebruiken in het aantrekken van reuring, bedrijven en toeristen. Er ligt een potentie die niet benut wordt omdat mensen de potentie niet erkennen. We zitten nog teveel vast in het frame dat multiculturaliteit slecht zou zijn, het verhaal dat multiculturaliteit een zwakte is, dat het Nederland naar beneden haalt, terwijl het Nederland juist sterker maakt.

Dit raakt sterk aan toerisme. Leisure gaat ook over andere subsectoren zoals horeca, sport en cultuur. Zijn er plekken waarvan u ziet dat daar pijnpunten zitten?

De horeca moet een plek zijn waar iedereen gastvrij ontvangen wordt, maar het toelatingsbeleid, waarbij mensen op etniciteit geweigerd worden, sluit daar niet bij aan. Wat mij betreft 'shamen' en handhaving erop zetten. Gelukkig is het op de agenda van de grote gemeenten. Maar wet en regelgeving moeten handhaving wel mogelijk maken en vooralsnog is dat niet zo. Ook het OM zal een slag moeten slaan. Zij willen enkel handhaven als er 'zekere' bewijslast is, maar dat is vaak lastig. Misschien moet men bij twijfel vaker handelen zodat er in ieder geval ook een sterkere normstelling vanuit gaat. Het gaat natuurlijk niet alleen om mensen begeleiden en klachten noteren, maar juist ook om preventie samen met de horeca. Antidiscriminatievoorzieningen moeten daarvoor versterkt worden zodat die hun rol beter kunnen vervullen.

Binnen voetbal en sport in bredere zin is überhaupt ook sprake van uitsluitingsmechanismen en daar ligt dus ook een taak. Voetbal is een hele belangrijke sector in onze samenleving en daar zie je oerwoudgeluiden, bananen, liederen als 'wie niet opstaat is een...!', terwijl er ook campagnes als 'one love' en 'say no to racism' zijn. Dan denk ik: het zijn niet allemaal racisten, maar we moeten ze wel bewust maken van het feit dat ze mechanismen volgen en dingen roepen die racistisch van aard zijn. Dat mensen nadrukkelijk uitgesloten worden en mensen zich niet senang voelen. Het is een maatschappelijk probleem, maar er ligt ook een verantwoordelijkheid van clubs en organisaties om paal en perk te stellen. Of minstens zaken bespreekbaar te maken.

De cultuursector was wel een van de eerste die de code diversiteit hebben omarmd en ondertekend. Toch liggen er ook grote uitdagingen om de cultuursector in de breedte daadwerkelijk inclusief te maken. Je hebt te maken met een serie aan p's: programma, personeel, publiek, partners. Je ziet bijvoorbeeld dat culturele instellingen onvoldoende divers programmeren. Bach en Beethoven zijn fantastisch en ik geniet ervan maar het is ook leuk eens een Turkse of Indiase componist te programmeren. Je moet iets willen doen aan je programmering en je richten op een diverser publiek. Om dit zover te krijgen zul je vooral ook aan (de diversiteit van) je personeel iets moeten doen. Doen we dat niet dan gaan organisaties, ook die vermaard zijn, langzamerhand hun bestaansrecht verliezen. Er gaat onevenredig veel gemeenschapsgeld naartoe, terwijl hun programmering nu op een te klein segment gericht is. Dat geldt ook voor andere cultuurinstellingen.

Kijk naar musea die onvoldoende de potentie herkennen om bijvoorbeeld Afrikaanse kunst te exposeren. Er is werk aan de winkel en daarom heb ik de culturele sector uitgedaagd om ook met een townhall sessie te komen.

Wij gebruiken ook de term leisure als proeftuin. Om aan te geven dat het omgevingen zijn waarin je dingen zou kunnen uitproberen. Ziet u mogelijkheden om vrijetijd als instrument in te zetten om het programma te verwezenlijken?

Dat is van eminent belang. In de Koran, laat ik dat even citeren, staat geschreven dat God, Allah, ons gemaakt heeft als verschillende volkeren zodat wij elkaar beter leren kennen. Dat is een interessante: leer elkaar kennen, dat versterkt een samenleving en de gemeenschap. Daar kun je leisure voor inzetten.

“

Als leisure je huiskamer is dan moet je die gebruiken om mensen aan elkaar te verbinden.

“

Het is erg pijnlijk als men aan het begin van de loopbaan al geconfronteerd wordt met uitsluitingsmechanismen.

“

Ik hoop dat we aan de boom die 'norm' heet weten te schudden en dat we kunnen komen tot een ander normatief discours.

Als leisure je huiskamer is dan moet je die gebruiken om mensen aan elkaar te verbinden. Bonding en bridging zijn interessante en waardevolle gedachten maar je hebt instrumenten nodig om daartoe te komen. Ik zou wensen dat wij bepaalde krachten die er reeds in de samenleving zijn gebruiken om aan die bonding en bridging te doen. In leisure zitten dan mogelijkheden in festivals of in culinaire zaken. Bij elkaar proeven van elkaars cultuur. Maar we moeten daar wel voor openstaan.

Ik heb mijn hoop gevestigd op de jongere generatie, op studenten. Die populatie is behoorlijk divers en als we erin slagen om die te betrekken om leisure als instrument te gebruiken, dan komen we wel tot inclusiviteit.

U haalde eerder de campagne 'say no to racism' aan. Waar staan we eigenlijk op dit moment?

Ik zal een wedervraag stellen met daarin het antwoord. 'Is the dream van Martin Luther King gerealiseerd?' Ik denk het niet, niet in Amerika, niet wereldwijd. Het is een proces.

We zijn wel verder dan toen de droom werd uitgesproken. Er is inmiddels zelfs een zwarte president geweest in de VS. Er is een duidelijke stijgende lijn, maar discriminatie en racisme zijn maatschappelijke fenomenen die inherent zijn aan de mens die discrimineert, die verschillen duidt en en er ook naar wil leven. Toch blijft de hoop dat er generaties komen voor wie het gewoon vanzelfsprekend is om als diverse mensen volkomen gelijkwaardig samen te leven. Een gek voorbeeld misschien, maar toen ik naar Nederland kwam rookten mensen overal, in de trein, in vergaderzalen, op scholen. Leraren rookten zelfs in de klas. We zijn ook daarmee stapsgewijs aan de slag gegaan en nu zijn die dingen 'not done'. We zijn in beweging en onderweg, het pad is diep geplaveid. Dat is een grote, grote winst.

Dat is inderdaad mooi en geeft houvast. We horen langs de andere kant ook over meer polarisatie. Mensen die aangeven dat 'Nederland niet meer het Nederland is dat men kende'.

Nederland is toch ook niet het Nederland van 30, 50 of 70 jaar geleden. En het Nederland van 1960 was ook niet het Nederland van 1728 of van 1833. De nostalgie die wij koesteren aan vroeger is prima, maar de tijd van toen is dood, als het ware, en dat moeten we aanvaarden. Dat betekent niet dat de tijd van nu een slechte tijd is. We moeten over onze eigen schaduw heen kijken om te realiseren dat de dynamiek in de samenleving inherent is aan de samenleving zelf. Over 50 jaar zal Nederland ook weer een ander Nederland zijn.

Dat neemt niet weg dat sommige mensen andere mensen als bedreiging kunnen zien. Daar moet je het gesprek over voeren. Bonding en bridging is in dat kader misschien nog relevanter geworden. Polarisation op zich is goed om dingen met elkaar te benoemen en te bediscussiëren. Het is gezond en van belang voor democratie. Maar als polarisation

“

Polarisation op zich is goed om dingen met elkaar te benoemen en te bediscussiëren, maar als het populistisch of zelfs demagogisch wordt aangevlogen gaat het mis.

populistisch of soms zelfs demagogisch wordt aangevlogen, dan gaat het mis. We zitten nu in dat populistische proces.

Als we nu tot slot vooruit kijken, wat ziet u dan in de inclusieve samenleving als droombeeld? Waar moeten we over 5 jaar staan?

We zijn ons vaak niet bewust dat veel mensen een grotere geschiedenis 'hier in Nederland' hebben dan elders. Velen zijn zelfs hier geboren. Het belangrijkste is dat wij ons realiseren dat 'wij' met alle meer dan 17,5 miljoen samen Nederland zijn. Dat betekent dat iedereen die zich op Nederlands grondgebied bevindt, zich eigenaar moet kunnen voelen van Nederland, dat eigenaarschap ook krijgt en de ruimte om eigenaar te kunnen zijn. Wij zijn Nederland, het is mijn droom dat we dat proberen neer te zetten. Dat kan alleen door de norm die we nu hanteren los te laten. We moeten die normdiscussie niet wegduwen maar juist voeren. Hanteren we als norm: man, wit, grijs, enzovoorts, zeg maar: iedereen die de 7 vinkjes van Joris Luyendijk kan zetten? Of is de norm iedereen? Vrouw, man, beperkt, niet beperkt, homo, hetero, jong, oud, zwart, wit.... Ik hoop dat we aan de boom die 'norm' heet weten te schudden en dat we kunnen komen tot een ander normatief discours. En dat we er ook naar leren handelen, dat we niet accepteren dat er ongelijkheid wordt gecreëerd.

Inclusiviteit gaat dus verder dan diversiteit. Laat me een mooi Engels citaat gebruiken om dat duidelijk te maken: het Nederland van morgen is een land waar je niet alleen tegen elkaar zegt: 'you are invited to the party', maar: 'you are invited to the party, and you are also invited to dance at the party, to bring your music to the party and to bring your food to the party'. Dat is diversiteit mét inclusiviteit. Dat is de droom.

Fotografie

• Bureau NCDR

Tijd voor een transformatieve ervaring

Het fundament van muZIEum staat

Elise Jacobs is marketing en communicatie specialist bij muZIEum.

Het muZIEum is al 10 jaar het ervaringsmuseum in Nederland waar je, voor even, ervaart hoe het is om blind of slechtziend te zijn. Dagelijks verspreidt een enthousiast team vol passie de boodschap van het muZIEum: wat kan allemaal nog wél als je niets of weinig ziet!

Het muZIEum opent ogen

De persoonlijke ontmoeting in het donker staat centraal, waardoor aannames en vooroordelen verdwijnen en inclusie en toegankelijkheid uit de abstracte sfeer worden gehaald. De bezoeker vertrouwt blind op zijn ervaringsdeskundige gids en beseft wat er juist wel kan. Een bezoek opent dus letterlijk ogen door ze even te sluiten. De belevingen van het muZIEum spelen hier de grootste rol. Bezoekers ervaren een donkerbeleving waar ze letterlijk het pikke-donker instappen en ontdekken hoe het is om niets te kunnen zien. Of bezoekers stappen voor even in de schoenen van een slechtziende door middel van virtual reality.

Een lang gekoesterde droom

Het fundament van het muZIEum staat als een huis en daar is het museum trots op, maar nu is het tijd voor de volgende fase. Een fase waarin het museum wil groeien naar een begrip te zijn in Nederland met zichtbare impact op de samenleving. Het muZIEum heeft een unieke plek in Nederland. Een positie die nadrukkelijk kansen biedt om verder te groeien. Denk hierbij niet alleen in een toename van de jaarlijkse bezoekers, maar ook het maken van langdurige impact, het vergroten van de naamsbekendheid en het aangaan van relevante partnerships en samenwerkingsvormen.

De buitenkant van het muZIEum kan niet zonder de binnenkant van het muZIEum. Om als

museum langdurig en duurzaam impact te maken, kunnen de groei en ontwikkeling op het gebied van werkgeverschap niet achterblijven. In 2021 is het museum gestart met het ontwikkelen van de volgende fase: een transformatieve ervaring die van begin tot eind klopt voor zowel bezoekers als medewerkers. Een langgekoesterde droom die uitkomt!

Een transformatieve ervaring

Een nieuw concept wordt natuurlijk niet van de ene op de andere dag ontwikkeld. Eind 2021 is het muZIEum gestart met: het onder de loep nemen van de huidige bezoekersreis, het uittekenen van de gedroomde bezoekersreis, het verhelderen van de positionering, het vernieuwen van de huisstijl en nog veel meer.

Het doel van de totaalbeleving is om bezoekers nog méér te laten zien en vooral laten ervaren wat wél kan. Een bezoek aan het muZIEum geeft straks nog meer het inspirerende, energieke gevoel dat iedereen iets kan betekenen en bijdragen om het leven van mensen met een (visuele) beperking te verbeteren. Oftewel de bezoeker ondergaat een transformatieve ervaring, die laat inzien dat je ondanks een (visuele) beperking toch een goed en zelfstandig leven kan leiden.

De uitgangspunten van het nieuwe concept zijn: toegankelijk, realistisch, persoonlijk en activerend. Deze vier woorden omschrijven precies wie het muZIEum is en wat het muZIEum doet. En zijn vertaald naar het concept 'Hoe wie jij de wereld?'. Vanaf 2022 wordt het concept stap voor stap uitgewerkt en geïmplementeerd. Het vormt de basis voor de versteviging van het merk. Een bezoek aan het muZIEum wordt voor de bezoeker een moderne en gepersonaliseerde interactieve ervaring die men nooit meer vergeet.

Het Citylab: wetenschap voor iedereen

Dit doet het museum niet alleen. Met verschillende partners werkt het muZIEum de komende jaren aan dit plan. Een van die partners is het Donders Instituut voor brein, cognitie en gedrag (Radboud Universiteit en Radboudumc). In samenwerking hebben Donders en muZIEum het Citylab geopend in maart 2022.

Gestart met drie experimenten, waar je door het spelen van spellen meer leert over de werking van je hersenen en je gedrag, wordt het programma de komende jaren uitgebreid. Het Citylab wordt een unieke plek waar de samenleving en de wetenschap elkaar ontmoeten in onderzoek, interactieve lezingen, workshops en tentoonstellingen. Zo wordt wetenschappelijke kennis op verschillende manieren voor een breed publiek toegankelijk en begrijpelijk gemaakt. Een schoolvoorbeeld van 'citizen science': wetenschap voor iedereen.

Persoonlijke ontmoeting

Bij het muZIEum zijn de bezoekers en de medewerkers, met name de blinde

“

We zijn een ervaring rijker!
Het is zo goed in elkaar
gezet en de gids was
ontzettend behulpzaam.
Een must SEE!

(Google Review)

en slechtziende gidsen, onlosmakelijk met elkaar verbonden. De persoonlijke ontmoeting staat namelijk altijd centraal. Zonder persoonlijke ontmoeting tussen bezoeker en gids kan het muZIEum niet bestaan. Door het centraal stellen van de persoonlijke ontmoeting, op welke manier dan ook, creëert het muZIEum werkgelegenheid voor blinden en slechtzienden. Een groot onderdeel van de missie van het museum.

Slechts 30% van de blinden en slechtzienden heeft een baan. Het muZIEum wil de werkgelegenheid en de kans op een baan voor blinden en slechtzienden vergroten. Door het bestaan van het museum kunnen niet alleen blinden en slechtzienden worden opgeleid. Maar worden ook potentiële werkgevers geïnspireerd, door blinden en slechtzienden, om blinden en slechtzienden aan te nemen.

Groei en talentontwikkeling

In 2021 heeft het muZIEum niet alleen haar positionering als uitje onderzocht, maar ook haar positie als werkgever. Het doel: in 2023 staat het muZIEum bekend als een professionele commerciële werkomgeving voor blinden en slechtzienden. Het is de plek om je talenten te ontdekken en je professionele vaardigheden te ontwikkelen. "Bij het muZIEum is mijn visuele beperking geen obstakel, maar mijn kracht!" legt gids Melly uit. Dat geeft ieder teamlid een solide basis voor de toekomst en vergroot de kansen op de arbeidsmarkt.

Om de ambitie, muZIEum een begrip in Nederland, waar te maken, is het van belang om het team te blijven versterken en vergroten. In het muZIEum kunnen alle medewerkers zich ontwikkelen tot de beste versie van zichzelf. Talentontwikkeling is niet alleen voor het gezamenlijke doel van belang, maar ook voor de individu. Het muZIEum ontwikkelt een opleidingsbeleid waarin collega's onder professionele begeleiding werken aan een persoonlijk ontwikkelingsplan met opleidingsaanbod. Daarbij vormen een vakkundige backoffice, op

elkaar aansluitende toegankelijke systemen en passende facilitaire ondersteuning belangrijke randvoorwaarden. Voor dit project werkt het muZIEum nauw samen met het 'oogveld' (de organisaties werkzaam voor blinden en slechtzienden), zodat het 'oogveld' weet wie het muZIEum is en wat het muZIEum doet. Zij zorgen voor een belangrijke stroom van potentiële collega's.

Wat betekent werken bij MuZIEum

Het team van het muZIEum bestaat op dit moment uit 70 medewerkers. Van collega's in loondienst tot vrijwilligers, van gedetacheerde collega's tot stagiaires. Dag en nacht staat dit enthousiaste team klaar om de boodschap van het muZIEum zover mogelijk te verspreiden. "We laten zien dat blinden en slechtzienden nog vol in het leven staan en absoluut niet zielig zijn. Ik vind het mooi om die boodschap te verspreiden", aldus publieksbegeleider Margit.

Voor nieuwe ontwikkelingen en de dagelijkse bedrijfsvoering betreft muZIEum graag jongeren. Jaarlijks verwelkomt het muZIEum meerdere stagiaires van BUAs. Het muZIEum vindt het belangrijk dat jongeren een kijkje in de keuken krijgen en ontdekken wat blinden en slechtzienden wél kunnen. Dat ze zien hoe zelfstandig, innovatief en talentvol iedereen is. Daarnaast ziet muZIEum deze groep als volwaardig collega, die vanuit hun voorkeuren en gewenste ontwikkeling zowel op operationeel, theoretisch en strategisch niveau uitdagingen aangeboden krijgen. BUAs-stagiaire Anke Lin beaamt dit: "Vanaf de eerste dag werd me gevraagd wat ik graag wilde leren en doen. En gedurende heel de stageperiode kon ik dit in de wekelijkse meetings blijven aangeven. Mijn groei is vooral gekomen door buiten mijn comfortzone te stappen. Ik vond het best spannend, omdat ik in het begin niet wist hoe ik met blinde en slechtziende mensen om moest gaan. Bij het muZIEum kreeg ik de tijd en ruimte om dingen zelf uit te zoeken en proberen. En dat geldt voor iedereen. Vlak voor mijn stage erop zat, was een slechtziende gids bijvoorbeeld aangenomen als dagcoördinator, dat was mooi om te zien".

“

Bij het muZIEum is mijn visuele beperking geen obstakel, maar mijn kracht!

(Gids muZIEum)

Kijken uit naar de toekomst

Al met al mooie projecten, met mooie uitdagingen die de organisatie jaarlijks terug laat keren. Kortom, het zijn binnenkort geen losse projecten meer, maar een geborgen onderdeel van het muZIEum. Het muZIEum kijkt uit naar de toekomst en hoopt een nog grotere groep aan bezoekers, vrijwilligers, stagiaires, en partners aan zich te binden voor een onvergetelijke ervaring!

“

Hoe zie jij de wereld?

(Nieuwe concept)

Bonding and bridging in third places

The importance of meeting like-minded and others

Olaf Ernst
&
Marisa de Brito

Olaf Ernst is coordinator of the specialization Urban Life & Placemaking at the Academy for Leisure & Events, Breda University of Applied Sciences. Marisa de Brito is a senior researcher Placemaking and Events at the Academy for Leisure & Events, Breda University of Applied Sciences.

You find yourself in your favorite hangout: an environment you are comfortable with, surrounded by people you might not know, but give you a feeling of being welcome. You order a cup of coffee, look around, read a magazine, and hear the murmur of your co-visitors. Yes, this place really feels fine.

The importance of 'third places'

The significance of such meeting places, where people can gather in an informal setting, has been popularized by Ray Oldenburg (1989). He is an urban sociologist, who argues that places such as cafes or parks are essential for communities and the quality of their neighborhoods. These third places exist in addition to home ('first place') and workplace/school ('second place'). According to Oldenburg, third places have characteristics, such as being obligation-free places with the potential to level social status as people engage in carefree conversations with a playful mood, and where people can be themselves. Socializing and sense of belonging, also in this kind of locations, is a basic human need, of which we were painfully reminded during the restrictions caused by the covid-19 pandemic. During the pandemic, with many third places closed due to (partial)

lockdowns, people longed to be outside of their homes, using more than ever the public space. The pandemic underlined the importance of human contact, and thereby the importance of meeting places. As we pick up life where we left it, it is appropriate to revisit the significance of third places. Additionally, we can ask ourselves: what is actually the meaning of third places for a neighborhood and its communities?

Coolhaveneiland: diversity in people and places

To find this out we chose Coolhaveneiland in Rotterdam as an example. It is, as the Dutch name says, an island, and for a long time this was also the reputation it had in the city: an inward-looking neighborhood, where non-inhabitants did not have any reason to go to. This changed the last years, side by side with major developments going on in Rotterdam: Coolhaveneiland opened up and shows signals of upgrading, without being yet completely gentrified. The area still has a mix of housing types and residents, ranging from autochthone Dutch and ethnic inhabitants to students and young international professionals.

With such a diverse population and changes going on, it is no surprise the offer of third places is equally diverse. One can find a typical

Dutch pub ('brown café'), a neighborhood garden, a thrift shop which functions as a meeting place for inhabitants and a more established community center. The question is: what is the meaning of all these places according to their managers or owners?

For everybody or just for a specific group?

To find out, we visited several places and held conversations with those responsible. They all saw their places as an important spot in the neighborhood: either because 'it is one of the few green areas in the area', 'a place where people from Coolhaveneiland can get support' or simply 'because this is the only pub in the wide environment where

“

The pandemic underlined the importance of human contact, and thereby the importance of meeting places.

“

Visitors seem, at first, to stick to their own bubbles.

they play this kind of Dutch music'. This last example is striking as it is a place which caters for a clientele that is not linked to the neighborhood, but attracts people from further away. Most of the other third places are focused on the immediate surroundings and say they are open for everybody. However, when digging a bit deeper, this leads to other insights. Yes, there are specific groups that visit those places, and yes they can be described quite clearly. This is even the case for the communal garden, where there is an 'overrepresentation of white, highly-educated people'. So, it looks like these third places offer something for specific groups and, essentially, they are separate entities, meaning the offer in this neighborhood reflects the diversity of its inhabitants. However, the visitors seem, at first, to stick to their own bubbles. But is that really the case?

Being open to the unknown

What is clear is that a shared interest always helps interaction. Especially in the pub this is a driving force and really connects people, who come to drink beer, talk about the latest gossip, or in our example enjoy the kind of music that is being played. When we look at the thrift shop or the community center this is less the case, but you certainly meet others, sometimes with a bit of help of the people working there. As the representative of the community center says: 'oh yes, I often bring people in contact with each other. Just by offering them a coffee at the same time, start a conversation and walk away, so they can continue talking'. This is what Putnam (2000) calls bonding and bridging, where the first is about establishing a link with someone based on shared interests, the latter stands for bringing different groups together, and let them establish a link.

Bridging also has to do with being open to newcomers, also one of the elements Oldenburg includes in his definition of third places. That is sometimes complicated, as the Coolhaveneiland-case shows. In the case of the local pub the owner has a camera system built in behind his bar which gives him the opportunity to keep the door closed for unwanted, potential visitors, who he can

profile based on outlook. As a result, he claims the pub 'is a safe place where nothing bad happens'. More subtle interventions are done by the owner of a creative hub who takes clients, 'not having the right vibe', outside and start a friendly conversation. In contrast, there are places that attempt to be open to all, but which does not always work in practice. For instance, Muslim women seem to not enter the community center if a male is working there, which makes it difficult for the organizers, as they want to be open to all.

At the same time, there are initiatives where groups are willing to help 'the other'. The same pub owner who profiles visitors, did set up an action for Ukrainian refugees staying nearby the neighborhood by collecting clothes and food and by mobilizing other parties, such as the clothing bank, which is housed in the same street. This shows also the 'village-like' character of the neighborhood and the solidarity these places represent.

The role of the neighborhood

In general, in the conversations we had in the meeting places one can see a mixture of 'can do'-mentality, pride of the neighborhood and with that, also involvement. But there is also a sentiment of an area in transition after a long period of being neglected and on its own. And with this, the meeting places on the island also need to find their position (again).

Third places can have a vital role in being open to the residents or newcomers of an area they are located, even if as the above shows it may not always be that straightforward. In addition, this hugely depends on both the willingness and capacities of the owners and the developments in the neighborhood as a whole and the effect this has on the specific meeting place. Therefore, it is paramount that stakeholders keep bridging the dialogue on how to develop an inclusive neighborhood.

Sources

- Oldenburg, Ray (1989). *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day*. New York: Paragon House. ISBN 978-1-55778-110-9.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling alone: the Collapse and Revival of American community*. New York: Simon & Schuster Ltd. EAN 9780743203043

“

Bonding is about establishing a link with someone based on shared interests, while bridging stands for bringing different groups together.

Is de openbare ruimte voor iedereen?

Barrières om te sporten en te bewegen in de openbare ruimte

Laura van der Meijde & Mark Noordzij zijn onderzoeker bij het Mulier instituut. Mark is sociaal geograaf en gespecialiseerd in de relatie tussen leefomgeving, bewegen en gezondheid. Laura is socioloog en houdt zich bezig met het verklaren van sociale ongelijkheid in sport en beweeggedrag.

De openbare ruimte heeft de afgelopen jaren een steeds belangrijkere rol ingenomen als plek om te sporten en sportief te bewegen. Aangewakkerd door de coronapandemie liepen we in de lunchpauze met de Ommetje-app in de hand en deden we na het werk aan bootcamp in het park. Deze ontwikkeling is echter niet nieuw. Waar sporten in verenigingsverband relatief stabiel blijft, zien we een sterke groei van individuele sportbeoefening in de openbare ruimte. Hardlopen, wielrennen en wandelen zijn hierin populaire koplopers.

Maatschappelijke trends als informalisering, informatisering en individualisering liggen ten grondslag aan deze verandering. Sporten in de openbare ruimte is vaak minder formeel en niet of anders georganiseerd, wordt veelal alleen of in kleine groepjes beoefend en gaat gepaard met het gebruik van allerlei apps en slimme apparaten.

Wanneer we het over de openbare ruimte hebben, bedoelen we de buitenruimte die vrij toegankelijk is. Iedereen zou in staat moeten zijn deze te gebruiken om sportief te bewegen. Dit uitgangspunt sluit aan bij de ambitie van 'Inclusief sporten en bewegen', een belangrijke pijler van het Nationaal Sportakkoord (Ministerie van VWS, 2018). De openbare ruimte is immers van ons allemaal.

Uit recent onderzoek blijkt dat zeven op de tien Nederlanders minimaal één keer per maand gebruik maken van de openbare ruimte om te sporten of sportief te bewegen (Prins & Van Lindert, 2021). Maar dit is lang niet altijd gelijk verdeeld over verschillende doelgroepen. Mensen met een beperking, vrouwen en mensen met een laag inkomen en/of laag opleidingsniveau doen dit bijvoorbeeld (veel) minder.

Hoe kunnen we de buitenruimte zo inrichten dat zij aantrekkelijker wordt voor deze doelgroepen? Aan de hand van twee voorbeelden gaan we op die vraag in. We zoomen in op de potentie van urban sports om jongeren uit lage-inkomenshuishoudens en meiden in beweging te brengen.

Urban sports biedt kansen voor jongeren

Urban sports zijn enorm in opkomst en veroveren steeds meer hun plaats in de openbare ruimte. De vele sportieve activiteiten onder deze noemer zijn te herkennen aan hun sterk culturele, grensverleggende en vrije karakter en zijn bij uitstek geschikt om te beoefenen op straat. Te denken valt aan skateboarden, streetdance, freerunning, en straatvoetbal. Met name onder jongeren zijn deze sporten populair. Zij lijken aangetrokken tot de mogelijkheid om te kunnen sporten waar, wanneer en met wie zij maar willen en gebruiken hiervoor de stad als hun speelveld.

Met name grootstedelijke gemeenten zien het faciliteren van urban sports dan ook als een geschikt middel om sportparticipatie onder jongeren te verhogen. Door toegankelijke voorzieningen als skateparken, calisthenics-faciliteiten en urban playgrounds te bouwen proberen zij met name 'voor sport moeilijk te bereiken jeugd' in beweging te brengen en te houden. Hiermee worden jongeren bedoeld die zich niet (meer) willen binden aan een

vereniging en achterblijven in sportdeelnamecijfers. Uit onderzoek blijkt dat jeugd uit gezinnen met een laag gezinsinkomen minder sporten en bewegen: gemiddeld sporten zij 2,6 uur minder per week dan kinderen met een hoog gezinsinkomen (Van Stam et al., 2021). Een aantal gemeenten richt hun urban sports-beleid daarom specifiek op achterstandswijken, waar relatief veel gezinnen wonen met een laag inkomenshuishouden

Maar beleidsmakers zien in urban sports meer dan alleen een veelbelovende oplossing om sportuitval tegen te gaan. Door vallen en opstaan, het ontdekken van je eigen grenzen, creatief gebruik van het lichaam en verbondenheid met de urban gemeenschap hopen zij dat de sporten positief kunnen bijdragen aan persoonlijke zelfbeschikking, talentontwikkeling en ondernemerschap. Onder andere de discipline, het doorzettingsvermogen en de focus die nodig zijn om trucjes onder de knie te krijgen kunnen hieraan bijdragen, zo ervaren de sporters zelf (Bruggeling & Van Batenburg-Eddes, 2020).

Maar om dat te bereiken is meer nodig dan bouwen, zo pleiten initiatiefnemers uit de urban sports-gemeenschap. Enkel door te luisteren naar de behoeftes van de jeugd, hun plannen serieus te

“

Beleidsmakers zien in urban sports meer dan alleen een veelbelovende oplossing om sportuitval tegen te gaan.

“

Zeven op de tien Nederlanders maken minimaal één keer per maand gebruik van de openbare ruimte om te sporten of sportief te bewegen.

nemen en ze verantwoordelijkheid te geven, zien zij in urban sports de potentie om beweging en sociaal-maatschappelijke ontwikkeling onder jongeren te bevorderen (Selling & Blom, 2021).

Dit vraagt wel om out-of-the-box-denken. Een voorbeeld hiervan is de gemeente Tilburg, waar jonge creatievelingen uit de urban scene de kans krijgen hun idee voor een project met een 'Urban Voucher' tot leven te brengen. Aangewakkerd door de invloed van corona op het welzijn van jongeren bieden de vouchers subsidie om initiatieven op te starten met als doel om via urban sports eenzaamheid, somberheid en angst onder jongeren tegen te gaan. Ook worden de jongeren gecoacht in het opzetten van hun initiatief. Hiervoor kunnen zij terecht bij een Urban Ambtenaar, die een verbindende rol speelt tussen de urban gemeenschap en de stad.

De Urban Dance Ground: een veilige speelplek voor meiden

Voor jongeren is de openbare ruimte vooral een sociale ontmoetingsplaats. Ze willen elkaar zien, gezien worden en elkaar ontmoeten. Sport- en speelmogelijkheden in het zicht van huizen of plekken waar veel mensen komen zijn daarom favoriet. De manier waarop jongeren gebruik

maken van de buitenruimte verschilt echter flink tussen meiden en jongens. Zo speelt voor meiden het gevoel controle te hebben over de sociale interacties een belangrijke rol. Zij worden bijvoorbeeld minder actief wanneer er meer jongens aanwezig zijn (Reimers et al, 2018). Tegelijkertijd neemt het sportgedrag van meiden sterk af tijdens hun tienerjaren (Prins & Van Lindert, 2021). Het is daarom extra belangrijk dat we de buitenruimte zo inrichten dat deze aantrekkelijk blijft voor meiden om te gebruiken.

Maar hoe doe je dat? De eerste stap is om een plek te creëren waar meiden zich sociaal veilig voelen en die aansluit bij hun wensen en behoeften. Een mooi voorbeeld hiervan is de Urban Dance Ground in Utrecht en Amsterdam. Deze dansvloer in de openbare ruimte heeft een DJ-post waarmee je muziek kunt afspelen als je aan een wiel draait. Dit wiel wekt energie op en wanneer je een telefoon op de post legt, kun je muziek afspelen. Zo kunnen op de Dance Ground breakdancemoves getraind worden of dansjes, die dan weer via TikTok of Instagram gedeeld kunnen worden. De Urban Dance Ground richt zich daarmee specifiek op tienermeiden en dat is uniek in de Nederlandse openbare ruimte.

Stap twee is om op verschillende plekken ook aanbod te organiseren voor deze doelgroep. Zo blijkt uit een onderzoek naar een Krajicek Playground in Ede dat meiden, wanneer er specifiek activiteitenaanbod voor hen wordt georganiseerd, in de dagen daarna ook meer gebruik maken van de speelplek (Reitsma & Prins, 2020). Ook op Urban Dance Grounds worden activiteiten als danslessen georganiseerd om meiden bij de plek te betrekken.

Conclusie

De openbare ruimte is bedoeld voor ons allemaal. Toch zien we dat sommige groepen, waaronder meiden en jongeren uit gezinnen met een laag huishoudinkomen, veel minder buiten sporten en bewegen. Willen we naar een

inclusievere openbare ruimte, dan is er meer aandacht nodig voor deze doelgroepen. Daarvoor is het nodig dat er meer plekken komen die aansluiten bij hun wensen en behoeften, dat er voldoende passend aanbod voor hen wordt georganiseerd en dat we hen bij dit hele proces betrekken.

Bronnen

- Bruggeling, D., & Van Batenburg-Eddes, T. (2020). *Onderzoek urban sports*. Gemeente Rotterdam.
- Ministerie van VWS (2018). *Nationaal Sportakkoord*. Sport Verenigt Nederland. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Kenniscentrum Sport & Bewegen.
- Prins, R., & Van Lindert, C. (2021). *De beweegvriendelijke openbare ruimte voor verschillende leeftijdsgroepen*. In R. Prins, R. Hoekman, & H. Van der Poel (Reds.), *Brancherapport sport en bewegen in de openbare ruimte*. (pp. 102-129). Arko Sports Media.
- Reimers, A., Schoeppe, S., Demetriou, Y., & Knapp, G. (2018). *Physical Activity and Outdoor Play of Children in Public Playgrounds—Do Gender and Social Environment Matter?* *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(7), 1356. <https://doi.org/10.3390/ijerph15071356>
- Selling, M., & Blom, E. (2021). *Urban sports*. Arko Sports Media.
- Van Stam, W., Van den Dool, R., & Elling, A. (2021). *Sport- en beweeggedrag van kinderen en jongeren naar sociaaleconomisch milieu*. Mulier Instituut.
- www.pm-dance.nl/urbandanceground.html
- www.sportintilburg.nl/urbanvouchers

“

De eerste stap is om een plek te creëren waar meiden zich sociaal veilig voelen.

PopMonument scheidt Vertrouwensband

Samenwerking rapper en deelnemers taal oefengroepen

Joep Gudde is verantwoordelijk voor fondsen en marketing bij PopMonument.

Onder de noemer van PopMonument worden sinds 2014 jaarlijks een of meer festivals georganiseerd. PopMonument betekent bijzondere artiesten op bijzondere locaties in steden vol erfgoed dat dient als podia. Van een intiem optreden in een eeuwenoud monument tot een opkomend bandje in een paleiskelder dat het publiek van z'n sokken blaast. PopMonument combineert bekende namen met lokale talenten en culturele hotspots met onontdekte plekken. De eerste jaren alleen in Bergen op Zoom, maar de sinds kort in steeds meer steden waaronder Breda, Middelburg, Veere en Willemstad. Het gaat bij PopMonument niet zozeer om de optelsom van muziek en erfgoed maar juist om het subtiele samenspel dat gecreëerd kan worden.

Jaar vol eigen producties

In 2021 werd de volgende stap gezet in dat samenspel via een samenwerking tussen een muzikant, een kunstenaar en een locatie. Blaudzun speelde zijn optreden in de Grote Kerk Veere, een kolossale kerk met door de geschiedenis een grote diversiteit aan verhalen en functies. Kunstenaar Mirjam Debets verzorgde tijdens dit optreden projecties op de achtermuur van de kerk en verwerkte de verschillende verhaallijnen van die

kerk met een unieke performance tot gevolg. En deze lijn werd later dat jaar doorgezet in een nog grotere eigen productie getiteld 'Kommunikate'. Technomuzikant Jeroen Search werd in samenspraak met Dans Brabant gekoppeld aan choreografe Judith Clijsters en de betrokkenheid van Roger Vermolen als VJ maakte de cirkel compleet. Hun opdracht: een multidisciplinaire muziek- en dansvoorstelling inclusief lichtshow van een uur in stadstheater De Maagd in Bergen op Zoom.

Kenny Anders

Door de zoektocht naar bijzondere combinaties, met de breedte van zowel programmering, locaties als doelgroepen, en via de werking van leisure als instrument voor een betere wereld, biedt PopMonument ook een kans om maatschappelijke en inclusieve projecten als onderdeel van de programmering op te nemen en aan te jagen. In 2021 viel PopMonument toevallig samen met de 'Week van Lezen en Schrijven' en aangezien Bibliotheek West-Brabant sinds jaar en dag partner en locatie van het festival is, ontstond het idee om een uniek project op te zetten. Kenny Anders, psycholoog en coach van jongeren met autisme, maar tevens rapper en woordkunstenaar, ging een bijzondere samenwerking aan met deelnemers van de taal oefengroepen van de bibliotheek. De taalvirtuosen en de zogenoemde laaggeletterden gingen uitgebreid met elkaar in gesprek, leerden elkaar beter kennen, en maakten op basis daarvan in samenwerking een nummer.

Vertrouwensband

In de songtekst, welke met meerdere lagen van betekenis treft de titel 'Vertrouwensband' kreeg, wordt duidelijk wat je ervaart als je moeite hebt met de Nederlandse taal. Denk aan problemen met eenvoudige dagelijkse zaken als het lezen van berichtjes op je telefoon, informatie in het openbaar vervoer, menukaarten of tekstuitingen in de publieke ruimte. Uiteraard was er tijdens PopMonument een optreden (niet geheel toevallig trouwens) in de Verhalenkamer van de bibliotheek waarbij

het nummer ten gehore werd gebracht. Maar Kenny dook ook samen met de deelnemers van de taal oefengroepen de studio van poppodium Gebouw-T in voor opnames van een videoclip die tevens als aftermovie het verhaal van het project vertelt en zo ook blijft uitdragen. In de Verhalenkamer werd bovendien een tijdelijke bijpassende expositie ingericht. Een fantastische productie voor PopMonument, een prachtig podium voor Kenny, een mooi project voor de bieb en onvergetelijke ervaringen bij de deelnemers van de taal oefengroepen. De opbrengst is echter nog veel breder. Vertrouwensband heeft ook geleid tot een enorm gevoel van trots en vertrouwen bij alle betrokkenen, wat zeker voor de deelnemers aan de taal oefengroepen van grote waarde is. Een zinsnede uit de songtekst die dat mooi illustreert: 'Want de onzekerheid vliegt vaker over, het is mezelf die ik meer vertrouw'. Daarnaast helpt het project bij het voorlichten over taalachterstand door in een eigentijdse vorm aandacht te vragen voor laaggeletterdheid. Via het nummer verplaatsen luisteraars zich immers makkelijker in de doelgroep.

Wordt vervolgd

In 2022 wordt het project met Kenny Anders in alle PopMonument edities gecontinueerd. Ook zoekt PopMonument wederom de samenwerking met bibliotheken op met als doel om de kunst van en liefde voor taal breder te delen en kenbaar te maken.

Bekijk en beluister Vertrouwensband:

www.youtube.com/watch?v=pWZgINbVUE4

Vertrouwensband - Kenny Anders

Lieve mama, bedankt voor je berichtje.

Ik weet niet wat er staat,

maar nu brandt er wel een lichtje.

Ik zou je zien om 11:00u in de stad.

En inmiddels is het middag en besef ik me dat.

shit

Maar dat is dat, ik moet door naar het station.

Dus ik loop met lood in mijn schoenen naar 't perron.

Ik ben vergeten je te vragen hoelaat,

dus ik kijk naar het bord en ik staar.

Fragment songtekst.

“

Problemen met eenvoudige dagelijkse zaken als het lezen van berichtjes op je telefoon, informatie in het openbaar vervoer of menukaarten.

Why social inclusion is important to address

Leisure and tourism experiences as catalysts

Marcel Bastiaansen is Professor Leisure and Tourism Experience at Tilburg University.

I have recently been appointed as a full Professor of Leisure and Tourism Experience at Tilburg University. In my inaugural lecture, due on June 10th of this year, I address the research program I want to pursue in my professorship. Social inclusion is one of the focus points of this research program. In this article I briefly outline how and why social inclusion is an important point to address in the scientific study of leisure and tourism.

Historically, the academic study of leisure branched off from sociology. After World War II, the study of leisure developed into encompassing, amongst others, leisure stratification – the notion that differences in social class, ethnicity and gender strongly determine the types of leisure activities people engage in. Obviously, such stratification results in the fact that leisure participation increases rather than decreases the boundaries between different social classes, promoting social exclusion rather than inclusion. Around the turn of the millennium, Leisure Studies reorganised itself around new areas of interest (reviewed in Bouwer & van Leeuwen, 2013). A common unifying theme was to study the (individual, social and cultural) meaning of leisure, and to attribute a central role to the lived experience (Blackshaw, 2010) of individuals. Nowadays, the notions of meaning and experience are still very much alive in the scientific debate on the role of leisure in society (see e.g. Duerden et al., 2018), and together they provide a useful framework for understanding how leisure, and more specifically meaningful leisure experiences, may serve as catalysts to

promote social inclusion. Leisure and tourism, being activity-oriented, have a tremendous potential to bring different social groups together at the same time, at the same place, and with shared content. This creates ideal platforms for different social groups to interact (Collins, 2004). These interactions can serve as a catalyst for enhancing mutual understanding and promoting social inclusion.

In a recent study (van Bendegom et al., 2021) we took an initial step towards establishing a research approach for this issue. We measured the experience of attending a theatre show in young adults that very frequently attend the theatre and in young adults that never, or very rarely attended the theatre. Results showed that, although both groups differed in terms of perceived leisure constraints and pre-existing cultural socialization, the experience of both groups of the theatre show was quite similar in terms of emotional engagement. These results are informative for policy makers, for designers of cultural experiences (such as art directors and museum curators) and for marketeers of cultural institutions, as they indicate that attempts to broaden cultural consumption amongst young people, efforts should be directed at improving accessibility of cultural activities rather than of adapting the contents of the cultural offerings to the needs of these infrequent visitors.

Next steps in this line of research should explicitly address whether the experience of joint attendance is (equally) meaningful for different groups of participants, and whether it promotes intergroup contact and mutual understanding across different social groups. Note that instead of focusing on frequent vs infrequent attendants of theatre shows, different groups can be defined, for example, such as tourists vs local residents. In that context,

joint experiences and intergroup contact should be aimed at improving the mutual understanding between residents and tourists, and as a result optimize the social impacts of tourism. More broadly, the approach of creating common platforms for different social groups by designing leisure and tourism activities, and of evaluating the meaningfulness of the experiences of the different groups, will likely provide relevant knowledge on how to use leisure and tourism experiences as catalysts for broadening societal participation, and for promoting social inclusion.

Sources

- Blackshaw, T. (2010). *Leisure*. Routledge.
- Bouwer, J., & van Leeuwen, M. (2013). *The meaning of liquid leisure*. In *Routledge Handbook of Leisure Studies* (pp. 606-618). Routledge.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- van Bendegom, C., Mitas, O., Boode, W., de Rooij, P., & Bastiaansen, M. (2021). *When the arts are not your cup of tea: Participation frequency and experience in cultural activities*. *Journal of Leisure Research*, 1-24.

“

Joint experiences and intergroup contact should be aimed at improving the mutual understanding.

Movement met impact

Via de kracht van design en communicatie naar betekenisvol werk

Simone Kramer (eigenaar C-mone, cultuur & communicatie) is samen met Petra Janssen (eigenaar ontwerp bureau Studio Boot) initiatiefnemer van stichting Social label. Samen met Edwin Vollebergh (studio Boot) hebben ze ook stichting Werkwarenhuis op Tramkade ontwikkeld.

Stel je eens voor, als mensen die niet zo goed mee kunnen in regulier onderwijs leren lassen via een designbezem met een steel van aan elkaar gelaste oude fietsframes; als mensen die een ander ritme hebben, in hun eigen tempo nieuwe textielproducten om te dragen weven op oude weefgetouwen; als mensen die even een time-out nodig hebben, zich op kunnen laden op een inspirerende plek om hun passies terug te vinden en weer aansluiting met de maatschappij te maken; als mensen die vanwege fysieke beperkingen geen reguliere banen kunnen vinden, zich naar vermogen kunnen inzetten voor betekenisvol werk.

Dan bewegen we ons in een maatschappij waar de menselijke maat regeert, met tijd en aandacht voor elkaar. Waar werken en leren geen doel op zich zijn, maar manieren om ons als mens te ontplooiën. Waar lifelong learning en betekenisvol leven centraal staan ten dienste van onze naaste. Het gaat om maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dit is het gedachtegoed van Social label, een groeiende beweging die via de kracht van design en communicatie streeft naar een inclusieve economie. Opschalen van dit gedachtegoed zorgt voor meer impact.

Design met betekenis

Stichting Social label betreft mensen met minder kansen in de wereld van cultuur en design. In 2018 ontving Social label de Dutch Design Award voor beste opdrachtgeverschap. Dit omdat de ontwerpers anders gebriefd worden om design een nieuwe rol te laten spelen in het leven van mensen met minder kansen. Elk jaar komt er een product update of partnership bij. Zo maken we de olievlek geleidelijk aan groter en verbinden diverse mensen en organisaties die een bijdrage leveren aan een sociale en creatieve economie. Inmiddels heeft Social label in samenwerking met

ontwerpers en diverse werkplaatsen bij (zorg) instellingen in Nederland een sociaal duurzame designcollectie opgebouwd. De tijdloze designproducten waaronder de bezem van ontwerper Dick van Hoff zijn ontwikkeld om mensen te laten groeien, vakmanschap te leren en (weer) aansluiting te laten vinden in de maatschappij, voor mooi werk en waardering voor iedereen. Design met betekenis.

Democratisering van schoonheid

Al sinds het ontstaan in 2011 dragen we dit gedachtegoed uit en bouwen aan de (inter-) nationale movement voor een sociale economie. We ontwikkelen naast Social label producten bij diverse werkplaatsen ook een maak-programma in het Social label Lab. In dit designlab voor maatschappelijke vernieuwing, dat in 2018 is geopend door Koningin Maxima, vind je naast de Social label shop vijf maak-ateliers. Hier verbreiden we het gedachtegoed en de bewustwording ervan voor een duurzame impact. Inclusieve gemeenschappen worden hier gecreëerd, nieuw cultureel gedrag bepleit en het welzijn bevordert. Inclusiviteit is een voorwaarde om tot betere samenhang in de samenleving te komen. Nieuwe groepen van creatieven ontstaan via het samen maken en presenteren. Een groep bestaat uit professionals, mensen met minder kansen, mensen met een beperking en mensen die betekenis willen maken en in een professionele omgeving van de toegepaste kunst willen werken. Door goede uitwisseling van gedachten en ervaringen, en de co-creatie van producten, kan er beter op maat voor de mens ontworpen worden. Voor een betere leefomgeving en omgang met elkaar. Welzijn en gezien worden is voor iedereen belangrijk. De makers, ontwerpers en het publiek (bezoekers en kopers) dagen elkaar uit en leren van elkaar. Schoonheid wordt zichtbaar voor iedereen.

Maak-ateliers

In de vijf maak-ateliers (open, story, craft, assembly en move) maken we wekelijks programma in het Social label Lab. Hier inspireren we makers en leermeesters samen Social label producten en activiteiten te maken en presenteren. Een samenwerking die gestoeld is op wederzijds respect en oog voor de kwaliteit die eenieder bezit. We zien communicatie als basis van onze samenleving en design kan daar een doel, middel, functie, poëzie of welzijn aan toevoegen.

Het open-atelier gaat over multidisciplinair denken en doen buiten de gebaande paden. Designing met agendasetting voor systeemverandering en awareness voor een betere inclusieve toekomst. De initiatiefnemers van Social label, Petra Janssen (Studio Boot) en Simone Kramer (C-mone) vertalen de inclusiegedachte ten behoeve van samenwerking met toegepaste kunstenaars en mensen 'aan de zijlijn' om via een sensitieve eigen taal, product of vertoning werelden bij elkaar te brengen;

“

Waar nieuwe dingen spontaan kunnen ontstaan (tijdens het eten, maken, dansen, ontmoeten) en zich op natuurlijke wijze kunnen ontwikkelen.

“

Dit gaat over het ontwerpen van een plek waar mensen en ideeën samenkomen.

van mensen met en zonder beperking, met en zonder psychische aandoening, diverse leeftijden.

Naar aanleiding van het verhalend servies en de impact die het geeft, gaan we gezamenlijk aan de slag met de verhalen van mensen met een beperking of psychische problemen. Edwin Vollebergh (studio Boot) is ontwerper van het servies en ateliermeester van het story atelier. Hier gaan we met taal, poëzie, beeld aan de slag waardoor mensen zich beter gaan voelen of zich kunnen uiten.

In het craft-atelier in samenwerking met ateliermeester Brigit Vermeulen draait het om textiele werkvormen. Hier worden producten vervaardigd uit de Social label collectie en is het leren van de taal en uitwisseling van de instromers uit diverse culturen een belangrijk aspect.

En in het assembly-atelier zijn het samenstellen, vergaren en zoeken naar oplossingen de vertrekpunten. Vanuit 3D worden onderdelen vervaardigd en/of aangeleverd die in elkaar gestoken kunnen worden tot een totaalproduct onder leermeesterschap van het Bossche ontwerpduo Jos Kranen en Johannes Gille.

Naast producten maken, leert men zich in het move-atelier vanuit workshops dans en beweging open stellen, voelen en uitdrukken. Het gaat om het stimuleren van de emotionele

ontwikkeling en expressiemogelijkheden van mensen, zoals te zien is in het dansduet 'Zullen we samen' in samenwerking met dansmakers Jana Sleger en Kelly Vanneste.

Designlab maatschappelijke vernieuwing

Het Social label Lab met de designshop en maak-ateliers bevinden zich in het Werkwarenhuis, een creatieve sociale community aan de Bossche Tramkade. De maak-ateliers hebben een open doorgang zodat het maken zichtbaar is en overloopt in de ontmoeting van café-restaurant Van Aken in het Werkwarenhuis. Een smeltkroes van functies bij uitstek, een inclusieve ideale wereld waar mooie dingen gemaakt en uitgevonden worden. Hier vinden uiteenlopende groepen mensen elkaar. Het is een veelzijdige ontmoetingsplek tussen makers, publiek en toegepaste kunstenaars (ontwerpers, dansers, performers), die veel van elkaar leren en initiatieven opzetten, zoals workshops, expo's, kunst-installaties en performances. Via activiteiten stimuleren we een creatieve en inclusieve omgeving waarbij publiek leert omgaan met divers gedrag. Iedereen is welkom en mag zijn wie hij of zij is. In 2019 kreeg het Social label Lab en het Werkwarenhuis een eervolle nominatie in de categorie Habitat Dutch Design Awards. Dit gaat over het ontwerpen van een plek waar mensen en ideeën samenkomen.

Cultuur als aanjager van gebiedsontwikkeling

Sinds 2015 is Social label aanjager voor creatieve gebiedsontwikkeling in de Tramkade in Den Bosch. We transformeerden een oude veevoerfabriek naar het Werkwarenhuis vanuit het principe 'van niets iets maken'. Een veelzijdige plek waar interactie met publiek en gebied voorop staan. Waar mensen zich thuis voelen. Waar nieuwe dingen spontaan kunnen ontstaan (tijdens het eten, maken, dansen, ontmoeten) en zich op natuurlijke wijze kunnen ontwikkelen. We laten mensen ervaren wat design, kunst en cultuur kunnen betekenen; hoogwaardig cultuuraanbod op een drem-

pelloze aantrekkelijke plek waar ruimte is voor creativiteit en experiment. Na 5 jaar pionieren krijgen de pijlers van dit 'gesamtkunstwerk' een vervolg. De pijlers cultuur, inclusie, jong van geest en de ontwikkelingsfunctie zijn opgenomen in het nieuwe gebiedsperspectief Bossche Stadsdelta (2020). De voormalige gedempte haven rond het Werkwarenhuis is op de structuurkaart van de gemeente 's-Hertogenbosch aangemerkt als creatieve haven en daarmee ligt het Social label Lab in het centrum van de nieuw te ontwikkelen wijk. Het gebouw transformeert met ons mee waardoor tijdelijk sociaal duurzaam kan worden.

We geloven dat het streven naar schoonheid en communicatie onze samenleving opnieuw sterker zal maken. Een samenleving heeft symbolen en voorbeelden nodig om uitdrukking te geven aan haar ambities en zelfvertrouwen. De grootste kracht van kunst en cultuur, ligt in het voorleven van nieuwe mogelijkheden, het creëren van nieuwe perspectieven. Het gaat om een mentaliteitsverandering, andere manier van werken en omgaan met elkaar in de maatschappij van nu. De mentaliteit van aanpakken begon kleinschalig en heeft iets in gang gezet wat een steeds grotere beweging wordt, een verhaal met betekenis, waar steeds meer mensen een hoofdstuk aan toe willen voegen.

Meer informatie

- www.sociallabel.nl
- www.werkwarenhuis.nl
- *Boek Social label Works: www.sociallabel-shop.nl/product/social-label-works/*

Fotografie

- *www.renevanderhulst.nl & Art-direction Petra Janssen / Studio Boot*

“

In 2018 ontving Social label de Dutch Design Award voor beste opdrachtgeverschap.

Niet over en voor ons, maar met en door ons!

Naar een STERKplaats 2.0 gericht op vrijetijd

Dit artikel is een co-productie van LFB (Belangenvereniging dóór en vóór mensen met een (verstandelijke) beperking) en Breda University of Applied Sciences. Ellis Jongerius is directeur en ervaringsdeskundige en Hélène Hoofd is coördinator projecten en fondsenwerving bij LFB. Peter Horsten en Marco van Leeuwen zijn docent en onderzoeker bij de Academy for Leisure and Events van Breda University of Applied Sciences.

Vrijetijd is bron van blijdschap en geluk, en in die zin een mensenrecht. Maar het is niet voor alle mensen even vanzelfsprekend dat recreatie, sport, attracties, musea en theaters makkelijk toegankelijk zijn. Voor mensen met een lichamelijke beperking kunnen trappen, te grote loopafstanden, onhandig geplaatste hekken en drempels fysieke barrières opwerpen; voor mensen met een visuele beperking kunnen slecht leesbare teksten, onvindbare wegwijsbordjes en een rommelig ingerichte omgeving problemen veroorzaken; voor mensen met een (licht-)verstandelijke beperking kunnen verwarrende en te complex geformuleerde informatie (zoals online boekingsystemen, of plattegronden van attractieparken) ontmoedigend werken; voor verschillende van deze en andere groepen kan drukte overprikkelend en vermoeiend werken. Voor veel van deze problemen is het mogelijk oplossingen te ontwerpen, maar dan moeten de ontwerpers, managers en werknemers van deze vrijetijdsvoorzieningen zich wel bewust zijn van de aard en omvang van de problemen. De beste manier om hier achter te komen is om direct samen te werken met de mensen om wie het gaat.

Startpunt samenwerking

Veel beleid dat gericht is op mensen met beperkingen probeert zaken rond wonen, werken en zorg te regelen, maar aandacht voor en budgetten gericht op vrijetijdsbesteding blijven onderbelicht. Echter, binnen onze vrije tijd werken we aan maatschappelijke participatie, identiteitsvorming, sociale binding, geluk en persoonlijke ontwikkeling, essentiële aspecten van een volwaardig leven. Op basis van dit inzicht voelden Peter Horsten en Marco van Leeuwen (Academy for Leisure and Events) de persoonlijke en inhoudelijke motivatie om te werken aan een meer toegankelijke en inclusieve vrijetijdssector. Een van de pijlers onder innovatie in de vrijetijdssector is het onderwijs

van de nieuwe generatie vrijetijdsprofessionals. Hoe kunnen we onderwijsactiviteiten zo inrichten dat groepen met een beperking aan BUAs verbonden worden, om zo samen met bestaande BUAs-studenten te werken aan waarlijk toegankelijke vrijetijdsbelevingen? Er is behoefte in de vrijetijdssector aan dit soort oplossingen, die kunnen ontstaan in de samenwerking van ervaringsdeskundigen (de mensen met een beperking voor wie de oplossingen nodig zijn) en de aanstaande generatie vrijetijdsprofessionals.

Binnen de Academy for Leisure and Events vonden al verschillende inspirerende onderzoeken, projecten en stages plaats waaruit waardevolle oplossingen en belevingen voor doelgroepen met een beperking voortkwamen. Ondanks al die mooie initiatieven werd toch zelden de doelgroep zelf in dit soort projecten betrokken. Inclusie van mensen voor wie het deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten niet vanzelfsprekend is komt zeker aan bod in het onderwijs, maar eerder incidenteel en geïsoleerd, dan integraal verweven als aandachtspunt in de volle breedte van de opleiding.

Er kan pas écht van inclusief onderzoek en onderwijs sprake zijn als de brug naar gelijkwaardige participatie van de beoogde doelgroepen in het onderzoeks- en ontwerpproces overgestoken wordt. Om daadwerkelijk impact te hebben en passende oplossingen te vinden is de structurele input van de beoogde groepen noodzakelijk.

Hier ligt een uitgelezen kans voor Breda University of Applied Sciences om een voortrekkersrol te nemen in het toegankelijk maken van de domeinen waarin ze zich specialiseert, zoals vrijetijd, openbare ruimte, toerisme, gaming en gastvrijheid. Die voortrekkersrol past uitstekend bij de nieuwe strategie

van BUAs voor de periode 2022-2025. Een kernfragment uit die strategie luidt:

"We are a diverse and inclusive community with various strengths on a single campus. By using each other's strengths, combining them, involving our industry partners, and experimenting together, we can give substance to the "+. Diversity and Inclusion, therefore, is core to the strategic direction of Breda University of Applied Sciences (BUAs) for the period 2022-2025. In 2030, we want to be an internationally leading knowledge institute that is recognised for helping solve the challenges of our society and meet the changing needs of the industries we serve." (BUAs+ More than a university of Applied Sciences)

“

De punten die worden aangekaart zijn heel waardevol en fijn om te horen. Bewonderenswaardig dat jullie met zo'n scherpe blik hebben gekeken. Hier gaan wij zeker ons voordeel mee kunnen doen.

(Projectleider participatie en herpositionering Museum Markiezenhof)

De tijd is rijp om deze ambitie in onderwijs en onderzoek te spiegelen aan de ontwikkelingen binnen de sectoren zelf, waar onderwerpen als toegankelijkheid, diversiteit en inclusiviteit steeds belangrijker worden. In navolging van het VN-verdrag Handicap in 2016 (www.rijksoverheid.nl) beseft ook de vrijetijdssector dat werken aan deze thema's niet langer vrijblijvend is. Talloze initiatieven en instrumenten, zoals de Code Diversiteit & Inclusie in de culturele sector (www.codedi.nl), het Sportakkoord (www.sportakkoord.nl) en de Community Toegankelijke Recreatie (www.toegankelijkerecreatie.nl) tonen dat het ook de sector mensens is. Naast een morele en maatschappelijke verantwoordelijkheid, is er ook een economisch argument voor BUAs en de vrijetijdssector om te werken aan het verbeteren van toegankelijkheid: de groep mensen met een beperking is groot. Niet gastvrij of toegankelijk zijn voor deze groepen betekent dat je jezelf afsluit voor een enorme markt. Het betreft hier immers niet slechts de mensen met een beperking zelf, maar vaak ook hun begeleiders, familie en vrienden. Als je als vrijetijdsprofessional iedereen een memorabele, betekenisvolle beleving wilt bieden, dus ook de mensen die extra of andere aandacht nodig hebben, dwingt dat je om buiten de gebaande paden op zoek te gaan naar innovatieve oplossingen.

Om dit alles vorm te geven is een voorstel ingebracht om op de BUAs-campus een fysiek orgaan (werkplek, leerbedrijf, netwerkorganisatie) te plaatsen, waarin mensen met een beperking met studenten, collega's en werkveld aan de slag kunnen rondom vrijetijd. Dit soort plekken bestaan al binnen een aantal onderwijsinstellingen: de 'STERKplaatsen' van Vereniging LFB.

Vereniging LFB (www.lfb.nu) is een belangenorganisatie dóór en vóór mensen met een verstandelijke beperking. LFB komt op voor de belangen van mensen met een verstandelijke beperking en oefent invloed uit op organisaties en politiek om het mogelijk te maken dat mensen met een beperking, net zoveel als anderen, een belangrijke rol kunnen spelen in de samenleving. LFB leidt mensen met een (verstandelijke) beperking op tot ervaringsdeskundige en heeft daarbij oog voor ieders talent. De vereniging heeft een landelijk bureau in Utrecht. Daarnaast zijn er negen STERKplaatsen verspreid over Nederland waar mensen met een verstandelijke beperking leren en werken volgens het dóór en vóór-principe: alle activiteiten van de LFB worden door mensen met een verstandelijke beperking zelf georganiseerd.

STERKplaatsen

Deze STERKplaatsen zijn te vinden in een school voor hoger beroepsonderwijs (HBO) of voor middelbaar beroepsonderwijs (MBO). Binnen een STERKplaats volgen STERKstudenten (mensen met een verstandelijke beperking) een opleiding tot ervaringsdeskundige. Deze opleiding duurt gemiddeld drie jaar en wordt verzorgd door vereniging LFB. Binnen de STERKplaats leren mensen met een verstandelijke beperking om hun ervaringen met het leven met een beperking te delen met anderen om zo andere mensen te ondersteunen en te versterken. Studenten met en zonder beperking, docenten en onderzoekers leren hierbij gelijkwaardig van en met elkaar. Studenten en stagiaires van de onderwijsinstelling worden uitgenodigd de STERKplaats te bezoeken en samen te werken met de STERKstudenten, en andersom geven STERKstudenten gastlessen of vaardigheidswerkshops aan studenten van de onderwijsinstelling. Door samen te werken met STERKstudenten leren reguliere studenten van de onderwijsinstelling hoe zij het beste om kunnen gaan met mensen met een verstandelijke beperking. STERKstudenten leren op hun beurt in deze samenwerking hun eigen talenten en valkuilen te onderkennen, voor zichzelf op te komen en feedback te geven en ontvangen. De STERKstudenten worden tevens betrokken in praktijkonderzoek, als adviseur of co-onderzoeker.

De samenwerking draagt bij aan de groei en ontwikkeling van zowel STERKstudenten als reguliere studenten, en in de samenwerking tussen die twee groepen ontstaat ook meerwaarde voor het onderwijs en de sector zelf. Tot nu toe blijken alle partijen een grote meerwaarde te ervaren in het werken op of met een STERKplaats en haar STERKstudenten (LFB en Buro Opaal, 2022).

“

Goed dat de ervaringsdeskundigen de workshop verzorgden. Zij zetten toegankelijkheid en welkom voelen direct in een ander perspectief. Deze frisse blik leidt tot waardevolle discussies omtrent een inclusieve vrijetijdssector.

(Docent BUAs)

Ervaringsdeskundigheid

STERKstudenten ontwikkelen zich dus in ongeveer drie jaar tot ervaringsdeskundige. In de brochure over STERKplaatsen van LFB (LFB en Buro Opaal, 2022) wordt uitgelegd wat dat voor deze groep betekent:

- Ervaringen = dat wat je zelf hebt meemaakt met leven met een beperking.
- Ervaringskennis = hoe jij zelf denkt over jouw ervaringen en de ervaringen van anderen.
- Ervaringsdeskundigheid = leren hoe je jouw ervaringen in kunt zetten bij bijvoorbeeld onderzoek of onderwijs.

De meerwaarde van eigen ervaringen, expertise en inzichten is niet alleen voor STERKstudenten van belang, maar wordt ook binnen het reguliere MBO en HBO onderkend. In het co-creatief ontwerpen van oplossingen, zoals dat al in onderwijsprojecten binnen BUAs toegepast wordt (bijvoorbeeld in de masteropleiding 'Imagineering'), kunnen deelnemers aan het proces verschillende rollen innemen:

(1) *Onderzoeker*: het innemen van een breder, objectief perspectief, het analyseren van de data en het aanleveren van inzichten uit de wetenschap.

(2) *Adviseur*: het bieden van een externe, frisse blik, op basis van praktische expertise invalshoeken en ideeën aandragen.

(3) *Katalysator*: deelnemen aan het proces en zo van binnenuit veranderprocessen inspireren en draagvlak kweken.

(4) *Ervaringsdeskundige*: op basis van doorleefde ervaring en kennis precies weten wat wel en niet werkt.

Inhoudelijk vullen die rollen elkaar aan, leveren ze verschillende stukjes van de puzzel die in dat project opgelost moet worden. Het samen-

werken op zich zorgt ervoor dat iedereen zich gehoord voelt, en zich betrokken voelt bij het welslagen van het project.

Goede, gemotiveerde studenten die niet zelf te maken hebben met beperkingen kunnen veel goeds doen en in projecten over toegankelijkheid (bijvoorbeeld van attracties) interessante oplossingen opleveren, vooral in rollen (1), (2) en (3). Echter, het betrekken van echte ervaringsdeskundigen in rol (4) levert de meest gedetailleerde en relevante informatie, vooral door dingen die vanzelfsprekend zijn, die niet-ervaringsdeskundigen regelmatig over het hoofd zien, zichtbaar te maken voor de mensen in de andere rollen.

Van zorg naar vrijetijd, meerwaarde STERKplaats 2.0

Op dit moment zijn er negen STERKplaatsen, vooral gevestigd binnen opleidingen gericht op

social work, welzijn en zorg. Het project, ondersteund door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport loopt tot eind 2022. Daarin is ruimte voor de ontwikkeling van nog vier STERKplaatsen. De kracht van het project zit in het feit dat STERKstudenten naast hun eigen ontwikkelingstraject ook verantwoordelijkheid krijgen in het ontwikkelen van de zorg en het zorgpersoneel van de toekomst. Sinds de oprichting is Vereniging LFB vooral actief binnen de kaders van het sociale domein, daarmee werkend met partijen als zorgaanbieders, gemeenten en ministeries.

Het belang van het samenwerken met ervaringsdeskundigen wordt binnen het sociale domein steeds meer gezien en erkend. Deze 'lobby' moet buiten die sector nog op gang komen. Het samenwerken met BUAs kan daarbij een goede eerste stap zijn, juist omdat vrijetijd van bijzonder belang is voor kwaliteit van leven, ook voor mensen met een beperking, en omdat partijen in de vrijetijdssector zelf ook aangeven op zoek te zijn naar manieren om meer inclusief te worden.

Een STERKplaats op de BUAs-campus (wat we voorlopig een 'STERKplaats 2.0' zullen noemen) zou als doel hebben ervaringsdeskundigen medeverantwoordelijk te maken voor de inrichting van een inclusieve vrijetijdssector. Voor reguliere studenten van de bestaande BUAs-opleidingen op het gebied van vrijetijd, maar ook toerisme, hotels en hospitality, gaming, biedt het grote toegevoegde waarde om tijdens de opleiding samen te werken met mensen met een beperking. Doordat de doelgroep zelf van meet af aan betrokken wordt in analyse- en ontwikkelprocessen, draagt dit bij aan een realistischer beeld van de wensen, behoeften en potentie van deze doelgroep.

Voor de vrijetijdssector is het een meerwaarde dat de (toekomstige) professional leert hoe hij in de ontwerpen inclusief kan werken en hoe het aanbod ook werkelijk inclusief kan zijn. Het voorkomt verrassingen en uitdagingen die achteraf opgelost moeten worden. Mensen met een beperking vormen nu nog vaak een 'vergeten' doelgroep. Via co-creatieve projecten van STERKstudenten, reguliere BUAs-studenten en vrijetijdsbedrijven kan de vrijetijdssector concreet werken aan de uitdaging meer inclusief te worden.

Eerste verkenning: drie bijeenkomsten

In de eerste helft van 2022 zijn diverse gesprekken gevoerd tussen LFB en BUAs om bovenstaande ideeën vorm te geven. Daarnaast zijn er een drietal bijeenkomsten georganiseerd waarin ervaringsdeskundigen vanuit LFB en studenten en docenten van uit de Academy for Leisure and Events samenwerkten rond vrijetijdsvraagstukken.

In de eerste bijeenkomst in het kader van de Dutch Happiness Week namen de ervaringsdeskundigen studenten en docenten mee in de uitdagingen waar zij voor staan om deel te kunnen nemen aan vrijetijdsactiviteiten. Hier kan gedacht worden aan vooroordelen ten aanzien van deze groep, een beperkt budget, omgang met lastige systemen (van online ticketing tot parkplattegronden), snel overprikkeld raken, fysieke toegankelijkheid, welkom voelen, en het ontbreken van een netwerk om samen mee op te trekken. Een tweede bijeenkomst vond plaats bij museum Markiezenhof in Bergen op Zoom waar

Geweldig om deze bijeenkomsten samen te werken met jullie studenten. Samen nadenken over onze vrijetijd. Heel belangrijk! Want dit gaat over activiteiten die ik leuk vind en waar ik blij van word. De tijd waar ik echt zelf mag kiezen!

(Ervaringsdeskundige LFB)

ervaringsdeskundigen en vrijetijdsstudenten de klantreis onderzochten. De verwachtingen en informatieverstrekking via de website en social media werden voorafgaand besproken. Bij het bezoek aan het museum werden ter beoordeling van toegankelijkheid een vragenlijst en reeds beschikbare apps, zoals Ongehinderd (www.ongehinderd.nl), ingevuld. Gevraagd was om de tentoonstelling Hoge Luchten te bezoeken. Een tentoonstelling met schilderijen uit het Rijksmuseum. Voorbeelden die aan het licht kwamen: de bijbehorende audiotour bevatte diverse keuzes, waarbij opviel dat de ervaringsdeskundigen eigenlijk niet voorzien werden. Veel teksten bij de schilderijen en op de muren waren te complex en onvoldoende aansluitend op de belevingswereld. Ook viel op dat de rol van supposten in het museum bevreemdend werkt en dat de meer interactieve tentoonstellingen qua navigatie onduidelijk zijn en ook snel overprikkelen. Maar op de vele knopjes 'moest' daarentegen wel gedrukt worden. Bij de terugkoppeling aan het museum kon nuttige feedback gegeven worden.

Tot slot was er een bijeenkomst die georganiseerd werd door studenten vanuit Performatory, waarin met ervaringsdeskundigen een cocreatieve designsessie werd voorbereid en uitgevoerd. De uitdaging was om de aankomende tentoonstelling van het Markiezenhof 'Hete Vuren' (wederom in samenwerking met het Rijksmuseum) vorm te geven zodat deze beter aansluit bij mensen met een verstandelijke beperking. Gezamenlijk kwam men tot enige prototypes. Enkele groepjes gaven

aandacht aan

“

Ik ben me meer bewust geworden van lacunes in onze sector. Het is bijzonder leerzaam samen te werken met mensen met een verstandelijke beperking en in hun beleving te stappen.

(Student BUAs)

duidelijke routing en markering, stilteplekken, aansprekende toevoegingen via objecten, stellingen, sprekers of multimedia aan een beperkte selectie van schilderijen, alsmede interactieve workshops ter bevordering van begrip over de context of juist schilderkunst. Andere groepen legden daarentegen nadruk op hospitality en informatieverstrekking alsmede het belang van keuzemogelijkheden daarin, die bij voorkeur versterkend werken voor de beleving van iedereen, mensen met en zonder beperking.

De drie bijeenkomsten zijn door iedereen positief ervaren. De kansen die de samenwerking voor alle partijen biedt worden door alle betrokkenen onderkent. Het is nu zaak om vanuit deze verkenning naar inclusief onderzoek en onderwijs (waarbij echt sprake was van gelijkwaardige participatie van studenten, ervaringsdeskundigen, docenten en werkveld) een volgende stap te zetten om duurzaam impact te hebben.

Uitdagingen

De beoogde samenwerking van LFB, BUAs en de vrijetijdssector moet helpen vrijetijdsactiviteiten en faciliteiten beter toegankelijk te maken voor mensen met een beperking. Dat proces vraagt ook inzet van alle betrokkenen. LFB heeft jarenlange ervaring met het inzetten van ervaringsdeskundigheid en het benutten van talenten van mensen met een verstandelijke beperking. BUAs is een ervaren speler in het vrijetijdsveld. BUAs en LFB zijn dus logische partners om aan een inclusievere samenleving met de vrijetijdssector, die steeds meer aandacht hiervoor krijgt, te werken.

Binnen het leerproces, wat het ongetwijfeld zal zijn, kunnen we enkele aandachtspunten benoemen:

- Thema's zoals vrijetijd, recreatie of attracties zijn nieuw voor de STERKplaatsen. Het STERKplaats-concept is nieuw voor BUAs (maar lijkt op bestaande leer-werk-concepten). In die interactie zal uitgezocht moeten worden welke interessante leeraspecten aandacht verdienen. Naast de persoonlijke ontwikkeling van de ervaringsdeskundigen uit het bestaande STERKplaats onderwijsconcept zullen ook elementen uit het BUAs-onderwijs (zoals basisbeginselen van experience design, conceptontwikkeling, gastvrijheid, management) toegankelijk gemaakt kunnen worden voor die doelgroep. Daarnaast zullen de workshops en presentaties van ervaringsdeskundigen ingepast moeten worden in een meer integrale lijn rondom inclusie in het reguliere onderwijs. Daarbij wordt ook gedacht aan koppeling met stagegroepen, afstudeerders en minoren. Voor BUAs-studenten ontstaan er nieuwe leereffecten en competentie-

ontwikkelkansen in de samenwerking met ervaringsdeskundigen.

- De STERKplaats zal een inclusieve plek moeten worden waarin op termijn een brede groep mensen zonder en met diverse beperkingen vertegenwoordigd worden. Beginnend met de specifieke behoeften van de achterban van LFB (mensen met een verstandelijke beperking) kan het concept uitgebouwd worden om diversiteit in zijn totaliteit te beschouwen. Dit kan ook thema's als psychische klachten bij studenten (sinds corona), autisme of prikkelstoornissen. De STERKplaats zou ook hieromtrent een programma binnen BUAs kunnen ontwikkelen.
- Omdat de LFB een vereniging is met leden, worden vanuit de STERKplaats ook belangenbehartigende activiteiten op lokaal, regionaal en landelijk niveau uitgevoerd om iedereen te betrekken. Dit sluit uitstekend aan bij BUAs, een instituut dat impact wil hebben op zijn omgeving. De STERKplaats kan dan dienen als leerbedrijf met een rijkgevoeld programma gericht op mensen met een beperking in de regio, bezig met het meer inclusief maken van de vrijetijdssector, en het bevorderen van inclusief onderzoek en onderwijs kan een grote meerwaarde vertegenwoordigen.
- Bovenstaande kan gerealiseerd worden als de STERKplaats een rol als netwerkorganisatie rondom inclusiviteit en vrijetijd gaat oppakken, waar studenten, sectoren, docenten, onderzoekers en mensen met diverse beperking uit de regio zich bij kunnen aansluiten, mede georganiseerd door ervaringsdeskundigen en reguliere BUAs-studenten.
- Op dit moment wordt gewerkt aan een branche erkenning van de opleiding tot ervaringsdeskundigen. Onze gezamenlijke ambitie is om uiteindelijk via het systeem van microcredentials of open batches, gevoed vanuit het bestaande BUAs-onderwijsaanbod, ervaringsdeskundigen erkende onderwijselementen op het gebied van bijvoorbeeld klantreisonderzoek of inclusief experience design aan te bieden. Voor reguliere BUAs-studenten kan LFB onderwijselementen aanbieden op bijvoorbeeld het co-creatief werken met mensen met een beperking.

Bronnen

- *BUAs+ More than a university of Applied Sciences*, via [www.buas.nl/sites/default/files/2022-02/BUAs Strategy 2022-2025.pdf](http://www.buas.nl/sites/default/files/2022-02/BUAs%20Strategy%202022-2025.pdf)
- *LFB en Buro Opaal, Brochure over LFB STERKplaatsen: Dé plek om van en met elkaar te leren, Utrecht 2022.*
- *VN-verdrag Rechten van mensen met een handicap (2016)* via www.rijksoverheid.nl

When limitations serve as a source of inspiration

Revelland as jumping board to step to the next level

Ronald Ligtenberg is founder and CEO of Possibilize.

Ronald Ligtenberg is the founder of Possibilize. This organization believes that limitations always serve as a source of inspiration to make things possible. It all started with the organization of Sencity in 2013. This is a music event for deaf (and hearing) people where visitors are treated to aroma jockeys, taste sensations, light shows, a vibrating dancefloor and sign dancers. Meanwhile more than 70 Sencity events were organized all around the world. Uncover asked Ronald some questions on what he learned over the past 20 years and what new developments are going on.

Which issues do you encounter in the music industry and cultural sector when it comes to inclusion and accessibility?

Everywhere we came around the world, I noticed people acting weird when it came to an inclusive event. Accessibility is often considered to be a burden. It costs money, takes time, requires effort and nobody really knows how to do it. And if it is being considered a burden, not much

“

By looking at solutions for one group, you create value for another group as well.

is going to happen, even when there is more and more pressure from stakeholders like funders or governmental bodies. As long as cultural organisations struggle with this issue, politicians tend to be cautious about imposing extra demands regarding this topic, not realising they are excluding a huge group of people.

The corona pandemic gave another reason to be easy on them as for many venues it was more a matter of staying alive than improving their services. The real issue here is that they still approach accessibility and inclusivity as a problem. Fully understandable, but now that the world is opening up again, there is a great opportunity to be inclusive straight from the start. However, we miss a systemic approach where people look at the benefits. Once we realise how accessibility can lead to artistic enrichment, when people see the beauty of a diverse audience and a diverse reflection on stage, solutions will arise much quicker.

Governance in the cultural sector operates even more from an ivory tower than many corporate companies do. They think they are protecting their artistic values while actually they are limiting themselves. Nobody will say: 'No, we do not want inclusion.' But when it comes to investing time and money into this, people come up with the weirdest excuses, mostly based on ignorance about the topic.

Additionally, many solutions for inclusion lead to a new form of segregation: think of a wheelchair stage where the wheelchair user is being separated from his group of friends. Leisure activities are a very good way to reduce the isolation many people with a disability are dealing with. So why separate these groups again?

Recently Possibilize launched an international platform to promote accessibility called Revelland. Can you shed some light on the first milestones?

We realised that our events were not a long-term solution either. We put a lot of money into our festivals and the one-off shows are not sustainable for bands who are touring on a weekly basis. We decided to do research on 'cheap brilliant solutions' to add multisensory effects to live music. Thanks to huge support from the EU, we connected a panel of European top sense experts with three ambitious bands from Ireland, Belgium and the Netherlands. Together they started to design immersive and inclusive shows. Unfortunately, doing a project around live music in time of corona pandemic is bound to fail but we managed to develop a series of tutorials based on the learnings from the bands (KRANKK, KNARS and Perhaps Contraption) on how to create in new (other) ways. One of the bands did manage to get their show on stage and ten folded their gig fee, just because their artistic values increased massively.

You saw a need to introduce a new term: Creative Accessibility. Can you explain what it means and elaborate on its necessity?

We define Creative Accessibility as accessibility in such a way that multiple groups can benefit. By looking at solutions for one group, you create value for another group as well. The Belgium band KRANKK added dancers with Down Syndrome to their show. Not out of pity or generosity but simply because they could show an unlimited bunch of energy that was hard to match by the other professional dancers. That energy got transmitted to the audience, up to the last rows in the back. The same goes for adding sense stimulating elements. Hearing people like to smell and taste the music as well and this way, deaf and

hearing people enjoy together the music experience brought on stage. We don't look at accessibility as a burden but explore the benefits by pushing ourselves to come up with solutions that benefit multiple groups. Which leads to an approach that is much more likely to be implemented on a broader scale than expensive solutions that serve only a few people.

Especially in the Netherlands but also worldwide, decisions are often based on an economic model. Dutch people are obsessed with efficiency, our highest value. This has led to the situation where we lag behind surrounding countries when it comes to accessibility and inclusion in the cultural sector. We were one of the last European countries to ratify the UN treaty on equal rights for people with a disability. Our neighbours in the United Kingdom are leading in Europe so it would be wise to get inspired by them and follow their lead.

Through Revelland you consulted the Eurovision Song Contest amongst other big players. What problems do they present and what changes did they make through your vision?

“

When it comes to investing time and money, people come up with the weirdest excuses, mostly based on ignorance.

The Eurovision Song Contest 2020/2021 was very ambitious when it came to inclusion, on various levels. Like many other players in the field, they did not realise that inclusion is something to be considered from the very beginning. By the time they got in touch with us, they had finished the entire layout of all the technical equipment and there was little space for screens for sign dancers for example. However, because of their ambition they got in touch with us being very open to our suggestions. We had a big session with the entire team: from CEO to communication department and facilitation manager. With a holistic approach we managed to go further than any Eurovision Song Contest had ever gone before. It became the most accessible large event ever in the Netherlands. I have a huge amount of respect for how far they went: having disabled artists on stage during the opening, giving clear information on the website and facilitate accessibility in the venue. It helped that the venue, the Ahoy, is also very keen on providing accessibility.

To what extent are inclusivity and accessibility on the agendas of politicians and policy makers?

Everybody is saying it, only very few people are delivering on it. Everybody feels they must because of external factors like funding or governmental legislation, very few have an intrinsic motivation that is big enough to overcome financial criteria. The same politicians who impose the necessary legislation are at the same time hesitant to add measures if the legislation is not applied. For example, they insist that cultural organisations come up with a plan for inclusion when they apply for funding, but they do not check to what level that plan is applied. Specifically after the corona pandemic cultural organisations have many challenges to overcome and emancipation of disabled people is not in front of the line. It is likely to be skipped or reduced and governmental institutions accept that very easily. Which I even

“

We lag behind surrounding countries when it comes to accessibility and inclusion in the cultural sector.

understand, but the main problem here is the starting point: it is seen as a burden.

Like I said before: inclusion is not something like tax or fire security. It can be a jumping board to improve your services and to bring your artistic quality to the next level. It should be a non-issue, you should not even have to think if you want to exclude one group or the other. It is time we appreciate the bliss of an inclusive society and get out of our bubbles. The arts world has benefitted for years by exploring unexpected territories, why would you stay in your safe world now?

Fotografie

- *Jessie Kamp*
- *byWM (pagina 63 onder)*

What happens to communities when Carnival disappears?

Carnival as a tool for social inclusion

Lénia Marques
& Greg Richards

Greg Richards is Professor of Placemaking and Events at Breda University of Applied Sciences. Lénia Marques is Assistant Professor Cultural Organizations and Management at Erasmus University Rotterdam.

Carnival is not just one of the biggest parties in the world, but also an important tool for social inclusion. Celebrating Carnival together allows communities to define their identities, to reaffirm their connection to place and to each other.

Absence of carnival

During Covid, celebrating Carnival became a major challenge. In 2020, Carnival was revealed as a major source of Covid infections in the Netherlands, and Dutch Carnival celebrations were cancelled or curtailed in 2021. The absence of Carnival was a major blow for many places – not just culturally, but also economically. It was a relief to see restrictions eased in early 2022, allowing public Carnival celebrations to return, albeit in a modified form. BUAs and partners in other countries have been conducting research on Carnival (Richards, 2020), comparing the experience of Carnival in different places, and analysing the meaning of Carnival in contemporary society. Covid-19 provided a new research question: what happens to communities when Carnival disappears?

“

Many tried to recreate the Carnival atmosphere at home.

Outcomes survey

Surveys between 2020 and 2022 clearly show Covid-19 impacts. Most notably, the restrictions in 2021 forced Dutch Carnival off the streets. Almost 42% of respondents did not celebrate Carnival in 2021, compared with only 7% in 2020. For those celebrating in 2021, this was mainly online (42%) or at home (39%). In March 2022, with restrictions eased in the Netherlands, Carnival returned to the public realm. Around 65% of participants celebrated in the street or in the café, compared with only 8% in 2021.

Clearly, the sweeping changes made in the organization of Carnival during Covid had a profound effect on the experience of the event. Particularly in 2021, participants missed celebrating together. In 2021 over 19% said they missed other people, followed by the atmosphere created by the crowds (18%), and the general Carnival feeling (16%).

Creative solutions

How did people cope with the absence of Carnival? Particularly in 2021 the celebrations moved indoors. Many tried to recreate the Carnival atmosphere at home, for example by putting up Carnival decorations, playing Carnival music or putting on a costume.

There were also creative solutions to the absence of public events in 2021. For example, the TV channel Omroep Tilburg broadcast 't opstoetje: a miniature Carnival procession recreated using playmobil figures. This recreated the 'Opstoet' Carnival procession, including the transfer of the city keys to the Carnival Prince. The different Carnival Associations created their own miniature Carnival floats, some of which reflected the theme of Covid.

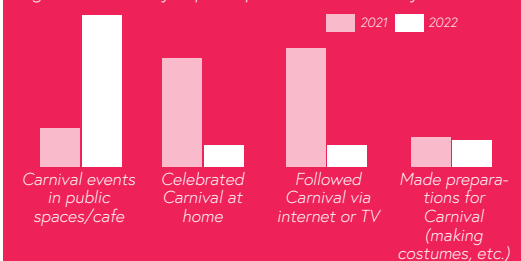
Celebrate together

Despite the creativity that was evident in 2021, people still missed the 'real' Carnival, and being together, as one respondent described: "Carnival is not celebrated alone, at home, behind a screen. Carnival you celebrate together, in busy places, meet new people, find old friends." 2022 saw a partial return to normality, as cafes opened their doors and public events were held. Many felt 2022 was extra enjoyable, 'because we can celebrate again'. In some places it was even busier than usual, because people were especially keen to be together after two years of Covid restrictions. Our research indicates that Carnival continues to be important for people, and that when the event disappeared from the streets in 2021, communities missed an important opportunity for social interaction. What people missed most was not the opportunity to party, but the feeling of being together and re-asserting community.

Sources

- Omroep Brabant (2022) *Tilburgers massaal naar D'n Opstoet maar volgend jaar wel weer in de winter*. <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/4062728/tilburgers-massaal-naar-dn-opstoet-maar-volgend-jaar-wel-weer-in-de-winter>
- Richards, G. (2020). *Measuring the dimensions of event experiences: Applying the Event Experience Scale to cultural events*. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 12(3), 422-436.

Figure 1: How did you participate in Carnival this year?

Sneeuwitje en de zeven...?

De aanpassing van content in sprookjes is van alle tijden

Moniek Hover is lector Storytelling bij Breda University of Applied Sciences.

Even geleden werd ik gebeld door Radio1 of ik in het programma Nieuwsweekend wilde komen praten over Disney's remake van 'Snow White and the seven dwarfs'. Aanleiding was de kritiek van acteur Peter Dinklage op de aankondiging van deze remake met acteurs in plaats van animatiefiguren. Dinklage vond het onvoorstelbaar dat Disney nog steeds dat "verdomd ouderwetse verhaal over zeven dwergen" zou vertellen. Disney's reactie was dat ze in overleg zijn met mensen van de "dwarf community".

De vraag van Radio1 bracht mij terug naar mijn vroegste herinnering. Ik was 3 jaar en wij gingen als gezin naar het circus. Geweldig, tot een 'dwerf' werd afgeschoten als levend kanonskogel. Hij landde zacht in een strobaal en lachte en zwaaide. Maar desondanks was ik vreselijk overstuur. Blijkbaar had ik dóór dat het om een echt mens ging en niet om een fictief karakter uit een sprookje. Ik hield van kleinsafaan van sprookjes en leerde ze kennen via de Efteling, Disney, boeken, platen en films. Met mijn zusjes speelde ik 'Snow White and the seven dwarfs' na. Mijn zus Margriet was in mamma's trouwjurk Sneeuwitje.

Wij kleintjes waren de dwergen met kussens onder onze pyjama als dikke buik en hemden aan onze oren als baard. Nooit legde ik de link naar de dwerf en de kanonskogel. Dus waarom moeilijk doen over een film van Disney, meester in het vertellen van fictieve verhalen? En waar houdt het op? Moeten die zeven dwergen niet vervangen? Mag Sneeuwitje wel voor zeven mannetjes het huis schoonmaken? Kan de kus-zonder-toestemming van de prins eigenlijk wel? Moet die tekenfilm uit 1937 niet helemaal verboden worden? En zullen we de sprookjes van Grimm ook meteen maar op de brandstapel gooien?

Maar eerst verdiepte ik mij in Peter Dinklage. Hij heeft achondroplasia of dwerggroei. Dinklage is vooral bekend als Tyrion Lannister uit Game of Thrones. Een briljant acteur die het meest gelaagde karakter uit de serie speelt. Dinklage speelt meer van dit soort karakterrollen. Hij zet zich bovendien in voor de emancipatie van mensen met dwerggroei.

Kansen om vooroordelen te veranderen

In mijn verkenning stuitte ik vervolgens op Will Perry. Deze Britse paralympische zwemmer met dwerggroei beschrijft in een aangrijpend filmpje van anderhalve minuut hij hoe hij dagelijks wordt aangestaard, gefotografeerd en zelfs gefilmd. Perry roept ons allemaal op om, als we zien dat iemand met dwerggroei wordt uitgelachen, hard "NEE" te roepen. Ook Perry heeft zich uitgesproken over 'Snow White and the seven dwarfs'. Hij vindt dat de film niet geannuleerd moet worden omdat het een prachtig en heel geliefd verhaal is. De dwergen zijn hierin mooie karakters met gevoelens en meningen. Toch is Perry blij dat Disney met de 'dwarf community' in gesprek is. Disney heeft al vaker laten zien gevoelige thema's niet uit de weg te gaan. De remake biedt juist kansen om vooroordelen bij de mensen van nu te veranderen.

En dat sluit precies aan op wat ik gevonden heb in mijn promotie-onderzoek naar 'De Efteling als 'Verteller' van Sprookjes' (2013). Makers van verhalen zijn altijd geconditioneerd door de tijd en cultuur waarin zij leven. Dus zelfs als zij aan de slag gaan met 'oude' bestaande verhalen, dan nog zullen zij (on)bewust hun moderne referentiekader en waarden in het creatieproces meenemen.

Van sprookjes bestaan talloze versies. In oudere versies van Sneeuwitje wordt zij aan haar haren de kist uitgesleurd. Dat vonden de

gebroeders Grimms begin 1800 te gortig. Zij verzonnen dat de schijnodde Sneeuwitje wakker werd doordat het stuk vergiftigde appel bij het verplaatsen van de kist uit haar keel schoot. Disney maakte hier in 1937 van dat Sneeuwitje wakker wordt gekust door de prins. Een liefdevolle, romantische kus. Want in het begin van de tekenfilm hebben Sneeuwitje en de prins elkaar al ontmoet en zijn zij op slag verliefd geworden. Zouden de makers van de remake dit zo handhaven? Ik durf te wedden dat zij het te ouderwets vinden. We gaan het zien.

Disney plaatst tegenwoordig een disclaimer bij klassieke films zoals 'Snow White'. Persoonlijk vind ik dat niet nodig. Ik vertrouw op het gezond verstand van de meeste mensen. Kinderen kunnen fictie van het ware leven onderscheiden. Juist via fictieve verhalen kunnen zij conflicten en dilemma's verkennen en leren zo iets over de wereld, de ander en zichzelf. Ik hoop dat zij van de zeven karakters uit de nieuwe Snow White gaan houden net zoals ik van de karakters uit de oude versie ging houden. En ik hoop daarnaast dat zij "NEE" zullen roepen als zij zien dat iemand met dwerggroei op straat wordt uitgelachen.

“

Ik hoop dat zij "NEE" zullen roepen als zij zien dat iemand met dwerggroei op straat wordt uitgelachen.

Radar voor het Stadsgevoel

Sturen op sociaal-maatschappelijke impacts

Jeroen Nawijn is hoofddocent aan Breda University of Applied Sciences, domein Tourism. Hij is projectleider van het RAAK Publiek onderzoeksproject Radar voor het Stadsgevoel en maakt deel uit van de onderzoeksgroep Tourism Impacts on Society. Esther Peperkamp is als docent en onderzoeker werkzaam bij Breda University of Applied Sciences, domein Leisure. Ze maakt deel uit van de onderzoeksgroep Placemaking & Events.

Aandacht voor diversiteit en inclusiviteit is niet noodzakelijkerwijs nieuw, maar de schaal waarop dit momenteel gebeurt en de reikwijdte van het begrip inclusiviteit is dat wel. Met name jongeren zijn zich in toenemende mate bewust van ongelijkheid in de maatschappij en roepen om aandacht hiervoor. Deze grassroots of bottom-up aanpak van het streven naar een inclusievere samenleving heeft gehoor gekregen in de museumwereld.

Stadsmusea

In dit artikel kijken we specifiek naar de manier waarop stadsmusea in Nederland omgaan met inclusiviteit. Uitgangspunt hierbij is het RAAK-Publiek 2019 onderzoeksproject 'Radar voor het Stadsgevoel', dat uitgevoerd is door Breda University of Applied Sciences in samenwerking met Hoebink Onderzoek & Advies, Museum Gouda, Musea Zutphen en Stedelijk Museum Breda. Het doel van dit project was om te komen tot bruikbare kwaliteitscriteria voor sociaal-maatschappelijke impacts van stadsmusea en het daartoe opstellen van een praktische toolkit waarmee (stads)musea en andere instellingen binnen de cultuursector hun kwaliteiten beter kunnen laten zien en valideren. Alhoewel de inhoud verder strekte dan inclusiviteit alleen, bleek dat inclusief zijn en blijven belangrijke onderdelen zijn van de identiteit van stadsmusea en noodzakelijk zijn om een breed publiek te verbinden met de stad.

Stadsmusea zijn bij uitstek de plek om een stad te leren kennen, te ervaren en om na het bezoek met een frisse blik naar de stad te kijken. Aangezien elke stad anders is, hebben stadsmusea geen uniform karakter. De drijfveer achter het succes van een stadsmuseum zijn de inwoners. Daarom is het juist voor stadsmusea zo belangrijk om inclusief te zijn, om

iedereen in de stad te kunnen bereiken. Dit is makkelijker gezegd dan gedaan. Een museum is niet een plek waar elke inwoner mee bekend is. De drempel tot een bezoek kan letterlijk en figuurlijk hoog zijn.

Inclusiviteit nader bekeken

Binnen de leisure wetenschap is er sinds de jaren 90 van de vorige eeuw aandacht voor inclusiviteit binnen leisure contexten. Volgens de geldende gedachte zijn er drie barrières om te komen tot een inclusieve samenleving. Deze zijn fysiek, sociaal-maatschappelijk en psychologisch van aard. Concrete oorzaken en oplossingen moeten gezocht worden in een (gebrek aan) dialoog, (geringe mate van) bekendheid, de (vertekende of onbekende) historische context en/of het (ontbreken van) begrip voor de ander. Inclusiviteit is dus een breed begrip en voor meerdere uitleg vatbaar.

Dat inclusiviteit belangrijk is, dat is voor stadsmusea niet nieuw. Zij zijn jaren geleden al begonnen met het letterlijk en figuurlijk toegankelijker maken van hun musea. Bijvoorbeeld voor mensen met een lichamelijke beperking, maar ook door in permanente en tijdelijke exposities tijd en ruimte te bieden aan groepen die lange tijd ondervertegenwoordigd waren in musea. Zo had het Amsterdam Museum in 2016 een tentoonstelling genaamd Zwart Amsterdam, over zwarte rolmodellen van

Een museum is niet een plek waar elke inwoner mee bekend is.

Amsterdammers.

Museum Valkenburg had tot mei 2022 een tentoonstelling die draait om vrouwelijke kunstenaars in Limburg uit de wederopbouw periode (1945 - 1965).

Constateringen uit onderzoek

De resultaten van het Radar voor het Stadsgevoel project bieden handvatten om te werken aan inclusiviteit. Dat inclusiviteit belangrijk wordt gevonden, wil niet zeggen dat het makkelijk te realiseren is, laat staan te beoordelen of inclusiviteit bereikt is met een project of tentoonstelling. Het beoordelen van de mate van inclusiviteit behelst meer dan het tellen van bezoekersaantallen van verschillende doelgroepen alleen. Door specifieker naar functies te kijken die het museum vervult, kan hierin een verdere stap gezet worden.

Uit interviews die gehouden zijn in het kader van het project kwamen zes functies naar voren die samen de sociaal-maatschappelijke opdracht van stadsmusea vormen. Deze functies hebben we vervolgens benoemd als narratief, reflectief, participatief, collectief, educatief en collaboratief. De functies zijn vertaald naar een functiewaaiër, die culturele instellingen kunnen gebruiken om na te denken

over inclusiviteit en om inclusiviteit verdere invulling te geven.

Allereerst zagen musea het vertellen van verhalen - en in het bijzonder 'het verhaal van de stad' - als een belangrijke taak (narratief). Ten tweede willen musea mensen aan het denken zetten (reflectief). Daarnaast spreken ook steeds meer musea van participatie van bezoekers en bewoners (participatief). Ten vierde pogen musea mensen met elkaar te verbinden door bijvoorbeeld bouwstenen aan te reiken voor een lokale, gedeelde identiteit (collectief). Een vijfde, meer traditionele functie, is de educatieve functie, die echter breder is dan onderwijsprojecten. Hierbij gaat het ook om cultuureducatie in brede zin. Tot slot wordt samenwerking met partners in de stad belangrijk gevonden. De functies overlappen elkaar: tenslotte kunnen musea middels verhalen (narratief) mensen aan het denken zetten (reflectief). Participatie van bewoners (participatief) kan een manier zijn om verhalen (narratief) te verzamelen. Voor evaluatiedoel-einden is het echter zinvol deze functies apart te nemen.

De zes functies en inclusiviteit

Binnen alle zes functiedomeinen kan inclusiviteit een rol spelen en zichtbaar gemaakt worden. Vanuit het narratief perspectief is het bijvoorbeeld belangrijk dat musea verhalen vertellen die representatief zijn voor de diversiteit in een stad en waarin verschillende doelgroepen zich kunnen herkennen. Het gaat dan niet alleen om de inhoud van het verhaal, maar ook om de vorm. Zoals een respondent aangaf: "heel veel mensen hebben denk ik het gevoel, dit is niet voor mij. En als ik heel eerlijk ben, dan is ook heel veel van wat wij vertellen en de manier waarop wij het vertellen niet voor hen. Dat is ook iets wat we niet goed doen."

Daarnaast is inclusiviteit ook iets om mensen over aan het nadenken te zetten. Een voorbeeld hiervan is de aandacht die er is voor het Nederlandse slavernijverle-

den zoals hierboven aangegeven en exposities over de figuur Zwarte Piet.

Op het vlak van participatie uit inclusiviteit zich in de vorm van deelname van verschillende groepen in het bedenken en uitvoeren van exposities en projecten. Dit kan betekenen dat projecten of tentoonstellingen buiten het museum georganiseerd worden, zoals het portretteren van huiskamers van een wijk in Gouda. Foto's van de verschillende huiskamers werden tentoongesteld in het buurtcentrum, waardoor het een project van in plaats van over de bewoners werd. Dit was vervolgens ook zichtbaar in het publiek dat de tentoonstelling bezocht.

Een gedeelde identiteit waarbij iedereen zich thuis voelt is een doelstelling die bij de collectieve functie van het museum past. Zoals een museummedewerker het verwoordde: "Je draagt bij aan de trots van de stad, de identiteit van de stad, aan de aantrekkelijkheid van de stad. De verbinding tussen mensen, het besef van het hebben van een gezamenlijk collectief verleden en de aanwezigheid van continue migratie. Dat nieuwkomers zich kunnen verhouden tot het verleden en dat zo bestaande verhalen verrijkt gaan worden."

Vanuit educatief perspectief zou inclusiviteit betrekking kunnen hebben op het overbrengen van kennis over inclusiviteit of het gebrek hieraan. Onderwijsprojecten zijn daarnaast een middel om een diverse doelgroep te bereiken, die niet op een andere manier te bereiken is. Zo is het soms noodzakelijk om de doelgroep actief op te zoeken, omdat er drempels ervaren worden om een bezoek te brengen aan een museum. Het gebruik van diverse leervormen is daarnaast een geschikte manier van meer inclusief delen van kennis en verbreedt het eigen maken van het gedeelde in de samenleving als geheel.

Inclusiviteit wordt meestal benoemd in relatie tot inwoners van de stad en bezoekers. Het stadsmuseum is zowel van de stad als voor de stad. Maar ook bij het zoeken naar samenwerkingspartners kan inclusiviteit

“

De sociaal-maatschappelijke opdracht van stadsmusea is vertaald in zes functies: narratief, reflectief, participatief, collectief, educatief en collaboratief.

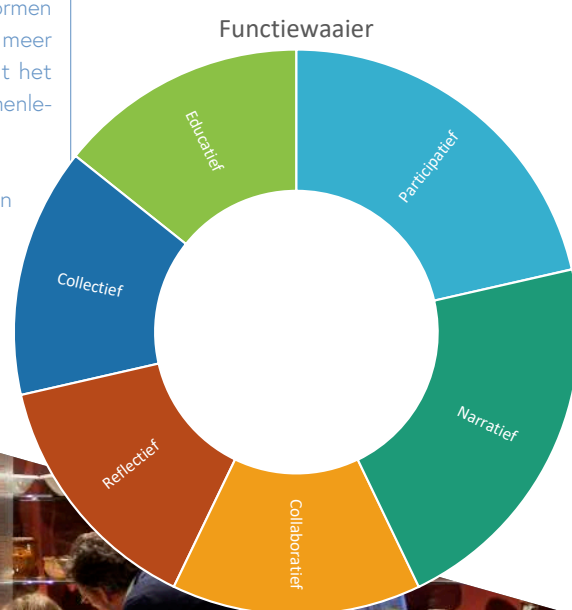
teit uiteraard een rol spelen. Voor stadsmusea is het met name belangrijk dat er vanuit gemeenten inclusiever gewerkt wordt. Zo wordt er vanuit gemeenten verwacht dat stadsmusea actief zijn op het sociaal domein, maar blijven subsidiegelden vanuit het sociaal domein veelal gesloten voor stadsmusea.

Hoe nu verder?

De functiewaaier is onderdeel van de museum-impacttoolkit. Deze toolkit zal gratis beschikbaar worden gesteld via de websites van de Museumvereniging, Breda University of applied sciences en het Landelijk Contact Museumconsulenten. Met behulp van de toolkit kunnen (stads)musea en andere culturele instellingen sociaal-maatschappelijke impacts en inclusiviteit handvatten geven.

Fotografie

- Anne Stolwijk

“

Dat inclusiviteit belangrijk wordt gevonden, wil niet zeggen dat het makkelijk te realiseren is, laat staan te beoordelen of het bereikt is.

De grootste drempels zitten in je hoofd

Daten en intimiteit als je een beperking hebt

Jacqueline Kool is onderzoeker, adviseur en belangenbehartiger op het terrein van Disability Studies. Ze schreef in 2022 het boek 'Vensters op het mooie leven. Levenskunst vanuit het perspectief van Disability Studies'.

“

Ik heb meer schijt aan wat anderen denken. Alleen tijdens een zielige scene in een stille bioscoop denk ik nog wel: oh nee, nu geen spasme!

(Frank)

Daten, uitgaan, seks en relaties maken voor velen een belangrijk deel uit van hun vrije tijd, al was het maar uren rondhangen op Tinder en Grinder. Maar wat als je door een beperking niet zomaar past in het standaardplaatje van het populaire Tinder-profiel? Als je moeilijk uit kunt gaan, de club niet in kan, of moeilijk contact legt, hoe ontmoet je dan potentiële dates of partners? Ik vroeg het mensen met uiteenlopende beperkingen en volgde hun verhalen op podcasts en websites.

Niet vanzelfsprekend

Seksualiteit en beperking zijn geen vanzelfsprekende combinatie. Mensen met beperkingen worden niet zomaar gezien als potentiële date of geliefde, of als seksueel wezen. Slechts 13% van de mensen met een beperking of chronische aandoening is tevreden met hun seksleven, blijkt uit onderzoek van Rutgers en Agis uit 2007. De behoefte aan ontmoetingen, intimiteit, seks en erotiek is voor mensen met beperkingen niet anders dan voor mensen

zonder beperkingen. Maar er zijn nogal wat drempels te overwinnen. "Zonde," zei hoogleraar seksuologie Ellen Laan in RTL Magazine online (24-5-2018), "want goede seks heeft veel gezondheidsvoordelen: de genegenheid, het geluksgevoel, dat je gezien wordt, gekoesterd."

"Waarom is het eigenlijk zo lastig om er een sprankelend seksleven op na te houden als je een beperking hebt?" vraagt Xandra Koster zich af op One World in het artikel 'Mensen met een rolstoel willen ook seks' (1-10-2021). Het lijkt voor de hand liggend om die oorzaak vooral te zoeken in de beperking zelf. En natuurlijk is dat een deel van het verhaal. Als je spastisch bent, is het lastig masturberen, en soms spannend om te gaan vrijen. Pijn of vermoeidheid hebben invloed op je seksuele leven. Als je afhankelijk bent van zorg, of in een zorginstelling leeft, is privacy een schaars goed. En waar vind je de moed om je zorgverleners duidelijk te maken dat je verlangt naar intimiteit en ondersteuning nodig hebt?

Dat raakt een tweede knelpunt. We praten er niet over, ook professionals laten het onderwerp graag rusten. In de podcast Sexual Healing #3 Daten en seksualiteit (16 mei 2022), vertellen Jeanette en Tim dat in het speciaal onderwijs dat zij volgden, geen enkele aandacht werd besteed aan seksuele voorlichting. Indirect is dan de boodschap: dat is niet voor jou weggelegd. Bovendien leven we in een beeldcultuur, die vooral de plaatjes toont van 'perfecte' lichamen. Vrijwel niemand voldoet aan die ideaalbeelden, maar mensen met beperkingen kunnen dit extra voelen. Ook dat beïnvloedt je zelfbeeld.

Als het onderwerp al ter sprake komt, gaat het over de problemen en zelden over plezier. Aandacht voor genderzaken of LHBTI+ is helemaal buiten blikveld. "Want je hebt al een beperking, dan kun je toch niet ook nog tot de lhbt-doelgroep behoren?" verzucht Koster. Mensen met een beperking leven soms (grooten) deels in aparte circuits: speciaal onderwijs, zorginstellingen, revalidatie, sociale werkvoorziening. Daardoor komen mensen met en zonder beperking elkaar niet vanzelfsprekend tegen als medeleerling, collega, docent, of in de buurtsuper. Dat belemmert spontane 'crushes'.

Drempels en afwijzingen

Een logische plek als je contact zoekt, zijn datingsites. "Ronduit ingewikkeld", zegt Evert. "Hoe en wanneer breng je je handicap ter sprake? Doe maar gelijk op je profiel, denk ik inmiddels, dan heb je dat maar gehad. Mensen die reageren, hebben dan echt interesse."

“

Ik vond flirten ingewikkeld. Ik dacht gelijk: hou toch op, ik maak me hier bespottelijk.

(Edith)

Jeanette is opgehouden met online daten: "Te veel afwijzing of mannen die mijn handicap als fetisj zien. Datingsites zijn echt heel slecht voor je zelfvertrouwen. Mensen moeten me toch eerst leren kennen. Feestjes zijn ideaal, maar dan moet je wel uitgenodigd zijn." Tim probeerde speeddaten. Ook dat voelde niet goed. "Je denkt toch steeds: I'm the odd one here..." Online daten kan ook risico's hebben, bijvoorbeeld als je een licht verstandelijke beperking hebt en moeilijk kan inschatten wat de intenties van de ander zijn. Het uitgaansleven kent letterlijke drempels. Evert: "Kroegen en clubs zijn vaak totaal niet toegankelijk voor rolstoelers of als je slecht ter been bent. En het is moeilijk manoeuvreren in die drukte. Je kunt oogcontact maken, maar moet afwachten of die ander op jou afkomt." Ali is slechtziend. Als ze uitgaat met vriendinnen, op zoek naar een date, speelt duistere sfeerverlichting in kroegen haar parten. "Ik mis het eerste oogcontact: je glimlacht, je spot rond. Dat spel van verleiden heb ik nooit mee kunnen krijgen. Dat schiet niet op bij flirten." Als een man aan de bar een drankje aanbiedt, heeft ze geen idee of het een griezel is die iedereen de kleren van het lijf kijkt of de man van haar dromen. Haar vriendinnen moeten dan tippen. Wies flirt graag. "Ik ben wel een verleider. Geintjes maken, even aanraken, blikken uitwisselen, zoenen... Bij een eerste afspraak weten mensen niks over mijn chronische ziekte. Als iemand voorstelt te gaan wandelen, denk ik: Ja leuk, maar wat als ik na een paar kilometer strand? En dat gebeurt dan precies. Ik vind het moeilijk om dat te laten merken, zeker als het een heel leuke vrouw is."

Positieve ervaringen: Schijt aan wat anderen denken

Edith vond flirten ingewikkeld. "Ik dacht gelijk: hou toch op, ik maak me hier bespottelijk." Ze denkt dat dat met haar handicap samenhangt. "Denken kan ik goed, daarmee kan ik de wereld aan. Maar het lijf heb ik lang links laten liggen." Inmiddels heeft ze er lol in. "Ik merk dat het werkt, niet flirten om het flirten, maar gewoon een kletspraatje maken. Een open houding. Ik ben minder bezig met wat die ander

denkt, of dat ik zit te blaten." Ze ontdekte ook 'ecstatic dance', een vrije vorm van dansen, die vooral draait om connectie met jezelf en anderen. Edith: "Er wordt geen alcohol geschonken, dus geen dronkenlappen die over je heen hijgen of je wel seks kan hebben. De sfeer is open en inclusief. Het heeft me echt goed gedaan." Ze heeft inmiddels een fijne relatie.

Franks eerste zoen was in het tv-programma *The Undateables*. Hij twijfelde over het programma, maar dacht: "Fuck it, ik doe het gewoon!" Frank was onzeker. Hoe keken meisjes naar zijn handicap? Kun je zoenen als je spasmen hebt? Hij was nieuwsgierig, maar zag zichzelf niet als 'seksueel wezen'. *The Undateables* leverde hem zijn eerste dates op, maar vooral een zelfverzekerdheid boost. "Het was de start van mijn seksuele ontwikkeling. Ik kreeg zoveel positieve reacties, op Facebook, op straat. Ik zag mezelf ineens als seksueel wezen. Blijkbaar had ik de bevestiging nodig dat meisjes door de handicap heen kunnen kijken." Hij bleef daten, ging Tinderen en kreeg kortstondige relaties, seksuele ervaringen en een lange relatie. "Je ervaart het leven, je leert. Ik voel me nu comfortabel in meer omgevingen, heb meer schijt aan wat anderen denken."

Soms is het verlangen naar intimiteit en seks niet in de eigen leefsfeer op te lossen. Sommigen zoeken die ervaring van via sekswerkers of seksverzorgers. Anderen experimenteren met tantra of ander lichaamswerk. Evert: "Het heeft een wereld aan intimiteit en zelfvertrouwen opgeleverd!"

Drempels in je hoofd

Hiermee raken we een essentieel punt: praktische belemmeringen zijn lastig, maar de grootste hobbel zit in je eigen hoofd. Voel je zelfvertrouwen genoeg om te flirten? Voel je je waard om lief te hebben? Vaak afgewezen worden op je handicap, bouwt een muurtje tussen jou en anderen, vertellen Jeanette en Tim. In de zoektocht naar seksuele identiteit, is de grootste uitdaging je vrijer te gaan voelen, je leren uiten, contact durven maken. Evert: "Als ik zelf niet comfortabel ben met mijn handicap, hoe moet een ander dat dan zijn?"

Wat helpt daarbij? De reacties daarop zijn eenduidig: dat mensen met beperkingen veel meer zichtbaar zijn, op straat, tv, social media en feesten. Anders blijft 'valide' de norm en beperking de afwijking. 'Validisme' noemt Yvette den Brok dit, bijvoorbeeld in haar boek *Validisme en gender* (2005) in navolging van het Engelse begrip *ableism*: discriminatie, marginalisering en stigmatisering van mensen met een beperking. Jeanette: "Doordat we zo onzichtbaar zijn, blijven mensen ons zien als een soort aliens. Hoe moeten ze ons dan zien als seksuele wezens?! We moeten gewoon bij

het reguliere alles gaan horen."

NB Voor zover hun verhalen niet al gedeeld zijn op social media, zijn de namen van de mensen die aan het woord komen, geanonimiseerd.

Bronnen

- Jacqueline Kool (2020), *Eros in de kreukels. Verhalen van lijven, leven en lust in de kreukelzone*. MK Publishing.
- Jacqueline Kool (2020). *Durf het liefdespad op te gaan*. Support Magazine, 4-10-2019.
- 2Doc documentaire *Sexual Healing*, regie Elsbeth Fraanje (2022).
- ABCDate (www.abccdate.nl) voor veilige contactbemiddeling en hulp bij daten voor mensen met een verstandelijke beperking.

Fotografie

- Aaron Hockley (pagina 68 boven)
- Carla Manten (pagina 68 auteur)
- Chona Kasinger (pagina 68 onder)

“

Vooral als je uiterlijk afwijkt van de norm, word je niet gezien als sexy.

(Xandra Koster)

Dutch Happiness Week

Platform voor maatschappelijke betekenisgeving

Ger Pepels
& Simon de Wijs

Ger Pepels en Simon de Wijs zijn namens Breda University of Applied Sciences betrokken bij de organisatie van DHW.

Vraag mensen naar hun diepere beweegredenen en vaak krijg je hetzelfde antwoord: "Ik wil een gelukkig leven voor mezelf en mijn kinderen, tijd voor contact met familie, vrienden en burens". We vragen ons steeds vaker af wat ons echt gelukkig maakt. Werken we om dat grote huis of die dure auto te kunnen kopen of willen we via werk en in ons leven een betekenisvolle bijdrage leveren aan een betere samenleving? Geluk (happiness) wordt in onze samenleving echter niet altijd op de juiste waarde geschat. Je vindt het onderwerp, inclusief doelen en beleid, beperkt en versnipperd terug in de politieke besluitvorming. Harde economische indicatoren zijn nog steeds leidend bij het nemen van belangrijke beslissingen. Het streven naar economische groei (indicator: Bruto Nationaal Product) lijkt nog steeds als noodzakelijke voorwaarde vooraf te gaan aan het streven naar een gelukkig leven.

We zien echter een voorzichtige kentering. Steeds meer meetinstrumenten brengen op een vergelijkbare manier de subjectieve waardering en concrete maatschappelijke prestaties breder in beeld zoals World Happiness Index, Global Happiness Index en OECD Better life index. Landen als Nieuw-Zeeland, Finland en IJsland nemen de scores als uitgangspunt voor beleid. In Nederland rapporteert het CBS over Brede Welvaart en Sustainable Development Goals, maar aarzelt het kabinet om deze instrumenten over te nemen. Dutch Happiness Week (DHW) biedt jaarlijks het podium aan het hele spectrum van interpretaties en initiatieven rondom

geluk, van individu tot maatschappij. DHW is het platform om te laten zien hoe je via lichaam en geest aan individueel geluk kunt werken. Maar ook bij uitstek een platform om te laten zien en ervaren hoe we volop op werken aan de gezamenlijke creatie van nieuwe maatschappelijke waarde, zoals de bijdrage aan SDGs.

Historie DHW

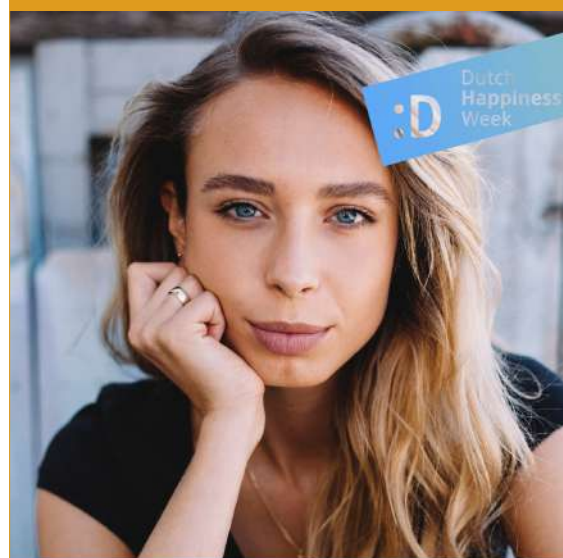
In 2016 werden op initiatief van Parktheater Eindhoven en enthousiaste Fontys-studenten dertien Geluksplekken van en voor Eindhovenaren bijeen gebracht. In 2017 ontstond de Geluksweek, waarna in 2018 de naam veranderde in DHW met drie pijlers: maatschappij, onderwijs en werk. Ook werd vanaf dan de koppeling gemaakt met de jaarlijkse World Happiness Day (20 maart). Met de deelname van Breda University vanaf 2021 kreeg de verbinding met het maatschappelijke domein en SDGs een extra impuls. Ondanks COVID-19 kenden de edities van 2021 en 2022 elk ruim 100 activiteiten. Waar Eindhoven de eerste jaren de plek van actie was, is dat stapsgewijs uitgebreid via Tilburg naar Breda en diverse omliggende dorpen. DHW opereert vanuit de visie 'geluk is een universeel streven, samen zijn we verantwoordelijk voor een gelukkige(re) samenleving'. De missie is om een platform te bieden waarin samengewerkt kan worden om die visie na te streven.

Platform voor maatschappelijke betekenisgeving

In een wereld waar lineariteit, efficiency en resultaat in het denken en werken domineren, is het lastig nieuwe betekenissen te ontwikkelen.

“

DHW opereert vanuit de visie dat geluk een universeel streven is.

Het dominante mens- en wereldbeeld zit verankerd in ons denken, in onze systemen en de daarmee verbonden belangen. Het grassroots karakter van DHW biedt mogelijkheden om nieuwe verhalen te vertellen, nieuwe mogelijkheden te verkennen, deze samen te creëren en van betekenis te voorzien. Aan de hand van de bouwstenen van het muzische werkproces (Van Rosmalen, 2020) werpen we een blik op de

potentie van DHW als platform voor de exploratie van nieuwe betekenissen.

Vertellen

Vertellen, 'het bezingen van wat ertoe doet', aldus Van Rosmalen, vormt de basis voor het ontwikkelen van gedeelde betekenissen en verbindingen. De verteller én de toeschouwers komen samen in de vertelling. Hierdoor ontstaat er ruimte om in gezamenlijkheid anders te denken, nieuwe verbindingen aan te gaan en de verbeelding zijn werk te laten doen.

De combinatie van Happiness met SDGs biedt een kans om verhalen te vertellen en te ontwikkelen, verhalen die elders of nog geen aandacht krijgen of plekken die voor individuen of groepen moeilijk bereikbaar zijn. DHW biedt een platform voor programmering en nodigt uit voor een gezamenlijke interpretatie en dialoog. Loiza Lamers vertelt over gendertransitie en de weg die ze bewandelde toen ze op haar zesde jaar aan haar ouders aangaf dat het lichaam waarin ze was geboren, niet bij haar paste. En maakt de laagdrempeligheid van DHW het voor bewonersinitiatieven mogelijk om hun bijdragen in hun vrijetijd aan SDGs 2030 zichtbaar te maken. Een prestatie van formaat als je ziet dat het voor de UN nog steeds een uitdaging is overheden, bedrijfsleven én maatschappelijke organisaties te betrekken.

Spelen

Spel is van grote betekenis om de 'flow-ervaring' op te roepen, een beleving waarin het gevoel voor tijd verloren gaat en een diepe beleving van het vreemde en ongewone mogelijk wordt. De grenzen van het spel bieden de ruimte om deel te nemen en om de verbinding met het vreemde en onbekende te ervaren. De deelname aan het spel zorgt voor de potentieel transformerende werking op betrokkenen.

Huizinga stelt in *Homo Ludens* (1938) dat spelen de fundamentele menselijke conditie is en zelfs voorafgaat aan cultuur en culturele vernieuwing. Ook al dagen de SDGs ons existentieel uit, het overkoepelende

“

Juist de laagdrempeligheid van DHW biedt de kans om op een speelse wijze actief bij te dragen en te leren.

concept happiness biedt de ruimte voor een waarderende en speelse aanpak van de breedte aan maatschappelijke vraagstukken. Met *Lik naar Geluk* werkt de Wilde Boerin aan seksuele gezondheid (SDG 3) door de ontvankelijkheid voor intimiteit te vergroten en de ruimte om het ondeugende in onszelf te (her)ontdekken en seksualiteit bespreekbaar te maken. In SUP and RUN dragen de organisatoren op een leuke, actieve en sociale manier bij aan de bewustwording rond milieu. Bij *Football Memories* ontmoeten (dementerende) ouderen elkaar om voetbalherinneringen op te halen aan het rijke verleden van hun favoriete club.

Maken

Ook de meeste zaken die ons aan het hart gaan benaderen we vaak op een intellectuele wijze. Het accent op de hoofd-hart verbinding miskent de waarde die in de interactie met de (materiële) realiteit schuilt. In de confrontatie met de weerstand van de materialiteit ontstaat de ruimte om te verkennen. In het (samen) maken en gebruiken van materialen, spullen en de omgeving ontstaan nieuwe betekenissen.

DHW vindt plaats in de week rond 20 maart, World Happiness Day. Dat is het centrale moment voor de ontmoeting met de bezoeker. De partners ontmoeten elkaar echter rond happiness en SDGs jaarrond. Ze gaan samen aan de slag en dat gaat verder dan een enkele bijeenkomst of activiteit. Stedelingen is een schoolvoorbeeld, waarbij bewoners/cliënten (Lunetzorg), theatermakers (Carte Blanche) en de productiekraft (Parktheater Eindhoven) samenkomen in een halfjaar durend productieproces. Het biedt de basis aan academisch onderzoek in de unieke samenwerking met zowel de zorgwereld als de cultuursector. Nog wat voorbeelden: In *Dubbelbloed* laat danser en performer Ali Zanad ervaren hoe het is om noodgedwongen je geboorteland te verlaten en van Irak naar Nederland te moeten vluchten.

Stichting Ik Wil, BIS theatergezelschap, Het Zuidelijk Toneel en Parktheater werken op de Internationale dag tegen racisme (21 maart) samen rond racisme en uitsluiting middels de workshop *Brown Eyes – Blue Eyes* en de voorstelling 'Hier zijn we koningen'.

Delen

Juist de laagdrempeligheid van DHW biedt de kans om op een speelse wijze actief bij te dragen en te leren. In de opvoering, in de dialoog met de deelnemers aan de activiteiten en in de gezamenlijke reflectie met de betrokken partners, krijgen kernconcepten als happiness, SDGs en Brede Welvaart nieuwe betekenissen. In de opvoering van de grote diversiteit aan activiteiten en onderwerpen ontstaat de basis voor nadere onderlinge verbinding welke

langzaamaan in een gezamenlijke richting beweegt en daarmee de impact DHW vergroot.

Toekomst

DHW heeft een naam opgebouwd en weet een groeiende groep geïnteresseerden te bereiken die zijn verhaal niet kwijt kan in volledig professioneel georganiseerde, thematisch uitgewerkte en op het bedrijfsleven georiënteerde platformen als Dutch Design Week en Dutch Technology Week. De diep ingrijpende transitiefase waarin de samenleving zich bevindt, vraagt om ruimte voor de bijdrage van zoveel mogelijk stemmen. Zo stelt Parktheater dat 'iedereen die een bijdrage wil leveren aan bewonersgeluk (...) dit in verbinding met anderen moet kunnen doen.' DHW kan initiatieven enthousiasmeren die een nieuw verhaal vertellen en maatschappelijk het verschil willen maken. Een uitgelezen kans ook voor (leisure & events) opleidingen om hun maatschappelijke relevantie te onderstrepen.

Meer informatie

- www.dutchhappinessweek.nl

Bronnen

- *Bart van Rosmalen (2020). Wendingen. Een muzisch perspectief of makerschap en goed werk. HKU.*

“

Samen zijn we verantwoordelijk voor een gelukkige(re) samenleving.

Sportief zijn met beperking

De normaalste zaak voor het gemeentelijk sportbeleid!?

Caroline van Lindert is senior onderzoeker bij het Mulier Instituut. Maxine de Jonge is junior onderzoeker bij het Mulier Instituut.

Beperkingen zijn onderdeel van de menselijke conditie. Iedereen kan op enig moment in het leven te maken krijgen met fysieke of mentale gebreken, tijdelijk door een blessure of langdurig of permanent door ziekte of ongeval (WHO, 2011; Schippers, 2021). Drie op de tien Nederlanders voelen zich belemmerd om te doen wat mensen 'normaal' gesproken doen vanwege problemen met de gezondheid, een op de tien vanwege pijn. Ongeveer een op de tien Nederlanders heeft een (lichamelijke) beperking in het bewegen, horen of zien. Ongeveer eenzelfde aantal voelt zich psychisch ongezond. Een derde heeft een langdurige aandoening en 1 procent van de Nederlanders heeft een verstandelijke beperking (Van den Dool et al., 2022; Van Lindert, 2019).

Mensen met een beperking sporten minder

Vreemd genoeg nemen we in de samenleving nog vaak het gezonde lichaam en de gezonde geest als uitgangspunt. Wie of wat daarvan afwijkt ervaren we als 'niet normaal' of 'anders'. Dit mensbeeld, in het Engels 'ableism' genoemd, zorgt ervoor dat mensen met een beperking, bewust of onbewust, worden uitgesloten van deelname aan het sociale leven en minder (makkelijk) toegang hebben tot voorzieningen die voor mensen zonder beperking vanzelfsprekend zijn, waaronder sport en recreatief bewegen. Naast omgevingsdrempels, zoals problemen met vervoer, aanbod, accommodaties of begeleiding, ervaren mensen met een beperking ook persoonlijke belemmeringen bij het sporten, zoals pijn of vermoeidheid.

Zij sporten dan ook minder en zijn minder vaak lid van een sportvereniging dan mensen zonder beperking. Van de volwassenen met een lichamelijke beperking sport 28 procent op wekelijkse basis. Van alle volwassen Nederlanders sport ruim de helft wekelijks

(54%). Terwijl de sportdeelname van de algemene bevolking is toegenomen, zien we voor mensen met een beperking maar weinig veranderen (zie tabel 1). Nemen we wekelijks sporten, wandelen en fietsen voor het plezier samen, dan zien we wel enige groei voor mensen met een lichamelijke beperking. Dit komt vooral door een toename in het recreatief wandelen (zie tabel 1; Van den Dool et al., 2022).

Streven naar inclusie

Om deze situatie te veranderen is aandacht voor sportstimulering en versterking van het sport- en beweeglandschap voor mensen met een beperking steeds in meer of mindere mate onderdeel (geweest) van het sportbeleid van de Nederlandse overheid (Van Lindert & De Jonge, 2022). Momenteel krijgt het wegnemen van belemmeringen om te sporten voor onder andere mensen met een beperking aandacht binnen de pijler Inclusief sporten en bewegen van het Nationaal Sportakkoord (NSA)

(Ministerie van VWS et al., 2018). Het streven naar een inclusieve sport- en bewegomgeving sluit aan bij de principes van het VN-Verdrag Handicap. Met de ratificering van dit verdrag in 2016 is de Nederlandse overheid, inclusief alle gemeenten, verplicht maatregelen te nemen die bevorderen dat mensen met een beperking volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving, ook in de sport.

Centrale rol voor gemeenten in beleid

Als we een 'foto' maken van het 'beleids- en organisatielandschap' van sport en bewegen voor mensen met een beperking, zien we een veelkleurig palet aan organisaties op nationaal, regionaal en lokaal niveau. Zij delen allen min of meer dezelfde missie: sport toegankelijk(er) maken voor mensen met een beperking (Van Lindert & De Jonge, 2022).

Op landelijk niveau zijn partijen zoals het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,

Tabel 1. Wekelijkse sportdeelname en wekelijkse sportdeelname inclusief wandelen en fietsen in de vrije tijd, bevolking 18-79 jaar, naar jaar en beperking (in procenten)

NB: variabel aantal per cel	2001 (n=5.279)	2007 (n=5.206)	2013 (n=5.713)	2019 (n=7.216)
Wekelijkse sportdeelname				
Bevolking, n > 5.200	48	50	52	53
Lichamelijke beperking (1 of meer), n > 660	28	32	31	26
Motorische beperking, n > 360	22	26	20	23
Auditieve beperking, n > 125	28	31	43	27
Visuele beperking, n > 170	32	32	36	26
Wekelijkse sportdeelname inclusief wandelen en fietsen in de vrije tijd				
Bevolking, n > 5.200	84	86	87	90
Lichamelijke beperking (1 of meer), n > 660	69	75	74	76
Motorische beperking, n > 360	64	70	65	72
Auditieve beperking, n > 125	73	75	83	77
Visuele beperking, n > 170	67	75	76	84

Bijna alle gemeenten hebben of ontwikkelen beleidsdoelstellingen op het gebied van inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking.

de Vereniging voor Sport & Gemeenten, Kenniscentrum Sport & Beweging, Sport- Kracht12, MEE NL, NOC*NSF, sportbonden, Gehandicaptensport Nederland, Special Olympics Nederland, Stichting Special Heroes Nederland en Fonds Gehandicaptensport actief in het ontwikkelen en/of uitvoeren van landelijk sportbeleid of activiteiten. Op regionaal niveau zijn de provincies, provinciale en regionale sportservice organisaties en de regionale samenwerkingsverbanden voor aangepast sporten actief. Ook zijn partijen buiten de sport, zoals revalidatiecentra, scholen en zorg- of wooninstellingen op regionaal niveau betrokken bij sport en bewegen voor mensen met een beperking. Op lokaal niveau zijn gemeenten, buurtsportcoaches en tal van sportverenigingen en andere sportaanbieders actief.

Ondanks het ontbreken van een centrale 'laggendrager' die zorgt voor regie in het landschap, werken organisaties wel samen in dikwijls losse netwerkstructuren en is sprake van wederzijds afhankelijkheid. Gemeenten hebben een centrale rol in het landschap. Het lokale niveau is waar burgers aan sport

deelnemen. Gemeenten kunnen hier in samenwerking met lokale partijen direct in interveniëren. Zij vullen lokaal het NSA en de implementatie van het VN-Verdrag Handicap in. Inmiddels zien we dat bijna alle gemeenten beleidsdoelstellingen hebben of ontwikkelen op het gebied van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking (96%). Deze doelstellingen liggen vast in de lokale beleidsnota sport en bewegen (57%, zie bijvoorbeeld tekstkader 1) en/of in het lokale sportakkoord (66%). Gemeenten sluiten deze af naar voorbeeld van de NSA, in samenwerking met lokale partijen. Vaak worden in deze akkoorden doelen gesteld om de toegankelijkheid van het sportaanbod te verbeteren (zie bijvoorbeeld tekstkader 1, Van Lindert & De Jonge, 2022).

Gemeenten zien de inzet van buurtsportcoaches en regionale samenwerking als de belangrijkste taken en succesfactoren bij het bevorderen van inclusie van mensen met een beperking. Een centraal element uit het VN-Verdrag Handicap lijkt echter maar niet te lukken: ervaringsdeskundigheid wordt nauwelijks ingezet. Dit staat haaks op de klachten van gemeenten en partners dat zij de wensen en behoeften van mensen met een beperking niet kennen en niet weten hoe ze te bereiken. Aanbod ontwikkelen samen met en aansluitend bij de wensen en behoeften van hen om wie het gaat is cruciaal bij het streven naar inclusie. Bij een kwart van de gemeenten worden mensen met een beperking bij de ontwikkeling van de doelstellingen betrokken. Behoeftenonderzoek doen zij nauwelijks (Van Lindert & De Jonge, 2022). Om daadwerkelijk stappen te zetten voor de inclusie van mensen met een beperking in de sport, zullen gemeenten en hun partners mensen met een beperking erbij moeten betrekken. Het is tijd om naar de mensen zelf te luisteren en het sportbeleid aan te passen, zodat mensen met een beperking net als ieder ander kunnen sporten.

Fotografie

- Red Green Blue (pagina 72 auteurs)

Tekstkader 1. Voorbeeld van gemeentelijk beleid voor inclusief sport en bewegen

Sportnota Rotterdam:

Doel: In 2026 wordt inclusief sporten en bewegen als vanzelfsprekend ervaren door sporters en sport- en beweegaanbieders

Maatregelen (selectie)

- Meer inzicht krijgen in de behoeften, stimulansen en belemmeringen die mensen met een beperking ervaren om te kunnen sporten en bewegen.
- Onderzoeken of het huidige sport- en beweegaanbod in de regio aansluit bij de behoeften van mensen met een beperking. Waar nodig aanbieders stimuleren om hun aanbod aan te passen of nieuw aanbod te starten.
- Belemmeringen wegnemen, het aanbod beter zichtbaar maken, intermediairs inzetten en specifieke doelgroepen stimuleren om te gaan sporten en bewegen.
- Via de sportconsulenten van MEE Rijnmond individuele begeleiding bieden aan mensen met een beperking die extra hulp nodig hebben bij het vinden van een sport die bij hen past.
- Sport- en beweegaanbieders met aanbod voor mensen met een beperking waar nodig ondersteunen bij de extra kosten die zij hebben met de subsidieregeling aangepast sporten.

Bron: Gemeente Rotterdam (2021).

Bronnen

- Dit artikel is gebaseerd op onderzoek dat het Mulier Instituut in 2022 uitbracht met subsidie van het ministerie van VWS:
- Deelname aan sport en bewegen door mensen met een beperking. Stand van zaken eind 2019. Van den Dool et al., 2022.
- Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Landschap en betekenissen. Van Lindert & De Jonge, 2022.
- Overige referenties opvraagbaar bij de auteurs c.vanlindert@mulierinstituut.nl

Mensen met een beperking sporten minder en zijn minder vaak lid van een sportvereniging.

Leren van de geschiedenis

Jongeren kijken bij de Anne Frank Stichting vanuit maatschappelijke kwesties naar de toekomst

Sophie Hovens is student Cultural Venue Management bij Academy of Leisure en loopt stage bij de Anne Frank Stichting. Daar is ze verantwoordelijk geweest voor het organiseren van de Jongerenteam activiteiten.

In samenwerking met Otto Frank is in 1957 de Anne Frank Stichting opgericht. Otto Frank vond het erg belangrijk dat jongeren zich inzetten voor de maatschappij en met een terugwerkende kracht kijken naar de toekomst. Otto: "Helpen, werken aan vrede, tolerantie en begrip. Dat is het belangrijkste wat we moeten doen." (Frank, 1960) Vanuit deze gedachte is de Anne Frank Stichting met het jongerenteam gestart. Het jongerenteam is een groep van jongeren die erg betrokken zijn bij de huidige maatschappij en met elkaar aan de slag willen om de wereld een mooiere plek te maken door over onderwerpen als discriminatie en vooroordelen te leren en deze bespreekbaar te maken.

Het jongerenteam

Elk jaar wordt er door de Anne Frank Stichting een nieuw jongerenteam gevormd dat zich bezig gaat houden met maatschappelijke kwesties. De jongeren nemen een jaar lang actief deel aan meerdere bijeenkomsten waar, aan de hand van het verhaal van de Tweede Wereldoorlog en in het specifiek Anne Frank, in gesprek gegaan wordt over onderwerpen zoals identiteit, vooroordelen en discriminatie. Er wordt een link gelegd tussen de gebeurtenissen van vroeger en van nu. Wat zien we terug van deze onderwerpen in onze huidige maatschappij en wat kunnen we hiervan leren voor de toekomst? Met deze vraag gaat het jongerenteam aan de slag tijdens een meerdaagse bijeenkomst.

Tijdens deze bijeenkomst worden er verschillende activiteiten georganiseerd zoals een wandeling langs oorlogsmonumenten, een bezoek aan het Anne Frank huis en een gesprek

met een oorlogsoverlevende. Ook staat het gesprek met elkaar aangaan centraal, leren van elkaar en kritisch durven zijn. Wat moet er volgens jou bespreekbaar gemaakt worden? Vanuit de beantwoording van deze vraag gaan alle leden in groepen een project opzetten om het gekozen onderwerp aan het licht te brengen bij een groter publiek. Zo heeft een van de deelnemers vorig jaar een online tijdschrift gemaakt en deze via stickers met QR-codes door het hele land verspreid.

Aan het einde van de meerdaagse bijeenkomst is het de bedoeling dat er een actieplan ligt om vervolgens tot een eindproduct te komen. Hiermee gaan ze de rest van de tijd aan de slag. Aan het einde van het jaar krijgen de groepen de kans om hun project te presenteren. Een van de deelnemers is vanuit Syrië gevlucht naar Nederland. Hij heeft zich een lange tijd erg eenzaam gevoeld. Vanuit dit gevoel heeft hij zijn actieplan gemaakt, met als doel mensen verbinden. Hij heeft het platform 'DeStereotyped' opgericht, waarbij hij mensen over de hele wereld inspirerende verhalen laat delen en hiermee mensen in contact brengt met elkaar. Later in 2022 heeft hij hiermee een Young Amsterdam Award gewonnen.

Toekomst

Op dit moment is de Anne Frank Stichting druk bezig met een nieuwe insteek omtrent het jongerenteam. Hierbij wordt er extra aandacht besteed aan het koppelen van het jongerenteam aan het Youth Network, het internationale team van de Anne Frank Stichting. Om dit vorm te geven is het erg belangrijk om zoveel mogelijk feedback te verzamelen van alumni. In plaats van dit jaar aan de slag te gaan met een nieuw jongerenteam is ervoor gekozen om meer te focussen op het versterken van het netwerk. Dit wordt gedaan door vier meetings te organiseren waarvoor alle alumni van het jongerenteam worden uitgenodigd. Tijdens deze meetings worden er verschillende activiteiten georganiseerd en wordt er gebrainstormd met de alumni over de toekomst van het jongerenteam. Dit moet leiden tot een beter

internationaal netwerk waarbij het helpen van mensen, werken aan vrede, tolerantie en begrip immer een prominente rol in blijven nemen.

Bronnen

- Frank, O. (1960). Opgehaald van <https://www.annefrank.org/nl/anne-frank/de-tijlijn/#39>

www.annefrank.org/jongerenteam

anne frank
stichting

“

"Ik heb leren luisteren en kijken naar een onderwerp op verschillende manieren. Ik heb geleerd me open te stellen en daar niet bang voor te zijn."

Deelnemer, 18 jaar

Column

Roland Kleve is director of the Academy of Leisure and Events, Breda University of Applied Sciences.

Made For LIVF: Leisure and events as connectors and enablers for our society

This year's edition of Uncover is a big pile of interesting and valuable stories about diversity and inclusion. It shows how vital these topics are to us as an educational institute, but just as vital to our industry, the different communities we represent. And it shows how vital leisure and events are to our society. A couple of reflection points to all these passionate topics. We determined together the BUas+ strategy that we finetuned per academy into the academy+ roadmaps. For the academy Leisure and Events we focus on 6 elements. Just to make sure we stay sharp. Not excluding all the already great things we are working on.

Creativity, as an ingredient of leisure, is one focus point that represents not only the content of our leisure and events activities but also the way we work with our students, lecturers and workfield partners. Leisure is playful, fun, interactive, gives energy. All these elements are translated into our academy. Let's continue to practice what we preach and continue to be a role model of creativity.

State of the art education, focus on what we teach and how we teach. Let's be the new standard in how we work together and be a reference to colleague universities of applied sciences.

Connecting to the right partners. Let's make sure that our partners, organizations and communities align with the path we are walking. Let's make sure that societal impact and sustainable development goals are also embedded within their strategy and not just nice wallpaper for the outside world. Realizing that we all have different cruise controls and we apply different speeds of implementation, which is okay, as long as we move into the right direction together.

Wellbeing, happiness for students and lecturers. Let's make sure that we care for each other and take responsibility for each other's

wellbeing and we all embrace the positive connotation of professional rebelliousness.

Impact, all community members are ambassadors for the fact that leisure and events create essential societal impact and act upon it.

And last but certainly not least, we embrace diversity and inclusion. In our communication, the way we develop and teach our programmes, our recruitment policy, the way we treat each other and others.

While reading through all the articles, one thing strikes me, it is all about doing things together and that is what connects us even more. It significantly increases the success rate.

We can have the most wonderful and beautiful ideas, let's make sure we focus on:

What we really want to accomplish. The world of leisure & events is all about LIVE experiences. Moments that stay with you and have a positive impact on our quality of LIFE. We conduct research and educate future responsible entrepreneurs or managers in the leisure industry. It is up to them to make sure that people have experiences that enrich their lives. They will create these experiences. They are Made for LIVF.

Who we are involving. Let's work with industry partners, societal organisations and communities that share our vision of the world.

The right timing. We should act TODAY. The timing has never been so great. We are living the post corona effects, there is a war going on, we are getting more and more lonely, and society is getting more individualized. The time is perfect to focus on diversity and inclusion. It might even save our planet.

Never giving up. Do not give up if we run into challenges, unforeseen hurdles, if the going gets tough. Or even if we accomplished our goals. Diversity and inclusion are very complex and have many angles. It will not be an easy path, but if it can be done anywhere, it is within the leisure and events sector. Because that is where people from different walks of life meet, connect, have fun together and share experiences. Let's be that kind pit-bull that never lets go, because we want to make impact, that is in our DNA.

We are Made For LIVF.

Diversity and inclusion should be our norm in every single learning community.

06

september 2022

Uncover is een uitgave van het domein Leisure & Events van Breda University of Applied Sciences.

Redactie

Peter Horsten horsten.p@buas.nl

Simon de Wijs wijs.s@buas.nl

Uncover

Uncover staat voor samen ontdekken. Dit magazine biedt Breda University of Applied Sciences een platform om onderzoek en projecten te delen met haar netwerk. Middels deze Uncover proberen we rondom kennisdeling en kennisontwikkeling expliciet ons voltallige netwerk te bereiken en samen te brengen: ondernemers, overheid, onderwijs, onderzoek en maatschappelijk organisaties. Naast de publicatie van Uncover magazines worden ook Uncover meetings georganiseerd onder de noemer 'future perspectives on Leisure & Events'.

Domein Leisure & Events

Het domein Leisure & Events biedt de HBO Bachelor opleiding (International) Leisure & Events Management aan met tracks op het gebied van leisure, events, social innovation, attractions & theme parks, (e-)sports en urban life and placemaking. Daarnaast worden ook academische opleidingen, te weten de Bachelor en Master of Science Leisure Studies, en Master opleidingen in Imagineering en Strategic Event Management aangeboden. Binnen het domein Leisure & Events wordt onderzoek gedaan naar 'Imagineering and Business Innovation', 'Storytelling and Consumer Experiences', 'Events and Placemaking'.

Adresgegevens

Breda University of Applied Sciences

Domein Leisure & Events

Mgr. Hopmansstraat 2 4817 JS Breda

076-533 2203

www.buas.nl

Vormgeving

studio CEL - creators of valuable visual communication

www.studiocel.nl

Drukker

De Bondt Grafimedia Communicatie

Arnhemseweg 2-6

2994 LA Barendrecht

www.de-bondt.nl

Oplage

1.000 stuks

Breda
University
OF APPLIED SCIENCES